

**TURUN
YLIOPISTO**

Edunvalvojan rooli lastensuojeluprosessissa

Sosiaalityön
pro gradu -tutkielma

Laatija:
Kirsi Lehtimäki

10.04.2025
Turku

Turun yliopiston laatuvarmistuksen mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Sosiaalityö

Tekijä: Kirsi Lehtimäki

Otsikko: Edunvalvojan rooli lastensuojeluprosessissa

Ohjaajat: VTT Marja Katisko, VTT Mia Hakovirta

Sivumäärä: 77 sivua

Päivämäärä: 10.04.2025

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan edunvalvojan roolia lastensuojeluprosessissa sekä edunvalvojan ja sosiaalityöntekijän yhteistyötä. Tavoitteena on muodostaa kokonaiskuva edunvalvojen roolista heidän omien kokemustensa pohjalta sekä selvittää, millaisia käsityksiä heillä on yhteistyöstä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa.

Lastensuojelun edunvalvontaa on tutkittu Suomessa suhteellisen vähän, ja siihen liittyvä tieto on pääosin saatu kehittämisen- ja selvitystyön kautta. Tutkielmani keskittyy lastensuojelulain (417/2007) 22 §:n mukaiseen edunvalvontaan, jonka mukaan lapselle tulee määrätä edunvalvoja käyttämään huoltajan sijasta lapsen puhevaltaa, jos huoltaja ei puolueettomasti voi valvoa lapsen etua ja edunvalvojan määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi tai muutoin lapsen edun turvaamiseksi.

Tutkielma on laadullinen ja sen aineisto koostuu lastensuojeluprosessissa toimivien edunvalvojen yksilöhaastatteluista. Kaikilla seitsemällä haastateltavalla on aiempaa kokemusta sosiaalityöntekijän työtehtävistä, ja he ovat suorittaneet lapsen edunvalvojan koulutuksen. Tutkielman aineisto on analysoitu sisällönanalyysin keinoin.

Tutkielman viitekehyksessä tarkastellaan lapsen etua ja oikeuksia sekä niiden juridisia perusteita. Lisäksi käsitellään edunvalvonnan lainsäädännöllisiä perusteita, edunvalvojan osaamisvaatimuksia ja tyypillisimpiä tehtäviä lastensuojeluasiassa. Yhteistyön taustalla korostuvat sosiaalityöntekijän ja edunvalvojan erilaiset roolit, mutta myös heitä yhdistävä yhteinen tavoite – lapsen edun turvaaminen.

Tutkielman tulokset osoittavat, että edunvalvojan rooli lastensuojeluprosessissa on moniulotteinen ja vaatii laajaa asiantuntemusta. Haastatteluista nousi esiin viisi keskeistä edunvalvojan roolia: suhteen rakentaja, tiedon välittäjä, lapsen äänen vahvistaja, puhevallan käyttäjä sekä prosessin ja oikeuksien valvoja. Roolit limittyvät vahvasti toisiinsa, eikä niitä ole mahdollista asettaa etusijajärjestykseen. Roolien taustalla vaikuttavia tekijöitä ovat tuomioistuimen antama edunvalvontapäätös, lapsen yksilölliset tarpeet sekä edunvalvojan ammattitaito ja henkilökohtaiset ominaisuudet.

Yhteistyö sosiaalityöntekijöiden kanssa osoittautui tutkielmassa monitulkintaiseksi ja sai haastateltavissa aikaan vaihtelevia näkemyksiä. Haastateltavista noin puolet koki yhteistyön lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kanssa sujuvaksi ja tärkeäksi osaksi työskentelyä lapsen asioissa. Heidän mukaansa yhteistyö mahdollistaa lapsen tilanteen reflektoinnin ja parhaiden ratkaisujen löytämisen yhdessä. Toisaalta toinen puoli haastatelluista korosti edunvalvojan ensisijaista valvontaroolia ja piti yhteistyötä sosiaalityöntekijöiden kanssa tarpeettomana tai jopa haitallisena. Heidän mielestään edunvalvojan tulee säilyttää itsenäisyytensä ja tuoda roolinsa erillisyyden sosiaalityöntekijästä vahvasti esiin lapselle. Yhteistyötä edistäviksi tekijöiksi nousivat erityisesti edunvalvojan ja sosiaalityöntekijän keskinäinen tuttuus ja selkeät roolit.

Tutkielma osoittaa, että edunvalvojilla on yhtenäinen näkemys edunvalvojan roolista lastensuojeluprosessissa. Edunvalvontaan liittyy kuitenkin edelleen monia rakenteellisia ja lainsäädännöllisiä haasteita. Yhtenäisten ohjeistusten kehittäminen, valtakunnallisen koordinaation luominen ja valvonnan tehostaminen olisivat keskeisiä keinoja parantaa edunvalvonnan laatua ja lapsen edun toteutumista lastensuojeluprosessissa.

Avainsanat: lastensuojelu, lapsen etu, lapsen oikeudet, lastensuojelulaki, lastensuojelun edunvalvonta

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
2	Lähtökohtia lastensuojelun edunvalvontaan	8
2.1	Lapsen edun ja suojelun ensisijaisuus	8
2.2	Edunvalvonnan oikeudellinen perusta	12
2.3	Lastensuojeluprosessi ja sosiaalityöntekijän rooli	13
2.4	Lastensuojelun edunvalvonnan perusteet ja edellytykset	14
2.4.1	Perusteet edunvalvonnan hakemiseen	14
2.4.2	Hakuprosessi ja edunvalvojan määräys	17
2.4.3	Kansainvälisiä käytäntöjä edunvalvonnasta	19
3	Edunvalvojan toimenkuva lastensuojeluprosessissa	23
3.1	Edunvalvojan osaaminen ja tehtävät lastensuojeluasiassa	23
3.1.1	Lapsen kohtaaminen ja luottamuksen rakentaminen	25
3.1.2	Lapsen mielipiteen selvittäminen ja osallisuuden varmistaminen	27
3.1.3	Puhevallan käyttö	28
3.1.4	Tavoitteena lapsen etu	29
3.2	Yhteistyö lastensuojeluprosessissa	30
4	Tutkielman toteutus	35
4.1	Tutkimuskysymykset ja metodologiset lähtökohdat	35
4.2	Aineiston kerääminen	37
4.3	Aineiston analyysi	39
4.4	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	41
5	Edunvalvonnan moninaisuus	43
5.1	Rooliin vaikuttavia taustatekijöitä	43
5.2	Edunvalvojan roolit lastensuojeluprosessissa	46
6	Edunvalvojen näkemyksiä yhteistyöstä	54
6.1	Yhteistyötä vai valvontaa?	54
6.2	Yhteistyön edellytykset ja edunvalvonnan haasteet	59
7	Pohdinta ja johtopäätökset	63

Lähteet	67
Liitteet	76
Liite 1: Haastattelurunko	76
KUVIO 1 TUTKIELMANI SISÄLLÖNANALYYSSIN VAIHEET	40
KUVIO 2 EDUNVALVOJAN ROOLIT LASTENSUOJELUPROSESSISSA	47

1 Johdanto

Lapsen oikeudet ovat perustavanlaatuisia ihmisoikeuksia, jotka takaavat lapselle oikeuden elää turvallista ja täysipainoista elämää. Nämä oikeudet eivät ole vain toiveita tai tavoitteita, vaan ne on kirjattu kansainvälisiin sopimuksiin ja kansallisiin lakeihin, jotka velvoittavat valtioita turvaamaan lasten hyvinvoinnin. YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (jäljempänä lapsen oikeuksien sopimus) on kansainvälisesti merkittävin lapsen oikeuksia koskeva sopimus, joka korostaa lapsen oikeutta suojeluun, osallistumiseen ja syrjimättömyyteen. Se tunnustaa, että lapset ovat erityisen haavoittuvassa asemassa ja tarvitsevat erityistä suojelua. (Yleissopimus lapsen oikeuksista 1989.) Kansallinen lainsäädäntömme täydentää ja vahvistaa näitä lapsen oikeuksien sopimuksen periaatteita sekä konkretisoi toimenpiteitä, joilla varmistetaan, että jokainen lapsi saa tarvitsemansa tuen ja suojelun.

Näiden oikeudellisten puitteiden mukaisesti jokaisen lapsen tulisi voida elää turvallisesti ja onnellisesti. Lapsen oikeudet eivät ole vain yksilön oikeuksia, vaan ne ovat myös yhteiskunnallinen velvoite. Tämä vaatii kaikkien aikuisten saumatonta yhteistyötä ja rakenteiden, toimintatapojen sekä prosessien aukotonta kokonaisuutta. Kaikilla on tässä yhtälössä oma tehtävänsä, jota ilman lapsen edun on vaikea toteutua. (Saastamoinen 2016, 281.) Lapsen etu on lapsilainsäädännön keskeinen periaate, joka on niin yksittäistä lasta koskevan työskentelyn lähtökohtana, kuin koko lapsiväestöä koskeva arvopäämäärä (Terveys- ja hyvinvoinnin laitos 2024).

Kansallisesti lastensuojelulaki on keskeisin lainsäädännöllinen perusta lapsen oikeuksien turvaamiselle ja lastensuojelun järjestämiselle Suomessa. Lastensuojeluprosessi on hallintolain mukainen viranomaisprosessi, jonka tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän rooli puolestaan on vastata tästä prosessista ja valvoa, että lapsen etu toteutuu. Aina lapsen lähtökohtainen huoltaja ei syystä tai toisesta kykene valvomaan lapsen etua lastensuojeluprosessissa. Näissä tilanteissa lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on velvollisuus huolehtia, että lapselle haetaan tarvittaessa edunvalvojaa. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Edunvalvojan tehtävänä on varmistaa, että lapsen etu toteutuu lastensuojeluprosessissa, erityisesti silloin, kun lapsen huoltajat eivät siihen kykene.

Lastensuojelun edunvalvonta on Suomessa vielä suhteellisen uusi ja vähän tutkittu ilmiö, vaikka sen merkitys lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta on kiistaton. Lainsäädäntö on mahdollistanut edunvalvojan määräämisen lapselle sosiaalihuollon asiassa vuodesta 2001 lähtien (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000). Käytännössä edunvalvojan määrääminen lapselle kyseisen pykälän mukaan lastensuojeluasioissa on ollut kuitenkin harvinaista (HE 252/2006). Nykyisessä muodossaan lastensuojelun edunvalvonta on kirjattu vuonna 2008 voimaan tulleeseen lastensuojelulakiin (417/2007). Lapsille määrättävistä edunvalvojista ei ylläpidetä tilastoja, mutta arviolta noin 2000 lasta vuosittain tarvitsee edunvalvojan rikos- tai lastensuojeluasiaan (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 17).

Heikkilä & Rantaeskola ovat yhteistyössä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa laatineet selvityksen, jossa tarkastellaan lapsen edunvalvonnan kehittämistä Suomessa. Selvityksen mukaan lapsen oikeudet eivät tällä hetkellä toteudu riittävästi lastensuojeluasioiden edunvalvonnassa, kun lapsen huoltajat eivät eri syistä pysty huolehtimaan lapsen oikeuksien toteutumisesta lasta koskevassa asiassa. Selvityksessä heräsi erityisesti huoli siitä, haetaanko lapselle aina edunvalvojaa lastensuojelulain edellyttämässä tilanteissa. Lisäksi nousi epäily siitä, miten tiedon puute ja edunvalvonnan kustannukset vaikuttavat edunvalvojan hakemiseen ja tehtävien määrittelyyn. (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 2.)

Kansainvälisesti lastensuojelun edunvalvonnassa on käytössä erilaisia käytäntöjä, ja nämä ovat toimineet esimerkkeinä suomalaista edunvalvontajärjestelmää kehitettäessä. Kansallinen edunvalvonta perustuu pitkälti lainsäädännön ja sen perusteella tehtyjen ohjeistusten sekä suositusten varaan. Pelastakaa Lapset ry on ollut keskeisessä roolissa lastensuojelun edunvalvonnan kehittämisessä Suomessa. Heidän edunvalvojahankkeensa (2005–2012) tuotti merkittäviä materiaaleja ja loi edunvalvojakoulutuksen, mikä on osaltaan vahvistanut edunvalvojen osaamista. (Pelastakaa Lapset 2025.) Valtakunnallisesti sitovia ohjeistuksia edunvalvontatoiminnasta ei kuitenkaan juurikaan ole ja tämä yhdenmukaisen ohjauksen puute on edunvalvonnan toteutumisen kannalta suuri riski (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 12). Lastensuojelun edunvalvojan rooli on edelleen moniulotteinen, eikä siihen ole määriteltä selkeitä raameja lainsäädännön tasolla. Suomessa lasten edunvalvontaan liittyvä tieto on pääosin kehittämisen ja selvityksen kautta saatua tietoa. Tämän lisäksi aihetta on tutkittu muutamissa pro gradu -tutkielmissa. Oma tutkielmani täydentää osaltaan tätä kansallista edunvalvontatutkimusta.

Lastensuojelun edunvalvonta on valitettavasti jäänyt tutkimuksellisesti, sosiaalityön koulutuksessa ja julkisessa keskustelussa vähälle huomiolle, vaikka kyse on lapsen oikeuksien kannalta keskeisestä tehtävästä. Työkaverini kanssa käydyt keskustelut edunvalvojan työn monimuotoisuudesta herättivät kiinnostukseni syventää ymmärrystäni tästä tärkeästä roolista. Mielestäni lastensuojelun edunvalvonta kaipaa aiheena edelleenkin esiin nostamista, jotta jokaisen lapsen kohdalla tosiasiallinen oikeus suojeluun toteutuisi. On todettu, että lastensuojelun edunvalvontaa hyödynnetään liian vähän ja on kohtuullisen harvinaista, että sen hakeminen osuu yksittäisen sosiaalityöntekijän kohdalle hänen uransa aikana (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 58).

Tästä syystä on ensiarvoisen tärkeää lisätä tietoisuutta edunvalvonnasta ja korostaa edunvalvojen työn keskeistä roolia lastensuojeluprosessissa. Tämän laadullisen tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten edunvalvojat itse kuvaavat roolinsa lastensuojeluprosessissa ja millaisia kokemuksia heillä on yhteistyöstä sosiaalityöntekijöiden kanssa. Tutkimusaineisto koostuu edunvalvojen yksilöhaastatteluista. Kansallisesti lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja lapsen edunvalvojan välistä yhteistyötä ei ole aiemmin tutkittu edunvalvojan näkökulmasta. Tavoitteena on tuottaa aiheesta uutta tietoa ja kehittää ymmärrystä yhteistyön dynamiikasta sekä sen haasteista ja mahdollisuuksista lastensuojelutyössä.

2 Lähtökohtia lastensuojelun edunvalvontaan

Tässä kappaleessa tarkastelen lapsen edun ja edunvalvontaan liittyvien käsitteiden lainsäädännöllistä taustaa sekä teoreettisia näkökulmia. Tutkimukseni taustoitukseksi kuvaan lastensuojeluprosessin ja sosiaalityöntekijän roolin siinä. Lisäksi kerron edunvalvonnan käytännöistä lastensuojeluprosessissa. Tutkielmassani käytän termejä lastensuojelun edunvalvonta, lastensuojeluprosessin edunvalvonta ja edunvalvonta viitaten nimenomaan lastensuojelulain (417/2007) 22 §:n mukaiseen edunvalvontaan, ellei tekstissä tuoda muuta poikkeusta esiin.

2.1 Lapsen edun ja suojelun ensisijaisuus

Lapsen edun ensisijaisuus on tuttu käsite niin paikallisesta lainsäädännöstämme, kuin kansainvälisistä sopimuksista. Lainsäädäntö määrittää joitakin merkityksiä lapsen edulle, mutta käytännössä terminä se on epämääräinen ja lapsen edun määrittelemisen hyvin monitulkintaista. Lapsen edussa ei kuitenkaan ole kyse mielipidekysymyksestä, vaikka yksittäisen lapsen kohdalla lapsen etu määrittyy tilanne- ja tapauskohtaisesti sekä sen arviointiin sisältyy aina tulkintaa. Lapsen edun huomioimisesta tuli ihmisoikeusvelvoite, kun se sisällytettiin lapsen oikeuksien sopimukseen. (Lastensuojelun Keskusliitto; Sormunen 2021, 5.)

Lapsen edun ensisijaisuus on tällä hetkellä kirjattu useisiin perustuslakia alempiin säädöksiin. Tämä tarkoittaa, että lapsen edun huomioiminen on tärkeä periaate, mutta sen asema oikeusjärjestelmässä ei ole yhtä vahva kuin perusoikeuksien. Lapsiasiavaltuutettu on kuitenkin ottanut kantaa, että lapsen edun ensisijaisuus tulisi tulevaisuudessa sisällyttää myös Suomen perustuslain (731/1999) perusoikeussäännöksiin. Tämä mahdollistaisi, että lapsen etu huomioitaisiin kaikessa lapsiin suoraan tai välillisesti kohdistuvassa lainsäädännön täytäntöönpanossa, eli myös silloin, kuin substanssilaki ei erikseen siitä edellytä. (Helander 2022, 96.)

Lapsen oikeuksien sopimus määrittelee, että lasta koskevissa päätöksissä on aina ensisijaisesti harkittava lapsen etu. Sopimuksen 3. artiklan mukaan kaikissa julkisen ja yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lisäksi sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelun ja huolenpidon, ottaen huomioon hänen vanhempiansa, laillisten huoltajiensa tai muiden hänestä

oikeudellisessa vastuussa olevien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet. Lapsen oikeuksien 3. artikla ei siis itsessään määrittele lapsen etua sisällöllisesti. Artikla sisältää velvoitteen, ettei lapsen edun mukaista harkintaa voida sivuuttaa lapsia koskevilla toimenpiteillä.

Päätöksentekijän tulisi voida osoittaa, että lapsen etua on arvioitu ja myös, miten sitä on arvioitu ensisijaisena ratkaisuperusteena. Alkuperäiskielellä 3.artiklan velvoite lapsen edusta on “the best interests of the child shall be a primary consideration” (United Nations), jonka on todettu paremmin kuvaavan lapsen edun mukaisen ratkaisun harkintaa, kuin yksikkömuodossa oleva suomenkielinen käännös. (Lastensuojelun Keskusliitto; (Yleissopimus lapsen oikeuksista 1989.)

Asiantuntijat saattavat esittää lapsen edusta toisistaan poikkeavia näkemyksiä, sillä lapsen etua on usein tapana edistää erilaisista ammatillisista lähtökohdista. Esimerkiksi poliisi, syyttäjä, sosiaalityöntekijä ja lääkäri voivat tulkita lapsen etua eri tavoin samassakin asiassa. Poliisi saattaa keskittyä lapsen turvallisuuteen ja lain noudattamiseen, syyttäjä oikeudellisiin näkökohtiin, sosiaalityöntekijä lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin ja lääkäri lapsen terveydentilaan. Lapsen oikeuksien sopimus kuitenkin yhdenmukaistaa tulkintaa, sillä se velvoittaa kaikki ammattiryhmät perustamaan arvionsa sopimuksen periaatteisiin. (Hakalehto-Wainio 2013, 34.)

Lastensuojelulain (417/2007) 4 §:ssä puolestaan todetaan, että lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja sitä toteuttaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Vaikka lastensuojelulaki antaa määritelmiä lapsen edun toteutumiseen, on sen määritelmä kokonaisuudessaan monitulkintainen ja sitä arvioidessa on kiinnitettävä huomio lukuisiin eri asioihin lapsen elämässä. Lastensuojelulaissa on määritelty, että lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle:

- ”1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;
- 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon;
- 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen;
- 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;
- 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen;
- 6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan; sekä

7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.”

Lastensuojelulain 4 §:n mukaan lapsen etua arvioitaessa on otettava huomioon useita eri tekijöitä. Näitä tekijöitä ei kuitenkaan voida asettaa etusijajärjestykseen, vaan lapsen edun arvioinnissa on kyse kokonaisarviointista. Lapsen edun määrittelyssä on aina kysymys yksilökohtaisesta harkinnasta, johon vaikuttavat lapsen ikä, sukupuoli, kulttuuritausta, uskonnollinen tausta, lapsen äidinkieli ja hänen vanhempiensa olosuhteet ja heidän kykynsä vastata lapsen hoidosta ja huolenpidosta sekä se, mistä asiasta kulloinkin on kysymys. Lapsen etu saa siis sisältönsä riippuen lapsen iästä, kehitystasosta ja siitä elämäntilanteesta, jossa lapsi juuri kyseisellä hetkellä elää. Lasta koskevassa päätöksenteossa on aina kysymys erilaisten lapsen elämään vaikuttavien olosuhteiden arvioinnista sekä niiden välisten syy- ja seuraussuhteiden punninnasta. (Räty 2023, 14–15, 17.) Lapsen etu on siis käsitteenä joustava ja mukautuva, joka pitää sopeuttaa sekä määritellä tapauskohtaisesti kyseessä olevan lapsen erityistilanteen mukaisesti. Arvioinnissa on huomioitava kunkin lapsen yksilöllinen tilanne, olosuhteet ja tarpeet. (YK:n lapsen oikeuksien komitea 2013, 9.)

Lapsen oikeuksista ja niiden turvaamisesta väitellyt Toivonen (2017) on kuitenkin sitä mieltä, että lainsäädäntöön päätöksentekijälle jätetty harkinnanvara mahdollistaa sen, että harkinta jätetään kokonaan käyttämättä. Harkinnanvarainen ja avoin sääntely lapsioikeudellisissa asioissa on tyypillistä ja sillä tavoitellaan lapsen edun mukaista ratkaisua. Toivonen esittää, että lasta koskevan sääntelyn tulisi olla mahdollisimman täsmällistä ja velvoittavaa. Lastensuojelulaissa on pyritty määrittelemään lapsen edun oikeudellista tulkintasisältöä, mutta se ei kuitenkaan ohjeista, miten lapsen edun eri osatekijöitä tulee arvioida ja asettaa tärkeysjärjestykseen suhteessa toisiinsa, muihin huomioitaviin asioihin tai osapuolten etuihin. (Toivonen 2017, 112–113.)

Lapsen oikeuksien komitea on kuvannut lapsen edun periaatetta kolmesta näkökulmasta. Lapsen etu on sisällöllinen oikeus, joka korostaa lapsen edun ensisijaisuutta sekä harkinnan lähtökohtana että päätöksenteon tavoitteena. Lapsen etu on myös tulkintaa ohjaava periaate, joka velvoittaa ensisijaisesti valitsemaan tulkintavaihtoehdoista sen, joka parhaiten toteuttaa lapsen etua. Komitean mukaan lapsen etu on lisäksi prosessuaalinen toimintaohje, jossa lapsen edun harkintaan liittyvä analyysi tulee tuoda esille päätöksentekoprosessissa. Ratkaisuisissa on osoitettava, miten lapsen etua on arvioitu, mihin kriteereihin perustuen ja miten periaatetta on arvioitu suhteessa muihin periaatteisiin. Punnintaperiaatteessa korostuu siis päätöksen perustelujen merkitys, sillä niiden avulla voidaan todentaa lapsen edun

arvioinnin elementit sekä argumentoida niiden kestävyyttä. (Hakalehto-Wainio 2013, 33; Lastensuojelun Keskusliitto.)

Lapsen edun määritelmää ja sisältöä on tutkittu paljon erilaisissa yhteyksissä, kuten päätöksenteossa ja erilaisista lausunnoista. Yhteistä näillä näyttää olevan lapsen edun tilannekohtaisuus ja määritelmän perustelemattomuus. Mattila (2022, 52) on tutkinut lapsen edun määritelmää lastensuojelulain asiakasmitoitusta koskevan lain valmisteluaineiston lausunnoissa ja asiantuntijalausunnoissa. Tutkielman mukaan lapsen etu määrittyi eräänlaisena yleiskäsitteenä, jota ei useinkaan perusteltu tai avattu tarkemmin, mitä lapsen edulla siinä nimenomaisesti tarkoitetaan. Lausunnoissa lapsen etu oli esimerkiksi suojelun tarpeen täyttymistä, kuulluksi tulemista, osallisuutta ja sosiaalityöntekijän mahdollisuus käyttää riittävästi aikaa lapsen tapaamiseen.

Kotkavuori (2013, 74) on puolestaan tarkastellut lapsen edun käsitettä ja perusteluita tahdonvastaisissa huostaanottopäätöksissä. Keskeisimpänä tuloksena oli, että hallinto-oikeuden antamissa johtopäätöksissä lapsen edun perustelut jäivät usein puutteellisiksi ja toteamus lapsen edun mukaisuudesta toimi itsessään huostaanoton perusteluna. Tämä havainto osaltaan osoittaa, kuinka lapsen edun käsitettä käytetään perusteluna, mutta sen sisältö jää usein avoimeksi ja tulkinnanvaraiseksi myös muissa lapsen hyvinvointiin liittyvissä päätöksentekotilanteissa.

Lapsen oikeudet nivoutuvat myös läheisesti lapsen edun käsitteeseen. Lastensuojelulain (417/2007) tarkoitus on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Puolestaan lapsen oikeuksien sopimuksen kolme keskeistä periaatetta ovat lapsen oikeus suojeluun, lapsen oikeus huolenpitoon ja tasapainoiseen kasvatukseen sekä lapsen oikeus tulla kuulluksi itseään koskevissa asioissa (Heikkilä, Rantaeskola, Suikkanen-Malin 2018, 23). Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) puolestaan määrittää, että lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatustas sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden turvallinen valvonta ja huolenpito. Lasta on suojeltava kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta sekä hyväksikäytöltä.

2.2 Edunvalvonnan oikeudellinen perusta

Yleisen oikeudellisen ja sopimuksellisen määritelmän mukaan lapsi on alle 18-vuotias henkilö. Tätä määritelmää lapsesta käytetään niin lastensuojelulaissa (417/2007) kuin lapsen oikeuksien sopimuksessa (1989). Laki holhoustoimesta (442/1999) puolestaan kuvaa alle 18-vuotiasta henkilöä vajaavaltaiseksi, viitaten siihen, ettei hän ole kelpoinen tekemään juridisesti sitovia ratkaisuja itseään tai muita koskien, ellei lainsäädännössä ole erikseen määritelty siihen mahdollisuutta. Lapsen huoltajina toimivat hänen vanhempansa tai henkilöt, joille lapsen huolto on uskottu. Lähtökohtana on, että alaikäisen edunvalvojina toimivat hänen huoltajansa. Lapsen huolto päättyy hänen täyttäessään kahdeksantoista vuotta. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta määrittää lapsen huoltajat ja holhoustoimilaki puolestaan määrittää lapsen huoltajien aseman lapsen asioiden hoitamisessa ja puhevallan käytössä. (Laki holhoustoimesta 442/1999; Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983.)

Laki holhoustoimesta (442/1999) sääntelee lapsen edunvalvontaa yleislakina. Holhoustoimen tarkoituksena on valvoa niiden henkilöiden etua ja oikeutta, jotka eivät sairauden, vajaavaltaisuuden, poissaolon tai muun syyn vuoksi voi itse pitää huolta taloudellisista asioistaan. Jos etua on valvottava muussa kuin taloudellisessa asiassa, holhoustoimi huolehtii yleislakina siitä siltä osin, kuin holhoustoimilaissa erikseen säädetään. Erityistilanteissa tuomioistuin voi vapauttaa huoltajan edunvalvojan tehtävästä ja määrätä lapselle toisen edunvalvojan turvaamaan hänen oikeutensa. (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 29.)

Lastensuojelulaki (417/2007) on lastensuojelutoimintaa säätelevä erityislaki. Kyseisen lain nojalla on ollut mahdollista määrätä lapselle edunvalvoja lastensuojeluasioissa vuodesta 2008 alkaen. Lapselle tulee määrätä edunvalvoja käyttämään huoltajan sijasta lapsen puhevaltaa lastensuojeluasiassa, jos lain määrittelemät edellytykset siihen täyttyvät (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 30). Tämän lisäksi tuomioistuin voi määrätä esitutkintalain (805/2011, § 8) mukaan lapselle esitutkintaa varten edunvalvojan valvomaan huoltajan, edunvalvojan tai muun laillisen edustajan sijasta lapsen etua asiassa, jos on perusteltu syy olettaa, että nämä eivät voi puolueettomasta valvoa lapsen etua ja jos edunvalvojan määrääminen ei ole selvästi tarpeetonta. Hakemuksen edunvalvojan määräämisestä rikosprosessiin tekee yleensä tutkinnanjohtaja, mutta sen voi tehdä myös syyttäjä, hyvinvointialue tai maistraatti. Tällainen tilanne voi olla, kun huoltajaa, huoltajan läheistä, kuten isovanhempaa, avopuolisoa tai sisarusta epäillään lapsen kohdistuneesta rikoksesta (HE 222/2010). Lisäksi laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983, § 5 c) sääntelee, että lapselle voidaan määrätä

edunvalvoja edustamaan lasta huoltajan sijasta lapsen henkilöä koskevassa asiassa, jos huoltaja on esteellisyyden, sairauden tai muun syyn vuoksi estynyt edustamaan lasta ja edunvalvojan määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi tai muuten lapsen edun turvaamiseksi.

Edunvalvonta on laaja käsite, josta on säädetty useissa laeissa ja joka kattaa erilaisia tilanteita. Tutkielmani keskittyy kuitenkin nimenomaan lastensuojeluprosessissa tapahtuvaan edunvalvontaan, jolloin muut edunvalvonnan muodot jäävät tutkielmani ulkopuolelle. Tarkastelen edunvalvontaa siis erityisesti niissä tilanteissa, joissa lapsen etu on uhattuna ja viranomaiset puuttuvat tilanteeseen lastensuojelulain nojalla.

2.3 Lastensuojeluprosessi ja sosiaalityöntekijän rooli

Lapsen vanhemmat ja muut huoltajat ovat ensisijaisesti vastuussa lapsen hyvinvoinnista. Heidän tehtävänä on turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi, kuten lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa (361/1983) säädetään. Lasten ja perheiden parissa toimivien viranomaisten on puolestaan tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään, tarjottava tarpeellista apua riittävän varhain sekä ohjattava lapsi ja perhe tarvittaessa lastensuojelun piiriin (Lastensuojelulaki 417/2007).

Jos lapsen hyvinvointia ei muilla keinoin voida turvata, on julkisen vallan velvollisuutena puuttua perheen tilanteeseen. Perheen yksityisyyteen ja autonomiaan puuttuminen edellyttää kuitenkin aina laissa nimettyä nimenomaista valtuutusta. Käytettävissä olevista toimenpiteistä on aina valittava se, joka vähiten puuttuu lapsen ja perheen itsemääräämisoikeuteen. (Räty 2023, 4.) Tätä kutsutaan suhteellisuusperiaatteeksi ja lievimmän puuttumisen periaatteeksi. Viranomaisten käyttämien toimien tulee aina olla oikein mitoitettuja suhteessa asiakkaan auttamisen tavoitteisiin ja päämääriin. Tavoitteena on, että tarvittava vaikutus saadaan aikaan mahdollisimman vähäisellä puuttumisella. (Malja, Puustinen-Korhonen, Petrelius & Eriksson 2019, 15.)

Lastensuojeluasia tulee vireille hakemuksesta tai kun työntekijä on muutoin saanut tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Lastensuojeluasian vireilletulon jälkeen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee välittömästi arvioida lapsen mahdollinen kiireellinen lastensuojelun tarve. Tämän lisäksi tulee tehdä sosiaalihuoltolain (1301/2014, § 36) mukainen palvelutarpeen arviointi, jollei sen tekeminen ole ilmeisen tarpeetonta. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Lastensuojelun asiakkuus puolestaan

alkaa, jos lastensuojelun sosiaalityöntekijä arvioi palvelutarpeen arvioinnin perusteella, että lapsen kasvuolosuhteet vaarantuvat tai eivät turvaa lapsen kehitystä ja terveyttä tai lapsi itse omalla käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. Jos perheelle annetaan ennen palvelutarpeen arvioinnin valmistumista muutoin lastensuojelulain mukaisia palveluja tai muuta tukea, alkaa lastensuojelun asiakkuus myös siinä tilanteessa. (Räty 2023, 283.) Lastensuojelun asiakkuus päättyy, kun lastensuojelun tarve lakkaa tai lapsi täyttää 18 vuotta.

Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on aina nimettävä hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä, jonka tulee täyttää sosiaalihuollon ammattihenkilöstä annetun lain (817/2015) määrittämät kriteerit. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on erityinen vastuu lapsen edun toteutumisesta ja lapselle kuuluvien oikeuksien toteutumisesta. Sosiaalityöntekijä vastaa siitä, että lastensuojelun asiakkaana oleva lapsi ja perhe saavat tarvitsemansa tuen ja palvelut (Räty 2023, 98–99). Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on huolehdittava siitä, että lapselle haetaan tarvittaessa lastensuojelun edunvalvontaa (Lastensuojelulaki 417/2007).

2.4 Lastensuojelun edunvalvonnan perusteet ja edellytykset

Lastensuojelun edunvalvontaa määrittää lainsäädäntö. Edunvalvojan hakemisen ja määräämisen kannalta keskeiset lainsäädännöt ovat lapsen oikeuksien sopimus, perustuslaki, lastensuojelulaki, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä laki holhustoimesta. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023a.)

2.4.1 Perusteet edunvalvonnan hakemiseen

Lastensuojeluasiassa edunvalvonnan hakeminen perustuu lastensuojelulakiin ja sitä haetaan ensisijaisesti lastensuojelulain 22 §:n nojalla. Säännöksen mukaan lastensuojeluasiassa lapselle tulee määrätä edunvalvoja käyttämään huoltajan sijasta lapsen puhevaltaa, jos 1) on perusteltu syy olettaa, ettei huoltaja voi puolueettomasta valvoa lapsen etua asiassa ja 2) edunvalvojan määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi tai muutoin lapsen edun turvaamiseksi (Lastensuojelulaki 417/2007). Säännöksen soveltamisen edellytyksenä on, että asiassa on perusteltu syy olettaa, että kyseisen kaltaisen tilanteen molemmat säännökset täyttyvät. Ristiriita huoltajan ja lapsen edun välillä ei vielä itsessään täytä määrittystä edunvalvojan määräämiselle, vaan lisävaatimuksena on, että asian selvittäminen tai muutoin lapsen edun turvaaminen edellyttää edunvalvojan määräämistä. (Räty 2023, 237.)

Lapsen edunvalvojan määräämistä lastensuojeluasiaan koskevassa hakemuksessa on esitettävä perustelut, miksi on perusteltu syy olettaa, ettei huoltaja voi puolueettomasti valvoa lapsen etua. Tämän lisäksi on perusteltava edunvalvojan määräämisen tarpeellisuus lasta koskevan asian selvittämisessä tai lapsen edun turvaaminen muutoin. Kohta kaksi sisältää siis kaksi vaihtoehtoista asiaa, joista vähintään toisen on täytyttävä. (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 58.)

Perusteltu syy edunvalvontaan lastensuojeluprosessissa on olemassa, kun objektiivisesti voidaan olettaa, että lapsen huoltaja joutuu lojaliteettiristiriitaan tai on ilmeinen eturistiriita niin, että hänen puolueettomuutensa vaarantuu. Näitä tilanteita voivat olla esimerkiksi, kun huoltaja on passiivinen käyttämään lapsen puhevaltaa tai huoltajat eivät kykene riittävästi erottamaan toisistaan omia ja lasten tarpeita, eikä siten puolueettomasti valvomaan lapsen etua. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023a.) Pelkästään huoltajan passiivisuus lapsen puhevallan käytössä ei kuitenkaan riitä edunvalvojan määräämiseksi, vaan hakemuksessa on perusteltava, millä tavalla passiivisuus vaarantaa lapsen edun toteutumisen. Lastensuojelun edunvalvojan hakemista tulee harkita esimerkiksi huostaanotto- tai asiakassuunnitelmatilanteissa, jos huoltajat eivät kykene riittävästi erottamaan omia ja lapsen tarpeita käyttäessään lapsen puhevaltaa (KKO 2004:44; Pelastakaa Lapset 2023, 2).

Edunvalvonnan perusteena voi olla, että huoltaja ei terveydentilansa vuoksi kykene käyttämään puolueettomasta lapsen puhevaltaa tai valvomaan lapsen etua, esimerkiksi mielenterveyden häiriön vuoksi. Edunvalvoja on määrättävä myös, jos lapsella on oikeus käyttää itseään koskevassa asiassa puhevaltaa, mutta hän ei sitä esimerkiksi sairautensa vuoksi kykene käyttämään. (Räty 2023, 237–238.) Lisäksi lapsen ja vanhemman intressit voivat olla ristiriidassa keskenään, esimerkiksi jos huoltajalle läheistä henkilöä epäillään lapsen pahoinpitelystä. Lapselle voi olla perusteltua hakea edunvalvojaa myös, jos lapsen huoltaja ei suostu lapsen hoitoon, joka lääkärin arvioin mukaan on lapsen terveydentilan kannalta välttämätöntä tai jos lapsi jää äkillisesti ilman huoltajaa. (Kaitonen 2024.)

Huomionarvoista on muistaa, että lastensuojeluasiaan määrätty edunvalvoja on oikeutettu käyttämään huoltajan sijasta puhevaltaa huoltajan ja lapsen välisissä eturistiriitatilanteissa vain lastensuojeluasioissa (Räty 2023, 237).

Lapselle tulee hakea lastensuojeluasiaan edunvalvontaa väliaikaismääräyksellä holhoustoimilain (442/1999, § 79) mukaan, kun edunvalvojan määräämistä ei voi viivyttää ja lapsen oikeuksien turvaamiseksi edunvalvoja tarvitaan kiireellisesti. Väliaikaismääräyksen antamista edellyttämiä tilanteita ovat esimerkiksi äkilliset huoltajan kykyyn vaikuttavat

tilanteet, jolloin lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta on todettavissa epäkohta ja lapselle on tarpeen määrätä edunvalvoja. Tämä voi tulla kyseeseen esimerkiksi, jos huoltaja katoaa tai perheen sisällä tapahtuu vakava rikos, joka aiheuttaisi rikosepäilyn selvittämisen lisäksi lastensuojelun tarpeen. (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 59.)

Lastensuojelun edunvalvonnan hakemisen perusteista ei ole olemassa kattavaa kansallista tilastointia. Saatavilla olevien tutkimustietojen perusteella voidaan kuitenkin erottaa muutamia yleisimpiä syitä edunvalvojan hakemiselle. Isonkangas (2016, 47, 50, 53, 57, 62–63) ja Uppman (2016) ovat tutkineet lastensuojelun edunvalvontaa käräjäoikeuden päätösten valossa pro gradu -tutkielmissaan. Isokankaan tutkimuksessa edunvalvontaa haettiin karkeasti neljässä eri tilanteessa. Tilanteet, joissa huoltaja on sairaana, eturistiriidan vuoksi esteellinen tai täysin poissaoleva, eli vanhempi on estynyt hoitamasta huoltajan tehtäviä. Toinen aineistosta noussut syy oli lapsen huolestuttavat tai epävakaa olosuhteet, jolloin vanhemman epävakaa elämäntilanne heikensi hänen arviointikykyään. Lisäksi erillisinä kategorioina nousivat esiin erimielisyydet lapsen tarvitsemasta tuesta ja vanhemman vahva epäluottamus lastensuojeluviranomaisia kohtaan. Ensimmäinen kategoria kuvastaa selvää eturistiriitaa huoltajan ja lapsen välillä. Muut tutkimuksessa esiin nousseet kategoriat puolestaan kuvastavat lapsen edun tulkintaa koskevaa ristiriitaa vanhemman ja viranomaisen välillä.

Uppman puolestaan löysi tutkimuksessaan kolme kategoriaa, millä perusteilla lapselle haetaan edunvalvojaa. Nämä luokat olivat lapseen kohdistunut rikosepäily, lapsen jääminen vaille huoltajaa ja lastensuojeluasia. Edunvalvontaa haettiin lapsille, joiden huoltaja oli estynyt edustamaan heitä esimerkiksi kuoleman, vakavan loukkaantumisen tai sairauden vuoksi. Tutkimuksessa havaittiin, että lastensuojeluasioissa edunvalvojan hakemista perusteltiin usein huoltajan puolueellisuudella, lapsen ja vanhemman välisillä eturistiriidoilla sekä luottamuspulalla sosiaaliviranomaisia kohtaan, joka hankaloittaa työskentelyä lapsen asioissa. (Uppman 2016, 35, 37–38.)

Edunvalvojan määräämisen edellytysten osoittaminen on säädetty lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän velvollisuudeksi. Taso lapsen edunvalvojan määräämiseksi lastensuojeluasiaan on asetettu korkealle. Lapsen oikeuksien toteutumiseksi olisi tärkeää säännellä tarkemmin tilanteita, jolloin lapsen edunvalvojan määrääminen on perusteltua lastensuojeluasiassa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen teettämässä selvityksessä lastensuojeluviranomaiset toivat esiin, että sääntelyä lapsen edunvalvojan määräämiseksi voidaan pitää melko laveana. Lastensuojeluasiassa edunvalvojan määräämistä koskevan

säännöksen tulkitseminen saattaa olla lastensuojeluasioiden toimijoille haastavaa ja näin ollen myös edunvalvojaa tarvitsevien lasten tunnistaminen. Pahimmillaan tämä voi johtaa siihen, ettei lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tunnista ollenkaan velvoitettaan hakea lapselle edunvalvojaa. (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 214–215.)

Lisäksi lapsen oikeuksien toteutuminen yhdenvertaisesti Suomessa edellyttää lapsen edunvalvonnan rakenteiden ja käytäntöjen vahvistamista valtakunnallisesti. Näitä tarvittavia toimenpiteitä ovat esimerkiksi lapsen edunvalvonnan lainsäädännön uudistaminen, epäkohtien ratkaiseminen, yhtenäisten käytäntöjen kehittäminen ja resurssien kohdentaminen, jotta valtakunnallisia ja alueellisia lapsen edunvalvonnan koordinaattorirakenteita kyettäisiin luomaan. (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 12.) Vahvistamalla edunvalvonnan rakenteita ja käytäntöjä voidaan varmistaa, että lapsen etu toteutuisi johdonmukaisesti ja oikeudenmukaisesti koko maassa.

2.4.2 Hakuprosessi ja edunvalvojan määräys

Prosessi edunvalvojan määräämiseksi lastensuojeluasiassa alkaa edunvalvojan tarpeen arvioinnilla. Mikäli edellytykset edunvalvojan hakemiselle täyttyvät, tulee lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän etsiä lastensuojeluasiaan sopiva edunvalvoja ja tehdä hakemus käräjäoikeudelle tai Digi- ja väestövirastolle. (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 62.)

Hakemuksen edunvalvojan määräämiseksi voi tehdä hyvinvointialueen lisäksi holhousviranomaisena toimiva Digi- ja väestötietovirasto tai lapsen huoltaja itse (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023a). Käytännössä suurimman osan hakemuksista tekee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, jonka on valvottava lapsen edun toteutumista ja avustettava virkansa puolesta lasta puhevallan käytössä sekä tarvittaessa ohjattava lapsi oikeusavun piiriin (HE 252/2006). Lastensuojeluasiassa edunvalvojan määrää tuomioistuin, tai holhousviranomainen siinä tapauksessa, jos huoltaja ja hyvinvointialue sitä yhdessä hakevat (Lastensuojelulaki 417/2007).

Lastensuojelulain lisäksi laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) on säädetty edunvalvojan määräämisestä alaikäiselle yksittäisessä sosiaalihuollon asiassa. Jos on perusteltu syy olettaa, että huoltaja ei voi puolueettomasti valvoa lapsen etua, tulee hyvinvointialueen tehdä holhoustoimilain (442/1999) mukainen hakemus tai ilmoitus edunvalvojan määräämiseksi alaikäiselle, jos se on tärkeää alaikäisen edun turvaamiseksi. Kyse on hyvinvointialueelle asetetusta erityisestä velvollisuudesta hakea lapselle edunvalvojaa missä tahansa sosiaalihuollon asiassa, jos se havaitsee kyseisen säädöksen

tarkoittaman eturistiriidan huoltajan ja lapsen välillä. Kyseisen lain 10 §:n säädös koskee kuitenkin vain sosiaalihuollon asioita. (Räty 2023, 238.)

Tuomioistuin tai Digi- ja väestötietovirasto tekee lastensuojelun edunvalvonnasta edunvalvontapäätöksen ja päätökseen nimetty edunvalvoja saa mahdollisesti toimivaltuuden toimia edunvalvojana nimetylle lapselle määräyksessä olevan tehtävänannon mukaisesti. Lapsen edunvalvonnan alkamisen ajankohdasta ei ole sääntelyä lastensuojeluasioita koskevassa erityislainsäädännössä, joten sen osalta sovelletaan holhoustoimilain sääntelyä. Edunvalvojan toimivaltuus alkaa hänelle annettulla määräyksellä toimia edunvalvojana kyseisessä asiassa. (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 70.) Edunvalvontapäätös määrittää edunvalvojan tehtävän ja toimivallan (Tulensalo 2010, 94). Edunvalvojan määräys määrittää myös edunvalvonnan keston ja päättymisen. Määräys voi olla asiaan sidonnainen, kuten lastensuojelu- tai huostaanotto prosessi. Määräys voidaan antaa myös määräaikaisena, eli aikaan sidottuna. Lastensuojeluasiassa edunvalvonta voi päättyä, kun edunvalvontamääräyksessä määritelty tehtävä on suoritettu, lastensuojelun asiakkuus tai edunvalvojan tehtävän kattama lastensuojeluprosessin osa päättyy, tai lapsi saavuttaa täysi-ikäisyyden. (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 62.)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen teettämän toimeksiannon selvitystyössä kävi ilmi, että lastensuojelussa on haasteita tunnistaa lapsen edunvalvonnan tarvetta. Tämä johtuu siitä, että edunvalvontaa edellyttäviä tilanteita tulee yksittäiselle sosiaalityöntekijälle harvoin vastaan. Edunvalvontahakemusten laatimisessa todettiin myös olevan kehitettävää tilanteissa, joissa hakemuksen tekeminen on yksittäisen virkamiehen vastuulla. Näissä tilanteissa yksittäinen hakemus ei välttämättä lopputulokseltaan täytä niitä vaatimuksia, joita asian ratkaiseminen lapsen edun edellyttämällä tavalla edellyttäisi. (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 58.) Uppmanin (2016, 54) tutkimuksen perusteella käräjäoikeuden tuomarit luottivat kuitenkin sosiaalityöntekijöiden arvioon ja myönsivät edunvalvojan heidän hakemuksensa mukaisesti.

Haastateltujen lastensuojeluviranomaisten näkökulmasta tarkasteltuna edunvalvojan määrääminen lastensuojeluasiaan näyttäytyi kuitenkin johdonmukaisena. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen teettämän selvityksen mukaan aloite asiaan tulee useimmiten lapsen asioista vastaavalta sosiaalityöntekijältä, jonka jälkeen lapsen tilanteesta keskustellaan ja sitä arvioidaan monipuolisesti lastensuojelun tiimissä, asiakasohjausryhmässä ja/tai organisaation lakimiehen kanssa. Vaikka arviointia tehdään myös yhdessä, virkavastuu lapsen edunvalvontaa koskevasta hakemisesta tai hakematta jättämisestä on lapsen asioista

vastaavalla sosiaalityöntekijällä. Lasten edunvalvonnan tarve tulee aina arvioida lapsen edun perusteella, eikä taloudelliset tekijät saa ohjata lapsen oikeutta palveluihin tai edunvalvontaan. Valtaosa lapsen edunvalvonnan määräyksistä ilmoitettiin koskevan huostaanottoprosesseja. (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 63.)

Kaikkien asianosaisten kannalta olisi tärkeää määritellä selkeästi, mihin tehtävään edunvalvoja määrätään lastensuojeluprosessissa. Erityisesti lapsen olisi hyvä tietää, miten pitkään edunvalvoja hänen kanssaan työskentelee ja mitä asioita edunvalvojan tehtäviin kuuluu. Käräjäoikeuden päätöksiä tutkinut Uppman toi tutkimuksessaan esiin, että edunvalvojan tehtävät oli perusteltu selkeästi silloin, kun edunvalvojaa haettiin perheen sisäiseen rikosepäilyyn tai lapsen jäädessä ilman huoltajaa. Muissa tapauksissa edunvalvojalle määritelty tehtävänanto oli epätarkkaa ja hyvin laajaa. Päätöksissä oli vähän sellaisia päätöksiä, missä edunvalvojaa haettiin selkeästi vain yhteen asiaan. Monessa tapauksessa oli tulkittavissa, että taustalla oli useita eri tekijöitä, joiden kokonaisarvioinnin perusteella lapselle oli päädytty hakemaan edunvalvojaa. (Uppman 2016, 45–46, 53, 57.)

2.4.3 Kansainvälisiä käytäntöjä edunvalvonnasta

Lapsen oikeuksien sopimus (1989) luo kansainvälistä sääntelyä lasten edunvalvontaan (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 28) ja sopimuksen ratifioinnin seurauksena useissa maissa luotiin 1990-luvun aikana järjestelmiä, jotka takasivat lapsen oikeuden edustajaan heitä koskevissa oikeudellisissa asioissa (Marjomaa, Lapinleimu & Laakso 2010, 15). Huolimatta kansainvälisistä suosituksista ja kansallisesta ohjeistuksesta, edunvalvonnan käytännöt vaihtelevat merkittävästi niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa. Suomessa edunvalvojan määräämisen keskeisenä perusteena on, että huoltaja on esteellinen puolueettomasti edustamaan lasta (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 64), mutta muissa maissa edunvalvonnan määräämisen perusteet voivat olla moninaisemmat.

Suomen lisäksi lastensuojelun edunvalvontaa on muun muassa Englannissa, Walesissa, Skotlannissa, Irlannissa, Saksassa, Ranskassa, Yhdysvalloissa ja Australiassa. Lastensuojelun edunvalvonnassa on kansainvälisesti suuriakin eroja sen toteutuksissa, eikä tutkimuksessani ole mielekästä käydä näitä kaikkia eroja läpi. Huomionarvoista on, että eri maiden poikkeavat lainsäädännöt, tuomioistuimet ja lastensuojeluprosessit vaikuttavat lastensuojelun edunvalvontaan, joten eri maiden järjestelmät eivät ole suoraan verrannollisia toisiinsa. Lastensuojelun edunvalvonnalle ei ole olemassa myöskään kansainvälisesti yhtä määriteltyä

termiä, ja osaamisvaatimukset edunvalvojille vaihtelevat eri maiden välillä. (Bilson & White 2005, 223, 234.)

Eurooppalaisia edelläkävijämaita lastensuojelun edunvalvonnassa ovat olleet Englanti ja Saksa (Marjomaa ym. 2010, 31), joissa edunvalvontaa on kehitetty ja toteutettu jo pidempään. Kehittäessään Suomen lastensuojelun edunvalvontaa Pelastakaa Lapset tutki lastensuojelun edunvalvontahankkeessaan myös muiden maiden käytäntöjä, kuten Englannin ja Saksan. Toimintatavat kyseisistä maista eivät kuitenkaan olleet suoraan siirrettävissä Suomeen (Niskala, Oranen, Piironen & Sinko 2010, 5). Suomessa ei esimerkiksi ole perheoikeudellisia asioita varten omaa erityistuomioistuinta, kuten Englannissa ja Walesissa (Marjomaa ym. 2010, 15).

Englannissa ja Walesissa tunnustettiin vuonna 1980 lainsäädännön tasolla, että lapsen ääntä on edustettava itsenäisesti julkisoikeudellisissa oikeudenkäynneissä. Alkuun edunvalvoja (children's guardian / guardian ad litem) määrättiin lähinnä huostaanotoissa ja adoptioissa. Vuoden 1989 lainsäädännössä pyrittiin todellisesti ottamaan huomioon lapsikeskeinen lähestymistapa sisällyttämällä lakiin hyvinvoinnin tarkistuslista, joka sisälsi velvollisuuden ottaa huomioon lapsen toiveet ja tunteet. (James & Lane 2018, 120.) Siitä lähtien edunvalvojan määrääminen julkisoikeudellisissa tapauksissa on ollut Englannissa ja Walesissa pakollista, paitsi jos tuomioistuin katsoo, ettei se ole tarpeen. Englannissa ja Walesissa on oikeusprosesseissa käytössä niin sanottu Tandem-malli, jossa lapselle nimetään aina edunvalvoja, joka toimii yhteistyössä oikeusavustajan kanssa. (Bilson & White 2005, 223–224.) Englannista tandem- malli on levinnyt myös muihin maihin. Suomessa Tandem-mallia hyödynnetään lapsen edunvalvonnan rikosprosessissa (Heikkilä ym. 2018, 129). Edunvalvoja huolehtii lapsen edusta ja käyttää lapsen puhevaltaa, kun taas oikeusavustaja keskittyy rikosasian oikeudellisiin kysymyksiin (Heikkilä 2018).

Lapsen asema oikeusprosessissa on Englannissa ja Walesissa pyritty turvaamaan edunvalvontajärjestelmä CAF/CASS:in (Children and Family Court Advisory and Support Service) avulla, jonka tavoitteena on taata jokaiselle lapselle samantasoista edunvalvontapalvelua (Cafcass 2024). Englannissa ja Walesissa on käytössä menetelmä, jossa lapsen oikeudenkäynti tulee saattaa päätökseen 26 viikon kuluessa, aina kun se on mahdollista. Jamesin ja Lanen tutkimuksen mukaan, lapsen näkemyksen painoarvon arvioiminen edellyttää kuitenkin lapsen tilanteen syvällistä ymmärrystä, erityisesti lapsen näkökulmasta ja riittämätön aika estää tällaisen ymmärryksen saavuttamisen. Samassa

tutkimuksessa todettiin myös, että useimmiten ammattilaisten näkemykset ja suositukset ovat voimakkaampia tapauksen lopputulokseen verrattuna kuin lasten omat näkemykset, toiveet ja tunteet. (James & Lane 2018, 119, 126–127.)

Saksassa edunvalvojan (children's guardian) hyödyntäminen tietyissä perhe- ja holhoustuomioistuimissa koskevilla menettelyillä on kirjattu lainsäädäntöön vuonna 1998. Kyseisen lainsäädännön mukaan tuomioistuin voi nimetä alaikäiselle lapselle edustajan häntä koskevilla oikeudenkäynneissä, jos se on tarpeen lapsen etujen turvaamiseksi. Syynä voi olla, että lapsen etu on merkittävässä ristiriidassa hänen laillisen edustajansa edun kanssa tai menettelyt liittyvät toimenpiteisiin, joista aiheutuu uhkaa lapsen hyvinvoinnille ja siihen liittyy lapsen erottaminen omasta perheestä. Syynä voi olla myös menettely, jossa tapaamisoikeus poistettaisiin sen saaneelta sijaisvanhemmilta, puolisolta, avopuolisolta tai muulta henkilöltä. Saksassa suurin osa edunvalvojista on koulutukseltaan sosiaalityöntekijöitä, kasvattajia/opettajia tai psykologeja ja he työskentelevät yksityis- ja freelance-ammattilaisina. Stötzelin ja Fegertin tutkimuksessa lapset kuvasivat edunvalvojaa edustajaksi, joka puolustaa lapsen mielipiteitä, toiveita ja oikeuksia tuomioistuimessa. Lisäksi he kuvasivat edunvalvojan tukevan, neuvovan ja kertovan heille eri mahdollisuuksista. (Stötzel & Fegert 2006, 201–203, 209–210.)

Yhdysvallat takasivat lainsäädännöllään vuonna 1974, että jokaiselle lapselle on määrättävä edustaja lapsen pahoinpitelyä tai kaltoinkohtelua koskevaan oikeusprosessiin. Lain mukaan edunvalvojat (guardian ad litem = GAL) suorittavat perusteellisen arvioinnin ja antavat tuomioistuimelle suositukset lapsen edun mukaisesti. Yleensä edunvalvojien tehtäviin kuuluu haastatella lapsia ja vanhempia, tarkastella raportteja ja seurata tapauksia, jotta he voivat varmistaa, että lapselle tarjotaan asianmukaiset palvelut. (Phillips 2016, 61–62.)

Yhdysvalloissa lapsen edun tavoite on ensisijainen, lapsen toiveisiin ja tunteisiin nähden. Edunvalvontajärjestelmät vaihtelevat kuitenkin Yhdysvalloissa osavaltioittain, eikä laissa itsessään ole määritelty esimerkiksi edunvalvojan pätevyysvaatimuksia. Kaikissa osavaltioiden tuomioistuimissa työskentelee vapaaehtoisia edunvalvojia ja monissa sen lisäksi palkattuja ammattilaisia. (Bilson & White 2005, 228–230.)

Australiassa lastensuojelun edunvalvonta vaihtelee osavaltioiden ja territorioiden välillä. Queenslandissa lastensuojeluprosessissa lasta voi edustaa ”erillinen edustaja”, jonka tehtävä on toimia lapsen edun mukaisesti, riippumatta lapsen antamista ohjeista. Edustajan on kuitenkin mahdollisuuksien mukaan myös esitettävä lapsen näkemykset ja toiveet

tuomioistuimelle. Puolestaan riittävän kypsää lasta voi edustaa ”suora edustaja”, joka toimii lapsen ohjeiden mukaan, tukee lasta ilmaisemaan näkemyksiään ja antamaan todisteita tuomioistuimelle. Lakimiehen määräys pyydetään tuomioistuimelta ja tutkimuksen mukaan tuomioistuimet olivat usein haluttomia nimittämään lapselle edustajaa. Queenslandin osavaltiossa tehdyssä tutkimuksessa selvisi, että ilman erillistä tai suoraa edustusta, lapsilta puuttui yleensä äänioikeus oikeudenkäynneissä. (Walsh & Douglas 2011, 637–638.)

3 Edunvalvojan toimenkuva lastensuojeluprosessissa

Tässä luvussa kuvaan konkreettisesti, millaisista tehtävistä edunvalvojen työ tyypillisesti koostuu lastensuojeluasiakkaiden parissa. Lisäksi tarkastelen edunvalvojan työlle asetettuja lakisääteisiä osaamisvaatimuksia. Huomion kohteena on myös edunvalvojan ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän välinen yhteistyö lastensuojeluprosessissa. Tuon esiin tämän yhteistyön lähtökohtia ja esittelen aiempia tutkimuksia, joissa on selvitetty ammattilaisten välistä yhteistyötä lastensuojelussa.

Lastensuojelussa edunvalvojan tehtävänä on puolueettomasti edustaa lasta ja käyttää hänen puhevaltaansa määrättyssä asiassa. Vaikka tehtävät ovat usein moninaisia, on edunvalvojan rooli aina rajattu (Lehtikangas 2014, 62). Tuomioistuimen antama edunvalvontamääräys määrittää lastensuojelun edunvalvojan tehtävät, määräyksen keston ja laajuuden (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos 2023a). Huomionarvoista on, että lastensuojelun edunvalvoja ei toimi viranomaisen roolissa, eikä siten myöskään ole sidoksissa mihinkään organisaatioon.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän rooliin nähden edunvalvojan rooli on suppeampi, eikä hänellä ole esimerkiksi yhteistoimintavelvoitetta. Lastensuojelun edunvalvoja saa riippumattomammin arvioida lapsen etua. (Lehtikangas 2014, 39.) Vaikka lapsen edun toteutuminen on sekä sosiaalityöntekijän että edunvalvojan yhteinen tavoite, voivat heidän näkökulmansa erota toisistaan.

3.1 Edunvalvojan osaaminen ja tehtävät lastensuojeluasiassa

Holhoustoimilain (442/1999) 5 § määrittää, että edunvalvojaksi voidaan määrätä tehtävään sopiva henkilö, joka antaa tähän suostumuksensa. Arvioitaessa sopivuutta on otettava huomioon edunvalvojaksi esitetyn taito ja kokemus, sekä tehtävän laatu ja laajuus. Laki jättää paljon tulkinnanvaraa, kuka on sopiva toimimaan edunvalvojana. Lastensuojelulain esitöiden (HE 252/2006) mukaan lapsen edunvalvojana lastensuojeluasiassa voi toimia joko lapsen asioihin perehtynyt asiantuntija tai asianajaja tai muu lainopillisen koulutuksen saanut henkilö. Valitessa lapselle edunvalvojaa lastensuojeluasiassa, on kiinnitettävä erityistä huomiota asian laatuun ja sen merkitykseen lapsen kannalta. Huomioon otettavia seikkoja voivat olla esimerkiksi edunvalvojaksi esitetyn henkilön taustakoulutus, mahdollinen lapsen edunvalvojakoulutus sekä kokemus lapsen kanssa työskentelystä. Valtakunnallisissa laatukriteereissä lapsen etu on asetettu edunvalvonnan keskiöön. Lähtökohtana on, että lapsen

edunvalvojina toimivat suorittaisivat riittävän korkeatasoisen koulutuksen lapsen kanssa toimimisesta edunvalvonnan laadun varmistamiseksi. (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 17, 60.)

Selvityksen perusteella hallinto-oikeuksien tuomarit arvostivat juristikoulutuksen saaneiden henkilöiden toimintaa edunvalvojina silloin, kun he kykenivät juridisten näkökulmien ohella ottamaan kantaa myös lapsen edun toteutumiseen. Tuomarien mukaan tämä oli mahdollista, jos juristilla on lainopillisen koulutuksen lisäksi riittävä kokemus lastensuojeluasioista. Lastensuojelutyötaustaiset edunvalvojat pystyvät puolestaan huomioimaan lapsen edun lakimieskoulutuksen omaavaa edunvalvojaa paremmin, mutta eivät välttämättä kykene huomioimaan lastensuojeluasiaan liittyviä lainsäädännöllisiä näkökulmia ja esittämään niitä aina riittävästi. (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 60.)

Tehtävään valittavan edunvalvojan edellytyksenä on lisäksi, että edunvalvojaksi määrätty henkilö voi puolueettomasti arvioida lapsen etua asiassa. Ratkaisevaa ei siis ole, että edunvalvoja nauttisi lapsen huoltajien tai vanhempien luottamusta, vaan edunvalvojan edellytykset valvoa ja hoitaa lapsen etua tehtävässään. Edunvalvonnan määrääminen lastensuojelulain tai sosiaalihuollon asiakaslain perusteella ei muuta vanhempien asemaa huoltajana tai lapsen laillisena edustajana. Vanhemmilla ei vain ole oikeutta käyttää puhevaltaa lapsen puolesta asiassa, jota edunvaltuutusmääräys koskee. Vanhemmilla on kuitenkin oikeus käyttää lapsen puolesta puhevaltaa muilta osin normaalisti. (Räty 2023, 239–240.)

Edunvalvontaa koskevalla määräyksellä tosiasiallisesti rajoitetaan ja kavennetaan huoltajalle laissa säädettyä päätösvaltaa. Viranomaisen on siis tärkeää oma-aloitteisesti ryhtyä toimiin edunvalvonnan tarpeen poistuessa, jotta huoltajalle saadaan palautettua laissa säädetty oikeudet. Mikäli edellytykset edunvalvonnan jatkamiselle ovat lakanneet tai edunvalvoja osoittautuu sopimattomaksi tehtävään, on käräjäoikeudelta haettava edunvalvojan vapauttamista tai edunvalvontamääräyksen muuttamista. Tämän voi tehdä niin edunvalvoja, sosiaalityöntekijä kuin asianosainen itse. (Räty 2023, 240.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen teettämän selvityksen mukaan lastensuojeluviranomaiset kokivat haasteita löytää sopivaa edunvalvojaa lapselle, sillä koettiin, että lapsen edunvalvoja lastensuojeluasioihin on käytettävissä liian vähän. Haastateltujen lastensuojeluviranomaisten mukaan valtakunnallisella tasolla koulutettuja edunvalvoja pitäisi olla riittävästi tarjolla, jotta lapsen edun mukaista edunvalvontaa voidaan tarjota. Lastensuojeluviranomaiset kokivat tärkeänä edunvalvojan riittävän työkokemuksen sekä lapsen kehityksen ja prosessien

tuntemisen, jotta edunvalvoja kykenee toimimaan itsenäisesti sekä asiantuntevasti lastensuojeluasiassa. Lapset puolestaan kokivat selvityksen mukaan tärkeänä erityisesti edunvalvojan taidot vuorovaikutuksessa ja kohtaamisessa. Edunvalvoja toimi keskeisessä asemassa lapsen tukijana, prosessin kuvaajana sekä lapsen näkemyksen ja mielipiteen välittäjänä. Lapset kokivat, että tilanteen käyminen läpi puolueettoman osapuolen kanssa oli tärkeää. (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 61–62.)

Puolestaan Mölsän (2021, 26, 46) tutkimuksen mukaan lasten kokemukset edunvalvojasta jakautuivat kahteen päätteeseen, jossa edunvalvoja nähtiin sekä lapsen asioiden hoitajana että merkityksellisenä aikuisena. Edunvalvojan ammattitaidon lisäksi lapset arvostivat edunvalvojan persoonallisia ominaisuuksia, kuten mukavuutta, suorapuheisuutta ja kykyä luoda luottamuksellinen suhde. Vaikka suurin osa lapsista luotti edunvalvojaan (57 %), osa puolestaan koki epävarmuutta tai ei osannut ottaa kyselyssä kantaa luottamukseen. Tämä antaa viitteitä siihen, että edunvalvonnan laadussa on vielä kehittämisen varaa.

Edunvalvojan asema on vaativa ja sen vuoksi lastensuojeluprosessissa tulisi kiinnittää huomiota edunvalvojien rekrytointiin, koulutukseen ja riittäviin resursseihin. Toivottavaa on, että edunvalvoja valittaisiin harkiten, peilaten tehtävän laatua edunvalvojan osaamiseen ja otettaisiin huomioon edunvalvojan ajalliset mahdollisuudet tehtävän hoitamiseen. Työskentelytapojen osaamisvaatimukseen vaikuttavat puolestaan lapsen ikä ja kehitystaso. Edunvalvojaksi ryhtyessään henkilö sitoutuu henkilökohtaisesti tehtävään ja on vastuussa omasta osaamisestaan ja kehittymisestään. (Heikkilä ym. 2018, 37–39.)

3.1.1 Lapsen kohtaaminen ja luottamuksen rakentaminen

Lapsen kanssa työskentely on hyvä aloittaa tutustumalla lapseen ja kertomalla hänelle, mikä edunvalvojan tehtävä hänen asiassaan on, sekä mitä työskentely pitää sisällään (Heikkilä ym. 2018, 93). Lastensuojelun edunvalvoja keskustelee lapsen kanssa hänen tilanteestaan sekä antaa hänelle tarvittavaa tietoa. Edunvalvoja voi osallistua lapsen kanssa tai lapsen edustajana lastensuojelun neuvotteluihin ja tarvittaessa oikeudenkäynteihin. (Arolinna 2014, 57–58.) Lapsen asiakirjoihin on hyvä tutustua jo ennen lapsen tapaamista, mikäli se on mahdollista. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä mahdollistaa asiakirjoihin tutustumisen niiltä osin, kuin ne liittyvät edunvalvonnan tehtävään. (Heikkilä ym. 2018, 93.) Edunvalvojan tärkeänä tehtävänä on tukea lasta koko prosessin ajan (Tulensalo 2010, 93).

Edunvalvontatyössä erityistä on, että edunvalvojaa ei ole sidottu viranomaisasemaan- tai rooliin. Edunvalvoja voi hyvin vapaasti ja vapaamuotoisesti tutustua sekä luoda kontaktia lapseen. Lapsen ja edunvalvojan kohtaamiset ovat vapaita päätöksenteon tai aikataulujen luomasta paineesta, jotka usein saattavat värittää sosiaalityöntekijän ja lapsen tapaamisia. Edunvalvojan neutraalius ja puolueettomuus, sekä päätöksenteosta vapaa rooli, voivat olla omiaan herättämään lapsen luottamuksen. Tämä mahdollistaa hyvän maaperän lapsen näkökulman aidolle tavoittamiselle. (Tulensalo 2010, 92–93.) Lapsen on todennäköisesti helpompi luoda luottamuksellinen suhde edunvalvojaan, jos hänen vanhempansa hyväksyvät edunvalvojan roolin lapsensa edustajana viranomaisasioissa. (Laakso, Marjomaa, Peltoniemi 2012, 33).

Lapsen edun määrittäminen edellyttää lapsen tuntemista. Ottaakseen kantaa yksilöllisen lapsen edun mukaiseen ratkaisuun ja päätöksentekotilanteeseen, on edunvalvojan tunnettava lapsi sekä hänen olosuhteensa hyvin. Lastensuojelulaissa ei ole sisällöllisiä määräyksiä edunvalvojan toiminnasta. Laki ei määrittele edunvalvojan toimintaa edes sen osalta, tuleeko edunvalvojan tavata lasta henkilökohtaisesti. Edunvalvojan tulee kuitenkin selvittää lapsen mielipide, ennen kuin hän tekee päätöksen lasta koskevassa asiassa. Tarkempia määräyksiä edunvalvonnan toiminnasta ei ole, eikä lainsäädäntö myöskään määrittele, millä tavoin edunvalvojan tulisi selvittää lapsen ymmärryskykyä. (Tolonen 2015, 283, 326.)

Harjun tutkimus korostaa, että edunvalvojan ja lapsen välinen luottamuksellinen suhde on keskeinen tekijä onnistuneen edunvalvonnan kannalta. Tutkimuksen mukaan jopa useita vuosia kestävä edunvalvontasuhte voi olla lapselle pysyvin ihmissuhde, joka hänellä on koskaan ollut. Luottamus syntyy usein pitkäjänteisen työn tuloksena, kun edunvalvoja osoittaa aitoa kiinnostusta lasta kohtaan ja tutustuu häneen lapsentahtisesti. Henkilökohtaiset tapaamiset, avoin vuorovaikutus ja edunvalvojan konkreettinen toiminta lapsen asioissa edistävät luottamussuhteen syntymistä. Tutkimuksen mukaan luottamusta puolestaan heikensivät ristiriitaiset näkemykset lapsen edusta, joka saattoi vaikuttaa negatiivisesti koko edunvalvontaprosessiin. (Harju 2016, 58–59, 61.)

3.1.2 Lapsen mielipiteen selvittäminen ja osallisuuden varmistaminen

Lapsella on oikeus mielipiteeseen ja oikeus tulla kuulluksi, oikeus mielipiteen ilmaisuun ja oikeus tiedonsaantiin omassa asiassaan (Lastensuojelulaki 417/2007, Suomen perustuslaki 731/1999, Yleissopimus lapsen oikeuksista 1989). Lapselle on hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla turvattava oikeus saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa ja annettava mahdollisuus esittää siinä mielipiteensä. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa, lasta koskevaa päätöstä tehtäessä ja lastensuojelua toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen mielipiteisiin ja toivomuksiin. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Lastensuojeluprosessissa lapsen edunvalvojan tehtäviin kuuluu huolehtia, että lapsen oikeus tulla kuulluksi häntä koskevassa päätöksenteossa toteutuu (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 56). Lapsen oikeudet ja erityisesti hänen osallisuutensa vahvistaminen hänen omassa asiassaan toteutuvat edunvalvojan määräämisen ja sen toiminnan kautta (Heikkilä ym. 2018, 26–27).

Edunvalvojan tehtävä on huolehtia, että lapsen mielipiteet ja toivomukset tulevat esille lastensuojelun työskentelyssä ja päätöksenteossa sellaisina, kuin lapsi itse tuo ne esiin, huomioiden lapsen iän ja ilmaisukyvyn (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2023a). Lapsen oikeus osallisuuteen on yksi keskeinen lapsioikeudellinen periaate. Lapsen oikeuksien sopimuksen (1989) 12. artikla korostaa lapsen oikeutta tulla kuulluksi kaikissa häntä koskevissa asioissa. Tämä tarkoittaa, että lapsella on oikeus vapaasti ilmaista mielipiteensä ja että hänen näkemyksensä tulee ottaa huomioon iän ja kehitystason mukaisesti. Lapsen osallisuuden sijaan olisikin parempi puhua lapsen oikeudesta vaikuttaa (Hakalehto-Wainio 2013, 39). Suomen perustuslaki (731/1999) puolestaan painottaa ihmisten yhdenvertaisuutta lain edessä ja lasten oikeutta vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Nämä perustuslailliset takeet luovat pohjan lapsen osallisuudelle päätöksenteossa ja varmistavat, että lapsen näkökulma huomioidaan kaikissa häntä koskevissa asioissa.

Yleisesti lapsen osallisuudella tarkoitetaan kommunikaatiota lapsen kanssa sekä hänen kuuntelemistaan, kuulemistaan ja kunnioittamistaan. Osallisuuden kautta lapsi nähdään aktiivisena toimijana, jolla on oikeus vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin asioihin. Lainsäädäntö velvoittaa lapsen kanssa toimivia aikuisia kuulemaan ja kunnioittamaan lapsen näkemyksiä, mikä käytännössä tarkoittaa lapsen oikeuksien toteuttamista aikuisten velvollisuuksien kautta. (Pajulampi 2013, 96–97.)

Jäsberg (2016) on tutkinut lastensuojelun edunvalvontaa lapsen osallisuuden näkökulmasta. Tutkimuksessa edunvalvojan kokivat, että heillä on mahdollisuus edistää lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen osallisuutta. Edunvalvojat pyrkivät tutkimuksen mukaan työskentelemään ennen kaikkea siten, että lapsi saa kokemuksen itsestään merkityksellisenä toimijana omassa asiassaan. Tutkimuksen mukaan edunvalvonnan avulla on mahdollista vahvistaa lapsen osallisuutta moniulotteisesti ja edunvalvonnalla voi olla lapsen elämässä kauaskantoisia vaikutuksia. (Jäsberg 2016, 48, 53, 57, 60.)

3.1.3 Puhevallan käyttö

Sen lisäksi, että edunvalvoja huolehtii lapsen äänen esiin tuomisesta, tuo hän esiin oman näkemyksen siitä, mikä olisi lapsen edun kannalta paras ratkaisu. Tehtävä voi rajoittua lapsen edustamiseen vain tietyssä asiassa, mutta toisaalta se voi olla myös niin laaja, että se syrjäyttää huoltajan kaikista niistä tehtävistä, joissa huoltaja yleensä käyttää lapsen puhevaltaa lastensuojeluasioissa. (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 57.) Edunvalvojan näkemys voi poiketa lapsen, huoltajan tai sosiaalityöntekijän näkemyksestä. Edunvalvojalla on asiassa, johon hänet on määrätty, samat asianosaiset oikeudet kuin huoltajilla yleensä ja häntä tulee kuulla lasta koskevia päätöksiä tehtäessä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023a; Toivonen 2017, 135.)

Edunvalvojalla ei ole kuitenkaan oikeutta johtaa tai ohjailta lastensuojeluprosessia siten, että sosiaalityöntekijä toimisi tehtävässään edunvalvojan tahdon mukaisesti. Lapsen asioista vastuussa oleva sosiaalityöntekijä arvioi itsenäisesti, mihin toimiin lastensuojeluasiassa on syytä ryhtyä. Harkinnassaan sosiaalityöntekijän tulee toki selvittää asiaan osallisten mielipiteet ja ennen päätöksentekoa kuulla asianosaisia, joihin tulee vanhempien ja lapsen lisäksi kuulua myös edunvalvoja, jos hänet on määrätty mukaan lastensuojeluprosessiin. (Räty 2023, 239.) Edunvalvoja määrätään siis nimenomaan huoltajan sijasta käyttämään lapsen puhevaltaa, ei sosiaalityöntekijä tilalle. Lastensuojeluprosessia puolestaan johtaa aina lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Edunvalvojan määrääminen ei poista sosiaalityöntekijän laissa säädettyjä velvollisuuksia lapsen tapaamiseen, kuulemiseen ja mielipiteen selvittämiseen. Sosiaalityöntekijä valvoo lapsen etua mutta ei ole oikeutettu käyttämään tämän puhevaltaa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023a.)

Lastensuojeluprosessin edunvalvontamääräyksestä huolimatta lapsi on aina asianosainen itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. Lapsen itsenäistä puhevallan käyttöä on kuitenkin rajoitettu ikärajoihin liittyvällä sääntelyllä (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 57).

Lastensuojeluasiassa pääsääntöisesti huoltaja edustaa lasta alaikäisen henkilöä tai

henkilökohtaista etua tai oikeutta koskevassa asiassa. Lapsen oikeus omaan puhevaltaan puolestaan riippuu lapsen iästä ja toimialasta, jossa lapsen asia on käsiteltävänä. Kaksitoista vuotta täyttäneelle on hallintolain (434/2003) mukaan varattava tilaisuus tulla kuulluksi häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. Lastensuojeluasioissa kaksitoista vuotta täyttäneellä lapsella on siis oikeus käyttää puhevaltaa huoltajan tai muun laillisen edustajan ohella itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. Lapsella, huoltajalla ja muulla laillisella edustajalla on toisistaan riippumaton puhevalta. Puhevalta tarkoittaa oikeutta tehdä hakemuksia, oikeutta tulla kuulluksi ennen päätöksentekoa ja oikeutta itsenäiseen muutoksenhakuun asiassaan. (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 80.) Alle 12-vuotiaan lapsen puhevaltaa käyttää hänen huoltajansa tai huoltajan sijaan määrätty lastensuojelun edunvalvoja yksinään (Heikkilä ym. 2018, 79–80).

Saksalainen perheoikeusprofessori Ludwig Salgo on todennut, että lapsen edunvalvonnan tarvetta arvioitaessa ei ole kysymys sosiaalityön, huoltajien tai tuomioistuinten viat, puutteet tai edes resurssien vähyys. Lapsen itsenäinen oikeus tulla kuulluksi ja olla osallisena omaan prosessiin ei poistu, vaikka sosiaalityön resurssit olisivat rajattomat ja tuomioistuimet organisoitu moitteettomasti. Lastensuojeluun ja oikeudenkäyntiin liittyvät rakenteelliset seikat voivat estää vanhempia, sosiaalityöntekijöitä ja tuomareita keskittymästä täysin objektiivisesti lapsen etuun ja näkökulmaan lapsia koskevissa päätöksissä. (Laakso ym. 2012, 46.)

3.1.4 Tavoitteena lapsen etu

Lapsen etu ohjaa kokonaisuudessaan sosiaalityöntekijän työtä, mutta edunvalvojan tehtävä on arvioida lapsen edun toteutumista juuri siinä asiassa, johon hänet on määrätty (Tulensalo 2010, 91.) Lastensuojelun edunvalvoja on ainoa toimija prosessissa, joka tarkastelee asiaa vain ja ainoastaan lapsen näkökulmasta. Hänen roolinsa on olla lapsen rinnalla, keskittyä lapseen ja tämän näkökulmaan. (Laakso ym. 2012, 43.) Lapsen kannalta on hyvin merkityksellistä, että haasteellisissa asioissa hänellä on lastensuojelun edunvalvoja, jolla on mahdollisuus edustaa lasta puolueettomasti (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 234).

Tärkeintä lapsen edun arvioimisen prosessissa on yhteys lapseen. Lapsen edun arvioinnissa keskeinen osuus on yhteisillä tapaamisilla ja eri osapuolten vuoropuhelulla. Lapsen edun arvioinnin prosessiin liittyy myös edunvalvojan rooli toimia välittäjänä lapsen ja muiden aikuisten välillä. Olennaista on, miten aikuiset kykenevät ottamaan vastaan lapsen tarpeita ja näkemään asioita lapsen näkökulmasta. Edunvalvoja voi toimia ikään kuin tulkkina lapsen näkemyksiin ja samalla arvioida, miten aikuiset vastaavat lapsen tarpeisiin ja näkemyksiin.

(Tulensalo 2010, 92.) Edunvalvojan tehtävä on arvioida lasta koskevien päätösten osalta, toteutuvatko niissä lapsen etu ja oikeudet (Räty 2023, 239).

Vanhemmat ja lapsi eivät välttämättä näe tilannetta samoin kuin viranomaiset. Erityisesti tahdonvastaisissa huostaanotoissa on tyypillistä, että lastensuojeluviranomaisten, vanhempien ja usein lastenkin näkemykset lapsen edun mukaisesta ratkaisusta ovat ristiriidassa keskenään. Lapsen edun käsitteen monitulkintaisuudesta johtuvat ongelmat käyvätkin ilmeisiksi, kun asian käsittelyyn osallistuvat eri alojen asiantuntijat välittävät prosessiin näkemyksiään ja lapsen edun määritelmää aletaan soveltaa käytännössä. (de Godzinsky 2013, 162–163.)

Tämä korostaa edunvalvojan keskeistä roolia lapsen edun puolueettomana arvioijana. Edunvalvojan on kyettävä navigoimaan näiden ristiriitaisten näkemysten keskellä ja muodostamaan itsenäinen, lapsen etua parhaiten palveleva näkemys. Tämä edellyttää edunvalvojalta vahvaa ammattitaitoa, kykyä kuunnella ja ymmärtää eri osapuolten näkemyksiä sekä kykyä arvioida kriittisesti, mikä on lapsen todellinen etu kussakin yksittäisessä tilanteessa.

3.2 Yhteistyö lastensuojeluprosessissa

Lastensuojelu rakentuu enenevässä määrin yhteistyön ajatukselle. Moniammatillisen yhteistyön käsitettä käytetään kuvaamaan varsin monenlaista asiantuntijoiden yhteistyön tapaa. Yksinkertaistaen se tarkoittaa, että asiantuntijoilla on yhteinen työ tai tehtävä suoritettavanaan, ongelma ratkaistavanaan tai päätös tehtävänä. Ja jotta he pääsisivät tavoitteeseensa, he yhdistävät osaamisensa ja tietonsa. (Isoherranen 2008, 33.)

Moniammatillinen yhteistyö lastensuojelussa edellyttää usein, että yhteistyöhön osallistuu myös muita tahoja kuin eri viranomaisia. Kuvaavampaa olisi tällöin puhua monialaisesta yhteistyöstä tai yhteistyöstä pelkästään. (Kuismin-Raerinne 2023, 19.) Lainsäädäntö, kuten sosiaalihuoltolaki ja lastensuojelulaki, velvoittaa viranomaisia tekemään yhteistyötä lastensuojelussa. Lain tasolla monialainen yhteistyö koskee siis vain viranomaisia (Lybeck & Walldén 2011, 26).

Toimiva ja saumaton yhteistyö viranomaisten ja muiden lasten kanssa työskentelevien toimijoiden kanssa on lapsen suojelun menestystekijä (Saastamoinen 2016, 57).

Sosiaalihuoltolain esitöissä (HE 164/2014 vp, 84, 135) korostettiin viranomaisten kanssa tehtävän yhteistyön lisäksi myös yksityisten toimijoiden kanssa tehtävän yhteistyön merkitystä ja sen tiivistämisen tarvetta. Esitöiden mukaan tilanteiden ollessa monimutkaisia,

on niiden ratkaisemiseksi olennaista käynnistää nopeasti sektorirajat ylittävä, joustava yhteistyö. Yhteistyössä pyritään toimimaan niin, että yhteinen tavoite tunnustetaan ja saavutetaan mahdollisimman onnistuneesti ja tehokkaasti. Lisäksi yhteistyössä korostuu sosiaaliset suhteet ja vuorovaikutus (Isoherranen 2008, 27). Yhteistyöstä huolehtiminen on erityisen tärkeää lasten kohdalla, jotka eivät itse voi huolehtia palvelujen koordinoinnista, riittävien palveluiden hakemisesta tai oikeusturvastaan (Toivonen, Kalliomaa-Puha, Muhonen & Haarala-Muhonen 2019, 49).

Lastensuojeluprosessissa lapsen edunvalvoja on parhaimmillaan viranomaistoimijoiden ulkopuolinen, mutta prosessissa sisällä oleva lapsen edustaja (Lehtikangas 2014, 62). Mutta millainen oikeus tai velvollisuus edunvalvojilla on tehdä yhteistyötä viranomaisten kanssa? Edunvalvojan oikeus osallistua perustuu heidän tehtäväänsä edustaa lasta. Velvollisuus puolestaan rakentuu lapsen edun kautta. Edunvalvojien on omalta osaltaan huolehdittava yhteistyön sujumisesta, jotta he voivat huolehtia lapsen edun toteutumisesta. Edunvalvojan velvollisuus huolehtia lapsen edusta, luo siis myös oikeuden ja edellytyksen huolehtia toimivasta yhteistyöstä. (Toivonen ym. 2019, 48–49.) Moniammatillisessa yhteistyössä tulisi painottaa lapsen edun huomioon ottamista siten, että yhteistyöhön velvoitetut toimivat aktiivisessa vuorovaikutuksessa lapsen edun hyväksi ja pyrkivät varmistamaan kaikki lapsen oikeuksien sopimuksen mukaiset oikeudet mahdollisimman täysimääräisinä. (Kuismin-Raerinne 2023, 20.)

Lastensuojeluasioissa ammattilaisia siis yhdistää, tai ainakin tulisi yhdistää, yhteinen päämäärä lapsen edun toteutumisesta. Eri alojen ammattilaisilta tavoitteen toteutuminen edellyttää muun muassa tietoa lapsen oikeuksista, ymmärrystä eri ammattilaisten rooleista ja tehtävistä sekä riittävää tahtotilaa tavoitteiden saavuttamiseksi. (Toivonen ym. 2019, 46). Vaikka sosiaalityössä ja edunvalvojan työssä on paljon samaa, täyttävät he silti aivan eri tehtäviä lapsen asiassa. Edunvalvonta ei voi paikata lastensuojelun mahdollisia puutteellisia resursseja. Sosiaalityö ei puolestaan voi edes täydellisesti tehtynä ja resursoituna korvata edunvalvontaa silloin, kun lapsen puhevallan käyttö ei toteudu asianmukaisesti prosessissa. (Laakso ym. 2012, 47.) Tarvitaan siis molempia yhdessä toimimaan lapsen hyväksi.

Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on yhteistyövelvoite lapsen lähiverkoston, kuten vanhempien, sijaisvanhempien ja mahdollisen edunvalvojan kanssa. Edunvalvojaa tulee kuulla lapsen lastensuojeluasiaan liittyvissä tapaamisissa sekä suunnitelmia ja päätöksiä tehdessä. Edunvalvontamääräyksen puitteissa edunvalvojalla on 12 vuotta täyttäneeseen

lapsen ja huoltajaan verrattavissa oleva asianosaisasema kaikissa lasta koskevissa lastensuojeluasioissa. (Pelastakaa Lapset 2011, 5.) Edunvalvojalla puolestaan ei ole yhteistyövelvoitetta, sillä hän on puolueeton lapsen edustaja (Laakso ym. 2012, 33). Edunvalvojan tulee arvioida, missä määrin sen on lapsen edun toteutumisen kannalta tarpeellista ottaa yhteyttä muun muassa lapsen vanhempiin, muihin läheisiin, lasta hoitaviin tai lapsen asioita hoitaviin tahoihin (Pelastakaa Lapset 2011, 5).

Selkeää ohjeistusta tai raamitusta edunvalvojan ja sosiaalityöntekijän yhteistyölle ei ole, vaan se muodostuu lapsen tilanteesta yksilöllisesti. Edunvalvontamääräys ja edunvalvojalle määrätyt tehtävät luovat lapsen edun lisäksi pohjaa yhteistyön tavoitteille edunvalvojan näkökulmasta. Käytännössä sosiaalityöntekijän kanssa tulee olla yhteydessä säännöllisesti ja aktiivisesti huolehtia oman roolin toteutumisesta esimerkiksi osallistumalla lapsen asiakassuunnitelman neuvotteluihin. Lastensuojelulain (417/2007) 30 § velvoittaa, että asiakassuunnitelman laatimisessa on tarvittaessa tehtävä yhteistyötä lapsen muun laillisen edustajan kanssa, johon edunvalvoja roolissaan kuuluu.

Lastensuojelun edunvalvojalle kertyy lapsen kanssa työskentelystä myös paljon tärkeää tietoa. Perustuslaki (731/1999, § 21) säätää jokaiselle oikeuden saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Tämä edellyttää, että asian ratkaisemiseen on oltava käytössä kaikki mahdollinen saatavilla oleva tieto. Mikäli tietojen siirto eri tahojen välillä ei käytännössä toimi, tämä vaade ei toteudu. Samainen pykälä edellyttää päätösten perustelemista asianmukaisesti, joka puolestaan vaatii riittävät tiedot tilanteesta kokonaisuudessaan. Tämän mahdollistamiseksi tulisi olla toimivia yhteistyökäytäntöjä tai vähintäänkin varmistus siitä, että tarvittavat tiedot ovat asiaa ratkaisevan viranomaisen saatavilla. (Toivonen ym. 2019, 48.)

Rantamaan (2013) tutkimuksen mukaan lastensuojelun sosiaalityöntekijät kokevat yhteistyön edunvalvojien kanssa pääsääntöisesti sujuvaksi. Yhteistä tavoitetta, lapsen etua, pidetään tärkeänä yhteistyön perustana. Sosiaalityöntekijät kokevat luottavansa edunvalvojien ammattitaitoon ja toimintamalleihin. Haasteita yhteistyössä aiheuttavat kuitenkin kiireiset työtehtävät, resurssien puute ja lainsäädännön tulkinnanvaraisuus. Sosiaalityöntekijät kokevat, etteivät ehdi tavata lasta tarpeeksi usein, eikä myöskään edunvalvojan kanssa tehtävälle yhteistyölle ole riittävästi aikaa. Soikkeli (2019) puolestaan korostaa, että tiivis yhteistyö sosiaalityöntekijän ja edunvalvojan välillä on olennaista lapsen osallisuuden edistämässä. Tutkimuksen mukaan onnistunut yhteistyö näkyy siinä, että lapsen ääni ja näkemys tulevat

esiin sekä edunvalvoja tuo oman puolueettoman näkökulmansa lapsen tilanteeseen. Molempien tutkimusten perusteella voidaan todeta, että vaikka yhteistyö sosiaalityöntekijän näkökulmasta koetaan pääosin sujuvaksi, on siinä myös haasteita, jotka liittyvät esimerkiksi resursseihin ja lainsäädäntöön. (Soikkeli 2019, 23, 37.)

Viiden maan (Suomi, Ruotsi, Irlanti, Viro ja Unkari) tutkimuksessa on tarkasteltu ammattilaisten yhteistyön ja vuorovaikutuksen toimivuutta eri ammattiryhmien välillä, erityisesti tahdonvastaisissa huostaanottoasioissa. Tutkimuksen perusteella yhteistyö koettiin saman koulutuksen saaneiden kesken helpoimmaksi. Sosiaalityöntekijät kokivat yhteistyön sujuvan parhaiten toisen sosiaalityöntekijän kanssa ja puolestaan lakimiesten kanssa kohtuullisen hyvin. (Toivonen ym. 2019, 44, 49–50.) Suurin osa lastensuojelun edunvalvojina toimivista henkilöistä on koulutukseltaan joko sosiaalityöntekijöitä tai lakimiehiä.

Samaisen tutkimuksen mukaan onnistuneen yhteistyön edellytyksinä pidettiin hyviä vuorovaikutustaitoja, yhteistä päämäärää, selkeää roolijakoa, sekä riittäviä resursseja ja osaamista. Tutkimuksen mukaan yhteistyötä kehittäisivät puolestaan avoin keskustelu ammattilaisten välillä, paremmat resurssit, selkeämmät roolit ja roolijako, lisäkoulutuksen mahdollistaminen kaikille, tiedon jakaminen ja siitä keskustelu yhdessä sekä yhteisten koulutusten järjestäminen. (Toivonen ym. 2019, 50–51.) Vaikka tutkimuksessa oli keskitytty huostaanottoasioihin, sen tuloksia voidaan mielestäni osittain soveltaa myös muihin lastensuojelun tilanteisiin.

Joitakin yhteistyöhön liittyviä mahdollisia haasteita on löydettävissä aiemmista tutkimuksista. Edunvalvojat ovat kuvanneet, että imu sosiaalityöntekijän työpariksi tai luotetuksi on usein kova (Laakso ym. 2012, 44). Edunvalvojan tehtävänä ei kuitenkaan ole toimia työparina lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle tai paikata mahdollisesti huonosti tehtyä lastensuojelutyötä (Harju 2016, 77). Mikäli lastensuojelun odotusajat ovat pitkät tai resurssit niukat, sitä on hankala korjata edunvalvojan panostuksella. Vaarana nähtiin, että lastensuojelun edunvalvonnalla pyrittäisiin paikkaamaan lastensuojelun kuormittuneisuutta. (Lehtikangas 2014, 63.) On kuitenkin tärkeä muistaa, että pitkään jatkuneissa lastensuojelun edunvalvonnoissa edunvalvoja saattaa olla lapselle sosiaalityöntekijöiden vaihtuessa ainoa pysyvämpi linkki viranomaisiin (Laakso ym. 2012, 22).

Phillips & Walsh (2019) ovat tutkineet moniammatillisen yhteistyön osatekijöitä Yhdysvaltojen lastensuojelujärjestelmässä edunvalvojan näkökulmasta. Kaikki tutkimukseen osallistuneet edunvalvojat kuvasivat, että yhteistyö lastensuojelun työntekijöiden kanssa

edellyttää viestintää ja tietojen jakamista. Tutkimuksessa lasten edunvalvojat nostivat esiin lukuisia yhteistyön osa-alueita liittyen kommunikointiin ja tiedon jakamiseen. Näitä olivat ongelmanratkaisu, kunnioitus ja arvostus, yhteinen päätöksenteko, roolien selventäminen, vastuut ja odotukset, ideoiden ja näkemysten jakaminen, keskinäinen luottamus, jaettu vastuu ja yhteisten tavoitteiden asettaminen. (Phillips & Walsh 2019, 17, 21.) Phillips (2016) on tutkinut Yhdysvalloissa myös lastensuojelun edunvalvojien näkemyksiä yhteistyön helpottamisesta lastensuojelun työntekijöiden kanssa. Phillips haastatteli edunvalvojia aiheesta ja he painottivat viittä yksilötason tekijää, jotka heidän mielestään helpottivat yhteistyötä. Näitä olivat säännöllinen ja avoin kommunikaatio, keskinäinen kunnioitus, toisen roolin ja vastuun ymmärtäminen, ennakkoluulottomuus ja yhteistyön arvostaminen. Tutkimuksen mukaan nämä helpottivat yhteistyötä, huolimatta organisatorisista ja systeemisistä esteistä. (Phillips 2016, 61, 67.)

Kansallisesti lastensuojelun edunvalvojien näkökulmaa yhteistyöhön sosiaalityöntekijöiden kanssa ei ole aiemmin tutkittu. Tämän vuoksi on erittäin tärkeää selvittää, mitä onnistunut yhteistyö edunvalvojien mielestä tarkoittaa, mitä se pitää sisällään tai kokevatko he sitä tarpeelliseksi. Aiheen tutkiminen tuo arvokasta tietoa yhteistyön nykytilasta ja kehittämistarpeista, joilla voidaan auttaa parantamaan lastensuojelun edunvalvonnan laatua ja lapsen oikeuksien toteutumista.

4 Tutkielman toteutus

Tutkielmassani tarkastelen edunvalvontaa lastensuojeluprosessissa edunvalvojen näkökulmasta. Tutkimukseni on laadullinen ja sen aineisto muodostuu lastensuojeluprosessissa toimivien edunvalvojen yksilöhaastatteluista. Analysoin aineistoni sisällönanalyysia hyödyntäen.

4.1 Tutkimuskysymykset ja metodologiset lähtökohdat

Edunvalvojilla on keskeinen rooli lapsen oikeuksien turvaamisessa ja lapsen edun valvonnassa lastensuojeluprosessissa. Heidän toimintansa ja yhteistyönsä sosiaalityöntekijöiden kanssa on kuitenkin edelleen suhteellisen vähän tutkittu aihe. Tässä tutkielmassa pyrin luomaan kokonaisvaltaisen kuvan edunvalvojen roolista lastensuojeluprosessissa heidän omien kokemustensa ja näkemystensä kautta. Toisena kiinnostuksen kohteenani on edunvalvojan ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän välinen yhteistyö. Tutkielmani pyrkii selvittämään, millaisia näkemyksiä edunvalvojilla on tästä yhteistyöstä ja miten he sitä käytännössä toteuttavat. Seuraavat tutkimuskysymykset ohjaavat tutkielmaani:

Tutkimuskysymykseni ovat:

- Millainen on edunvalvojan rooli lastensuojeluprosessissa?
- Millaisia näkemyksiä lastensuojelun edunvalvojilla on yhteistyöstä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa?

Tutkielmassani olen hyödyntänyt fenomenologis-hermeneuttista lähestymistapaa, jonka avulla pyrin syvällisesti ymmärtämään lastensuojelun edunvalvojen näkemyksiä työstään. Fenomenologinen tutkimus tarkastelee ilmiöitä tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden kokemustodellisuuden kautta, pyrkien ymmärtämään ilmiön sellaisena, kuin se ilmenee heidän elämismaailmassaan (Huhtinen & Tuominen 2020, 297–298). Hermeneutiikka puolestaan tarjoaa teorian ymmärtämisestä ja tulkinnasta, mikä täydentää fenomenologiaa tulkinnan tarpeen myötä (Laine 2018, 33).

Fenomenologiassa tutkitaan, miten ihmiset kokevat asioita. Kokemukset eivät ole vain passiivisia tapahtumia, vaan ne saavat muotonsa ihmisten antamien merkitysten kautta. Hermeneutiikka ymmärretään yleisesti ymmärtämisen ja tulkinnan teoriana, jossa pyritään

löytämään tulkinnalle mahdollisia sääntöjä, joiden avulla voidaan erottaa vääriä ja oikeampia tulkintoja. Hermeneuttinen ymmärtäminen tarkoittaa ilmiöiden merkitysten oivaltamista. Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen tavoitteena on siis käsitteellistää tutkittava ilmiö, eli kokemuksen merkitys ja tehdä jo tunnettu tiedetyksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 40–41.)

Tässä tutkielmassa fenomenologian avulla pyrin pääsemään käsiksi edunvalvojen subjektiivisiin kokemuksiin ja ymmärtämään, miten he kokevat työnsä merkityksen lapsen elämässä. Hermeneutiikan avulla pyrin tulkitsemaan, miten edunvalvojat ymmärtävät omaa toimintaansa ja lasten tarpeita. Tavoitteena on löytää edunvalvojen kokemuksista ilmeneviä merkityksiä ja ymmärtää, miten nämä merkitykset ohjaavat heidän toimintaansa. (Laine 2018, 29–31, 33.)

Tutkielmani on laadullinen, sillä sen ytimessä on tutkittavien kokemusten syvälinen ymmärtäminen, eikä niinkään määrällinen analyysi. Laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena ei ole pyrkiä tilastollisiin yleistyksiin, vaan kuvata jotakin ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtää tiettyä toimintaa tai antaa teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98, 173.) Keskeistä on tutkittavien henkilöiden kokemusten, ajatusten, tunteiden sekä heidän antamiensa merkitysten ymmärtäminen. Laadullinen tutkimus antaa aineistolle runsaasti tilaa, jolloin tutkittavien ääni pääsee kuuluviin. (Juuti & Puusa 2020, 9; Puusa & Juuti 2020, 76, 78.)

Laadullista tutkimusta voidaan luonnehtia prosessiksi, jossa tutkija pyrkii syvälinen ymmärrykseen tutkittavasta ilmiöstä (Kiviniemi 2018, 73). Toisin kuin määrällisessä tutkimuksessa, laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä löytämään yhtä ainoaa totuutta (Puusa & Julkunen 2020, 191). Sen sijaan tutkimuksen tulokset ovat tutkijan tulkintoja, jotka perustuvat kerättyyn aineistoon. Aineiston analysointi ja tutkimusraportin kirjoittaminen ovat näin ollen tutkijan henkilökohtaisia näkemyksiä tutkittavasta ilmiöstä. Tutkimusraportissa tutkija lopulta päättää, mikä on tutkittavan ilmiön tarina ja mitä siihen sisällytetään. Laadullinen tutkimus onkin luonteeltaan tulkinnallista, korostaen tutkijan roolia tiedon luoja. (Kiviniemi 2018, 73, 83.)

4.2 Aineiston kerääminen

Lastensuojelun edunvalvojat ovat yksityisiä ammatinharjoittajia, eivätkä he pääsääntöisesti edusta mitään tiettyä organisaatiota tai yhteisöä. Edunvalvojien yhteystietoja on löydettävissä koostetusti erilaisilta avoimilta verkkosivuilta. Yhtenä esimerkkinä on Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämä edunvalvojapankki, jossa lapsen edunvalvontatoimeksiantoja vastaanottavat henkilöt voivat julkaista yhteystietonsa edunvalvoja etsivien käyttöön (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2023b). Tutkielmani kohderyhmäksi valitsin rajatun joukon edunvalvojia tietyltä hyvinvointialueelta, joiden yhteystiedot olivat helposti löydettävissä julkisista verkkolähteistä.

Tutkielmani aineisto muodostuu seitsemästä lasten edunvalvojan yksilöhaastattelusta, jotka toteutin loppuvuodesta 2024. Lähetin haastattelukutsun sähköpostitse kuudelletoista edunvalvojalle, joista vastauksen sain yhdeksältä. Yksi kieltäytyi haastattelukutsusta kiireiden vuoksi ja toinen rajautui tutkielmani ulkopuolelle, sillä hän toimi edunvalvojana ainoastaan rikosprosessissa. Seitsemän yksilöhaastattelua oli tutkimusaineistona mielestäni riittävä, sillä aineisto alkoi näkemykseni mukaan kylläntyä. Aineisto siis toisti itseään, eivätkä tiedonantajat enää tuottaneet tutkimusongelman kannalta olennaisesti uutta tietoa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 99).

Haastattelut toteutin osallistujien toiveiden mukaisesti, joko etäyhteyksin tai henkilökohtaisesti tapaamalla. Tallensin haastattelut ääni- ja/tai videotallenteena, hyödyntäen puhelimeni ääninauhuria ja verkkokokoustyökalu Zoomin tallennusta. Haastattelujen litteroinnissa hyödynsin Wordin automaattista litterointitoimintoa. Tämän jälkeen tarkistin litteroidun aineiston huolellisesti läpi, korjasin mahdolliset virheet ja anonymisoin haastattelutekstit. Lopuksi tallensin siistityt tekstitiedostot Word-muodossa tietokoneelleni. Litteroitua aineistoa kertyi yhteensä noin 120 sivua, fonttikoolla 12.

Toteutin haastattelut puolistrukturoituina, sillä tavoitteenani oli saada tietoa ennalta määritellyistä aiheista, mutta toisaalta en kokenut tarpeelliseksi antaa suuria vapauksia haastattelutilanteessa (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Toisinaan puolistrukturoitua haastattelua kutsutaan myös nimellä teemahaastattelu. Teemahaastattelujen tavoitteena on löytää merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja ongelmanasettelun mukaisesti. Ennalta valitut teemat perustuvat tutkimuksen viitekehykseen, eli tutkittavasta ilmiöstä jo tiedettyyn. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87–88.)

Laadin haastattelun kysymykset ennakkoon ja esitin ne enemmän tai vähemmän samassa muodossa kaikille. Vastaamisen tapa oli kuitenkin menetelmään sopien vapaa. (Hyvärinen, Suoninen & Vuori 2011.) Edunvalvojilla oli halutessaan mahdollisuus pyytää haastattelukysymykset etukäteen tutustuttavaksi, mutta vain kaksi haastateltavaa hyödynsi tätä mahdollisuutta. Menetelmänä haastattelu mahdollisti joustavuuden, sillä minulla oli mahdollisuus muun muassa toistaa kysymys, oikaista väärinkäsityksiä ja tarkentaa sekä syventää kysymyksiä haastateltavien vastauksiin perustuen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85, 88).

Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että tiedonkeruun kohteena olevilla henkilöillä on tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon tietoa, kokemusta tai he edustavat ryhmää, joka on relevantti tutkimuksen tarkoituksen kannalta (Puusa & Juuti 2020, 84). Tiedonantajien valinnan tulee siis olla harkittua ja tarkoitukseen sopivaa. Haastattelussa tärkeintä on saada mahdollisimman paljon tietoa tutkittavana olevasta asiasta tai ilmiöstä. (Puusa 2020a, 107; Tuomi & Sarajärvi 2018, 85, 98.) Tutkielmani näkökulmana on lastensuojelun edunvalvojien näkemykset ja kokemukset. Haastattelin lastensuojeluprosessissa toimivia edunvalvojia, jotka ovat aiemmin toimineet tai toimivat tällä hetkellä lasten edunvalvojina. Tutkielmaani tarvittavaa aineistoa en olisi voinut kerätä miltään muulta ryhmältä.

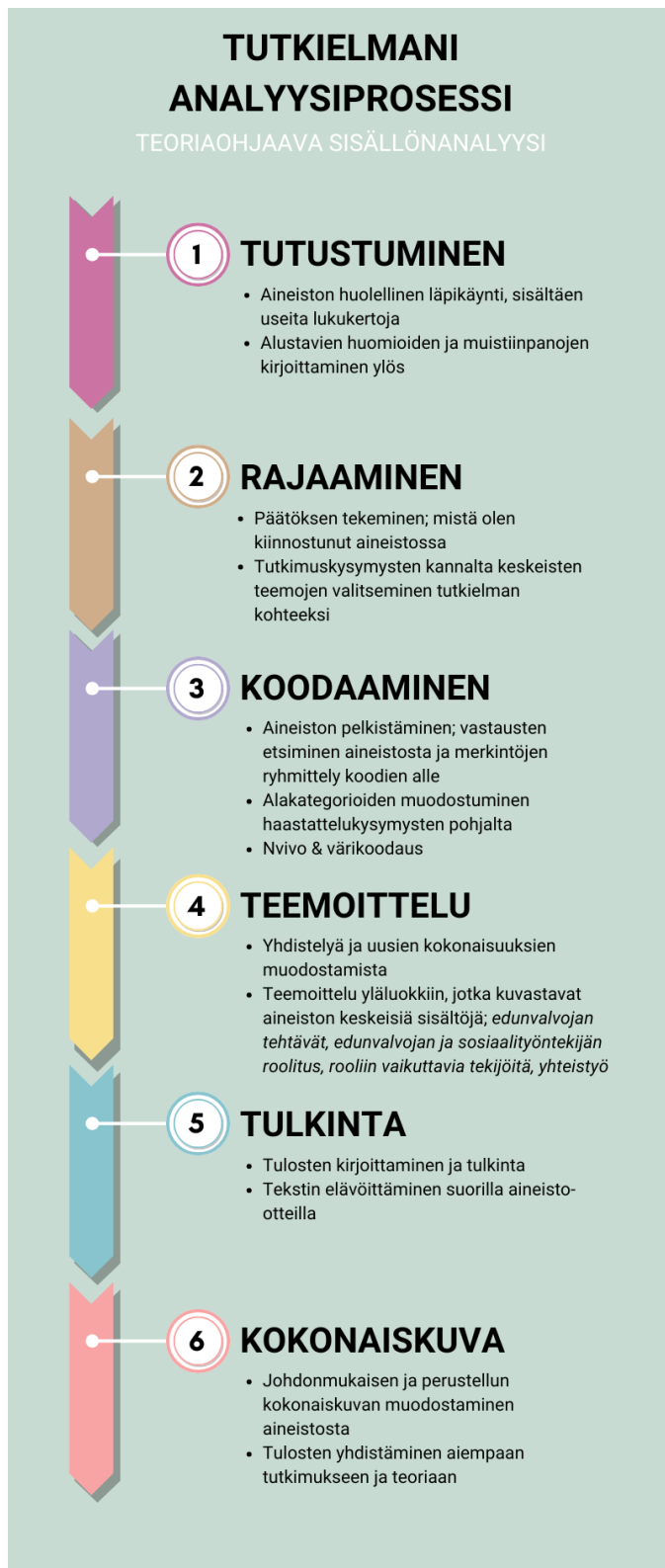
Haastatteleman edunvalvojat olivat kaikki suorittaneet lapsen edunvalvojan koulutuksen ja heidän kokemuksensa sitä vastaavasta työstä vaihteli reilusta vuodesta lähes kahteenkymmeneen vuoteen. Heidän vastuullaan olleiden edunvalvottavien lasten lukumäärä vaihteli myös huomattavasti, yhdestä jopa viiteenkymmeneen lapseen. Haastateltavat olivat suorittaneet yliopistossa vähintään maisterin tutkinnon, pääosin yhteiskunta- tai valtiotieteelliseltä alalta. Kaikilla oli kokemusta myös sosiaalityöntekijän työtehtävistä. Tämä sattumanvarainen haastateltavien valikoituminen tutkielmaani, jossa kaikilla haastateltavilla on sosiaalityöntekijän tausta ja lapsen edunvalvojan koulutus, vaikutti todennäköisesti myös tutkielmani tuloksiin.

4.3 Aineiston analyysi

Siinä missä tutkimuksen aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä, analyysin tarkoituksena on puolestaan luoda siitä sanallinen ja selkeä kuvaus. Aineiston analyysi vaatii aina rajaamista, sillä laadullisen tutkimuksen aineistosta löytyy yleensä useita kiinnostavia asioita, joita tutkija ei välttämättä ole osannut etukäteen ajatella. Analyysi on siis hyvä aloittaa aineiston huolellisella läpikäynnillä, jonka jälkeen tutkija valitsee aineistosta keskeiset ja tutkimuksen kannalta merkitykselliset teemat. Aineiston runsaus tekee analyysivaiheesta usein samalla mielenkiintoisen, haasteellisen ja toisaalta myös työlään. (Puusa 2020b, 146, 148; Tuomi & Sarajärvi 2018, 104, 122.)

Valitsin analyysimenetelmäksi sisällönanalyysin, jossa aineistoon tuotetaan järjestys pilkkomalla sitä osiin, yhdistelemällä ja erittelemällä. Sisällönanalyysin lähestymistavat ovat aineistolähtöinen, teoriaohjaava ja teorialähtöinen. Aineistolähtöisessä edetään aineiston ehdoilla ja teorialähtöisessä puolestaan aineistoa tulkitaan taustalla olevan teorian ehdoilla sekä sitä vasten. Teoriaohjaava asettuu näiden kahden välimaastoon. Teoria ikään kuin ohjaa aineiston tarkastelua. (H. Koskinen, Sisällönanalyysi luento 2021.) Tutkielmassani hyödynsin teoriaohjaavaa sisällönanalyysia, jossa analyysin aikana tutkijan ajattelua ohjaavat vuoroin teoria ja aineisto. Aineistoyksiköt nousivat aineistosta, mutta niiden tulkintaa ja ryhmittelyä ohjasi teoria. Teoriaohjaavassa analyysissä teoria voi siis toimia apuna, mutta analyysi ei pohjaudu suoraan teoriaan (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109, 117).

Laadullinen sisällönanalyysi on systemaattinen prosessi, jossa tutkittavaa ilmiötä koskeva aineisto pyritään jäsentämään ja tulkitsemaan merkityksellisellä tavalla. Laadullisessa analyysissä aineistoa puretaan osiin, käsitteellistetään ja kootaan uusiksi kokonaisuuksiksi, joista muodostuu syvällisempi ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä. Analyysin tarkoituksena on lisätä aineiston informaatioarvoa, kun hajanainen aineisto pyritään muuttamaan mielekkääksi, selkeäksi ja yhtenäiseksi tiedoksi tutkittavasta ilmiöstä. (Puusa 2020b, 149; Tuomi & Sarajärvi 2018, 122.) Haasteena on, että sisällönanalyysi on kohtalaisen aikaa vievää, kun materiaalia on paljon.

Kuvio 1 Tutkielmani sisällönanalyysin vaiheet

Tutkielmani analyysiprosessi eteni useassa vaiheessa, jotka olen havainnollistanut selkeyden ja läpinäkyvyyden vuoksi visuaaliseen muotoon (kuvio 1).

Analyysiprosessini alkoi aineiston huolellisella lukemisella.

Ensimmäisessä vaiheessa luin aineiston useaan kertaan läpi, jotta sain siitä kokonaisvaltaisen käsityksen. Samalla tein alustavia havaintoja ja muistiinpanoja. (Puusa 2020b, 151). Tämän jälkeen koodasin ja teemoittelin aineiston. Koodaamisessa etsin aineistosta tutkimuskysymyksiini liittyviä ilmaisuja, jotka ryhmittelin alakategorioiden alle (Juhila 2021). Teemoittelussa puolestaan ryhmittelin koodit laajemmiksi teemoiksi, jotka kuvasivat aineiston keskeisiä sisältöjä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105). Teemojen avulla pyrkimykseni oli tavoittaa tekstin merkityksenantojen ydin (Moilanen & Rähä 2018, 60).

Analyysissä hyödynsin sekä NVivo-ohjelmistoa että manuaalista värikoodaamista. NVivo mahdollisti aineiston systemaattisen käsittelyn ja teemojen välisten suhteiden tarkastelun. Aineiston teemoittelussa keskityin tarkastelemaan niitä piirteitä, jotka olivat yhteisiä usealle haastateltavalla. Analyysin tuloksia elävöitin aineistosta poimituilla suorilla lainauksilla, joilla pyrin tekemään näkyvämmäksi päättelykykyäni tutkijana ja antamaan lukijalle mahdollisuuden paremmin arvioida tulkintojeni taustoja. Sisällönanalyysi itsessään on vasta ensimmäinen askel kohti tulosten tulkintaa. Sen avulla aineisto järjestetään ja luokitellaan, mutta analyysi ei yksinään vielä riitä vastaamaan tutkimuskysymyksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117.) Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on syvälinen ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä, mikä edellyttää analyysin tulosten tulkintaa ja selittämistä. Tulosten esittely ei saa rajoittua vain analyysin kuvaamiseen, vaan tutkijan on pyrittävä luomaan aineistosta johdonmukainen ja perusteltu kokonaiskuva. (Puusa 2020b, 148, 154.)

4.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimusprosessin eettisyys on ollut minulle ensiarvoisen tärkeää ja olen toteuttanut tutkielmani hyvää tieteellistä käytäntöä sekä eettisiä periaatteita noudattaen. Yksi näistä ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen periaatteista oli, että osallistuminen tähän tutkielmaan oli edunvalvojille ehdottoman vapaaehtoista (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 8). Lähestyin mahdollisia haastateltavia sähköpostitse, jossa kerroin lyhyesti tutkielmastani, sen aihepiiristä ja tarpeellisuudesta. Tarjosin edunvalvojille lisäksi mahdollisuutta tutustua haastattelukysymyksiin etukäteen, jotta heillä olisi mahdollisuus arvioida osallistumistaan tutkielmaani paremmin.

Vaikka pyrin minimoimaan henkilötietojen keräämisen tutkielmassani, se ei ollut täysin vältettävissä. Haastateltavien nimet ja yhteystiedot olivat välttämättömiä yhteydenottoa varten, mutta ne olivat myös julkisesti saatavilla verkossa. Henkilötietojen vuoksi laadin tutkielmaani varten tietosuojailmoituksen, jonka lähetin jokaiselle haastateltavalle ennen haastattelua. Samalla pyysin heiltä kirjallisen, tietoon perustuvan suostumuksen osallistumiseen. Lisäksi lastensuojelun edunvalvontaan liittyvien tietojen arkaluonteisuuden vuoksi noudatin erityistä huolellisuutta. Haastatteluissa käsiteltiin edunvalvontaan liittyviä yleisiä kokemuksia ja näkemyksiä, eikä yksittäisten asiakkaiden tunnistetietoja tai heidän tilanteitaan käsitelty. Tutkielman tulokset raportoitiin yleisellä tasolla, keskittyen edunvalvojien kokemuksiin ja näkemyksiin, jolloin yksittäisten asiakkaiden tai tilanteiden tunnistaminen on mahdotonta.

Haastatteluissa korostin luottamuksellisuutta ja anonymiteettiä. Kerroin haastateltaville edunvalvojille, että heidän henkilöllisyytensä ei paljastu tutkimuksen tuloksissa ja että kaikki tiedot käsitellään luottamuksellisesti. Tämän varmistamiseksi anonymisoin litteroidut haastattelutekstit huolellisesti, poistaen aineistostani kaikki henkilötiedot. Analyysivaiheessa haastateltavat henkilöt eivät olleet enää tunnistettavissa, eikä tietoja voitu yhdistää yksittäisiin henkilöihin. Säilytin haastatteluaineiston tietoturvallisesti salasanasuojatulla tietokoneella, jolloin ulkopuoliset eivät päässeet siihen käsiksi. Pro gradu -tutkielman valmistumisen ja arvioinnin jälkeen tuhoan ääni- ja videotallenteet, suostumuslomakkeet sekä muun kirjallisen aineiston poistamalla tiedostot tietokoneelta, pilvipalveluista ja puhelimestani.

Tutkijana pidin ensiarvoisen tärkeänä luoda haastatteluihin turvallinen ja luottamuksellinen ilmapiiri, jotta haastateltavat rohkenivat tuoda esiin myös negatiivisia kokemuksia ja näkemyksiä edunvalvonnasta sekä yhteistyöstä sosiaalityöntekijöiden kanssa. Haastatteluiden kulku vahvisti käsitystäni siitä, että onnistuin luomaan avoimen ja luottamuksellisen keskusteluyhteyden haastateltavien kanssa.

Laadullinen tutkimus perustuu tutkittavien omiin tulkintoihin, eikä sen avulla voida saavuttaa objektiivista ja yleistettävää totuutta tutkittavasta ilmiöstä (Puusa & Julkunen 2020, 191). Tutkijan oma näkökulma on myös väistämättä osa tutkimusprosessia, sillä hän toimii tutkimusasetelman luojana ja tulkitsijana (Tuomi & Sarajärvi 2018, 160). Tässä tutkielmassa olen pyrkinyt aktiivisesti reflektoida omaa rooliani tutkijana ja sen mahdollista vaikutusta tutkimukseni tuloksiin. Olen tietoisesti pohtinut omia oletuksiani ja ennakkoluulojani, jotka liittyvät lastensuojeluun ja edunvalvontaan, ja pyrkinyt tunnistamaan ne tutkimusprosessin eri vaiheissa.

Tutkijan subjektiivisuus on laadullisessa tutkimuksessa väistämätön tekijä, mutta sen vaikutusta voidaan kuitenkin minimoida. Olen pyrkinyt kuvaamaan käyttämäni analyysimenetelmät ja tutkimusprosessin vaiheet mahdollisimman läpinäkyvästi, jotta tutkimuksen eri vaiheissa tehdyt valinnat ja ratkaisut olisivat jälkikäteen arvioitavissa (Puusa & Julkunen 2020, 194). Tutkimusraportin keskeinen tavoite onkin vakuuttaa lukija siinä kuvattujen tulkintojen osuvuudesta, mikä osaltaan liittyy myös tutkimustulosten uskottavuuteen. Olen sisällyttänyt raporttiin runsaasti lainauksia aineistosta, jotta lukija voi seurata analyysini etenemistä ja tehdä omia tulkintojaan aineistosta. (Aaltio & Puusa 2020, 178, 184.)

5 Edunvalvonnan moninaisuus

Tässä kappaleessa keskityn keräämäni aineiston avulla vastaamaan kahteen kysymykseen; mitä taustatekijöitä edunvalvojan roolin taustalla vaikuttaa ja millaisia rooleja edunvalvojille muodostuu heidän yksittäisistä tehtävistään. Näiden kysymysten kautta pyrin tuomaan esiin edunvalvojan työn monimuotoisuuden ja sen, miten eri tekijät vaikuttavat heidän toimintaansa. Analyysissäni korostuu edunvalvojan roolin dynaamisuus ja sen jatkuva neuvottelu eri toimijoiden sekä tekijöiden välillä. Edunvalvoja ei toimi yksin, vaan osana monimutkaista lastensuojelun kenttää, jossa hänen on navigoitava lainsäädännön, käytännön toimijoiden ja lapsen oman elämäntilanteen välillä. Tavoitteenani on tuoda edunvalvojien ääni ja kokemukset esiin sekä lisätä ymmärrystä edunvalvojan roolista ja sen merkityksestä lastensuojeluprosessissa.

5.1 Rooliin vaikuttavia taustatekijöitä

Lastensuojeluprosessissa edunvalvojan rooliin vaikuttavat monenlaiset tekijät, jotka muovaavat edunvalvojan toimintaa ja määrittelevät hänen rooliaan lastensuojeluprosessissa. Edunvalvojien haastattelujen perusteella oli tunnistettavissa, että edunvalvojan tehtävät ja toimintatavat eivät ole yksiselitteisiä, vaan ne muovautuvat useiden eri tekijöiden vuorovaikutuksessa. Taustatekijöinä nousivat esiin erityisesti tuomioistuimen antama edunvalvontapäätös, lapsen yksilölliset tarpeet sekä edunvalvojan ammattitaidon ja henkilökohtaisten ominaisuuksien vaikutus edunvalvojan rooliin.

Edunvalvojien haastatteluista kävi ilmi, että edunvalvojan rooli lastensuojeluprosessissa määrittyy merkittävästi tuomioistuimen päätöksellä. Päätös toimii lähtökohtana sille, kuinka laajasti ja missä asioissa edunvalvoja saa toimia lapsen edustajana (Tulensalo 2010, 94). Päätös määrittää, koskeeko edunvalvonta koko lastensuojeluprosessia vai onko se rajattu tiettyyn asiaan, kuten huostaanoton valmisteluun (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 62). Tämä puolestaan vaikuttaa osaltaan siihen, kuinka paljon edunvalvoja on mukana lapsen elämässä ja häntä koskevassa päätöksenteossa.

Edunvalvontapäätös määrittää siis merkittävästi edunvalvojan roolin laajuutta ja hänen aktiivisuuttaan. Rajatussa tehtävässä edunvalvojan rooli on luonnollisesti pienempi kuin tilanteissa, joissa hän osallistuu kaikkiin lapsen elämän osa-alueisiin liittyviin lastensuojelun päätöksiin. Laaja-alainen edunvalvontapäätös edellyttää edunvalvojalta aktiivista roolia lapsen elämässä ja päätöksenteossa, jolloin myös lapsen tapaamisia on yleensä enemmän.

Suppeampi päätös puolestaan voi tarkoittaa sitä, että lapsen tapaamisia on harvakseltaan ja ne keskittyvät asiakassuunnitelmatapaamisiin. Toisaalta suppea valtuutus voi tarkoittaa myös lyhyempää, mutta sitäkin tiiviimpää roolia edunvalvojalta, esimerkiksi kun tavoitteena on tuoda lapsen ääntä mukaan huostaanottoprosessiin.

Joo eli, no sehän määritellään siinä edunvalvojan päätöksessä, että se voi olla joskus hyvin yksityiskohtaisesti määritelty. Eli se voi olla jopa niin määritelty, että sijaishuollossa vaikka yhteydenpitoon liittyvissä ratkaisuissa on mukana, niinku sen valmistelussa. Tai joskus se voi olla sen koko huostaanoton ajaksi, että se vähän riippuu, miten se on sitten haettu ja miten se on käräjäoikeudessa päätetty. Se rooli tietenkin vaihtelee, mitä siinä sitten tulee tehtyä. Se päätös tietenkin rajaa sitä roolia sitten. H5

Tuomioistuimen antama edunvalvontapäätös toimii siis perustana edunvalvojan tehtäville. Haastateltavien vastauksissa kuitenkin nousi esiin, että edunvalvojien voi olla haastavaa pysyä tiukasti heille annettujen valtuuksien rajoissa. Syynä tähän saattaa olla muun muassa järjestelmän luomat paineet, resurssien puute sekä edunvalvojien emotionaalinen sitoutuminen lapseen ja hänen auttamiseensa. Toisinaan tuomioistuimen päätökset voivat olla myös tulkinnanvaraisia, mikä voi johtaa tilanteisiin, jossa edunvalvoja ei ole täysin varma toimivaltansa rajoista. Lapsen kasvaessa hänen tarpeensa voivat ajan myötä myös muuttua ja edunvalvojan voi olla vaikea arvioida, mitkä toimet ovat välttämättömiä lapsen edun turvaamiseksi ja mitkä puolestaan ylittävät valtuudet. Haastateltaville oli kuitenkin selvää, että edunvalvontapäätöksen rajoja ei tulisi tai saisi ylittää.

Siis ei, se [työskentely] ei saa lähteä rönsyilemään [edunvalvontapäätöksestä]. H4

Siis on ollut semmoisia missä mä oon varmaan tehnyt kyllä, tai siis tiedänkin tehneeni, paljonkin sellaisia asioita, mitä ei olisi pitänyt tai ei olisi kuulunut tehdä. H6

Aineisto-ote paljastaa konkreettisesti sen ristiriidan, jonka edunvalvontapäätöksen asettamat rajat aiheuttavat osalle edunvalvojista. Haastateltava edunvalvoja myönsi ylittäneensä tuomioistuimen määräämät rajat, mikä osoittaa, että tuomioistuimen päätös ja lastensuojelun edunvalvonnan käytännön realiteetit eivät aina kohtaa odotusten mukaisesti. Vaikka tuomioistuimen päätös määrittää edunvalvojan toimivallan, käytännössä edunvalvoja saattaa joutua tilanteisiin, jossa lapsen etu vaatisi toimia, jotka eivät ole päätöksen mukaisia. Tämä voi johtua esimerkiksi siitä, että lapsen tilanne muuttuu nopeasti tai tuomioistuimen päätös ei ole riittävän yksityiskohtainen. Rajojen ylittäminen kuitenkin heikentää luottamusta koko edunvalvontajärjestelmään ja saattaa myös vaarantaa lapsen oikeusturvan.

Vaikka tuomioistuimen laatima päätös määrittääkin edunvalvojan tehtävät ja roolin pääpiirteissään, korostui edunvalvojien puheessa myös lapsikohtainen harkinta. Käytännön työskentelyssä edunvalvojat ottivat huomioon myös lapsen yksilölliset tarpeet. Lapsen ikä, kehitysaste ja tilanteen erityispiirteet voivat vaikuttaa siihen, kuinka paljon edunvalvoja on vuorovaikutuksessa lapsen kanssa. Lapsen iällä on merkitystä esimerkiksi siinä, kuinka paljon hän pystyy itse osallistumaan päätöksentekoon ja miten edunvalvoja tapaa sekä kuulee häntä. Pienen lapsen kanssa voi olla perusteltua keskustella leikin varjolla, kun puolestaan vanhemman lapsen kanssa voi käydä jo syvällisempiä keskusteluja. Kehitystaso puolestaan vaikuttaa esimerkiksi siihen, miten hyvin lapsi ymmärtää omaa tilannettaan ja miten edunvalvojan tulee viestiä hänelle asioista.

Meillä on kaikilla oma tapa edunvalvojilla tehdä työtä. Mutta mä oon vähän semmoinen, että mä sit lapsikohtaisesti mietin, että mikä on nyt tälle lapselle niinku semmoinen riittävä määrä tapaamisia. H7

Huomioida sit se lapsen kehitys ja ikätaso ja tavallaan niinku ne kaikki tekijät siellä. Toinen tarvitsee enemmän aikaa kuin toinen ja toinen pystyy ilmaisee mielipiteensä paljon paremmin ja selkeämmin. H3

Lapsikohtainen harkinta työskentelyssä ja edunvalvojien toimintatavoissa korostui haastateltavien vastauksissa. Samoin yksimielisesti nousi esiin lapsen edun ensisijaisuus edunvalvojan työssä. Edunvalvojat painottivat, että kaikki päätökset tulee tehdä lapsen parasta etsien, vaikka tilanteet olisivatkin haastavia ja vaihtoehdot rajallisia. Lapsen etu on käsitteenä joustava ja mukautuva, joka pitää sopeuttaa ja määritellä tapauskohtaisesti kyseessä olevan lapsen erityistilanteen mukaisesti, ottaen huomioon heidän henkilökohtainen tilanteensa, olosuhteet ja tarpeet (YK:n lapsen oikeuksien komitea 2013, 9). Edunvalvojalta tämä edellyttää kykyä arvioida tilannetta kokonaisuutena ja huomioiden lapsen yksilölliset tarpeet. Lapsen edun tulkinta voi kuitenkin vaihdella tilanteittain, mikä tekee edunvalvojan työstä monimuotoista ja vaativaa.

Kaikki ne päätökset tai näkemykset mitä mä sanon niin kun lapsen asioissa, niin mä ajattelen, että ne tähtää siihen, että ne olisi sen lapsen edun mukaan. Toki on tilanteita, jolloin on tarjolla vaikka vaan huonoja vaihtoehtoja, että täytyy jotenkin myöskin ajatella se, että mikä on sen lapsen kannalta siinä hetkessä se paras vaihtoehto. H1

Edunvalvojan ammattitaitoon kuuluu lapsen edun tilannekohtainen arviointi ja ammattitaito koettiin haastatteluissa keskeisenä edellytyksenä onnistuneelle edunvalvonnalle. Holhoustoimilaki (442/1999) määrittää, että edunvalvojaksi voidaan määrätä tehtävään sopiva henkilö, joka antaa tähän suostumuksensa. Arvioitaessa sopivuutta on otettava huomioon

edunvalvojaksi esitetyn taito ja kokemus, sekä tehtävän laatu ja laajuus. Laki jättää siis paljon tulkinnanvaraa, kuka on sopiva toimimaan edunvalvojana. Edunvalvojen haastatteluissa korostui erityisesti sosiaalityön koulutustausta, jonka koettiin olevan lähes poikkeuksetta paras mahdollinen tausta edunvalvojalle. Lisäksi kokemus sosiaalityöstä, lapsen edunvalvojan koulutus ja hyvät vuorovaikutustaidot koettiin tarpeellisina taustoina työssä toimimiseen. Erityisesti esiin nousi lainsäädännön tunteminen, joka koettiin välttämättömäksi osaamisalaksi, jotta voi tehokkaasti toimia lapsen edun edustajana. Vuorovaikutustaidoissa haastateltavat korostivat ennen kaikkea lapsen kanssa työskentelyä, mutta myös muun verkoston kanssa tehtävää yhteistyötä.

No puhun täältä sosiaalityön substanssista, niin kyllä mun mielestä lastensuojelun prosessissa paras asiantuntija on sosiaalityöntekijä. On toki lakimiehelläkin osaamista, mutta hänen spesifiytensä on sitten taas muissa jutuissa. H3

Mä ajattelen, että tässä ajassa niinku, niin ihan ensimmäisenä sun täytyy jollain tavoin olla ottanut haltuun siis lastensuojelulaki. Et se on ihan kauhean keskeistä, että ei voi jäädä niinku arpomaan, et meneeköhän tää näin vai meneeköhän tää noin. Vaan pitää niinku tietää et mistä nyt puhutaan. H7

Yhteenvetona voi todeta, että edunvalvojan työ on vastuullista ja vaativaa. Raamit työlle muodostuu tuomioistuimen määrittämästä edunvalvontapäätöksestä, mutta edunvalvojalta työ edellyttää kykyä tehdä itsenäisiä päätöksiä ja vahvaa ammatillista osaamista.

Ammattitaitoisen edunvalvojan tulee pystyä yhdistämään juridiset näkökulmat, lapsen yksilölliset tarpeet ja lapsen edun tavoite.

5.2 Edunvalvojan roolit lastensuojeluprosessissa

Haastatteluissa nousi esiin monipuolinen kuva edunvalvojan tehtävistä lastensuojeluprosessissa. Analysoimalla yksittäisiä tehtäviä pyrin tunnistamaan edunvalvojan keskeisiä rooleja, jotka näkyvät lastensuojeluprosessissa työskennellessä. Haastatteluista esiin nousseita edunvalvojan rooleja olivat suhteen rakentaja, tiedon välittäjä, lapsen äänen vahvistaja, puhevallan käyttäjä sekä prosessin ja oikeuksien valvoja. Roolien lähtökohtana on aina lapsen edun turvaaminen. Näistä rooleista olen laatinut visuaalisen kuvion (kuvio 2), jossa olen huomionnut roolien lisäksi niiden taustalla vaikuttavat tekijät. Kuvion tavoitteena on havainnollistaa lukijalle selkeässä muodossa edunvalvojan moninaisia rooleja ja auttaa ymmärtämään tutkielmani tuloksia nopeammin. Lisäksi se tekee näkyväksi analyttisen prosessini ja päätöksen, mikä mahdollistaa lukijan kriittisen arvioinnin.

Kuvio 2 Edunvalvojan roolit lastensuojeluprosessissa

Suhteen rakentaja

Haastatteluissa korostui edunvalvojan merkittävä rooli lapsen elämässä luotettavana ja pysyvänä aikuisena. Huomioitavaa on, että edunvalvojaa ei ole sidottu viranomaisasemaan, joten hän voi vapaasti ja vapaamuotoisesti tutustua sekä luoda kontaktia lapseen (Tulensalo 2010, 92). Edunvalvojan rooliin kuuluu oleellisesti suhteen luominen lapseen. Tämä suhde toimii perustana sille, että edunvalvoja voi ymmärtää lapsen tarpeita ja toiveita paremmin sekä tukea häntä vaikeissa elämäntilanteissa. Edunvalvojan rooli koettiin erityisen tärkeäksi tilanteissa, joissa lapsen elämässä on paljon muutoksia ja epävarmuutta. Esimerkiksi sijaishuollossa, jossa sosiaalityöntekijät ja sijaishuoltoapaikan ohjaajat vaihtuvat valitettavan usein, edunvalvoja voi tarjota lapselle pysyvyyden tunteen sekä varmistaa, että kaikki oleellinen tieto lapsen tilanteesta säilyy ja välittyy eri toimijoiden välillä.

Edunvalvoja itse asiassa on semmoinen, todella pysyvä henkilö sille lapselle, että siis sosiaalityöntekijät vaihtuu todella tiheeseen. Siis ei tämmöisiä asiakkuuksia, että on vuosikaudet sen lapsen elämässä, niin se on hyvin harvinaista niinku tuolla kentällä. Että sitten ainakin lapselle on sen edunvalvonnan kautta niin toi semmoinen henkilö, kuka ei vaihdu ja se on semmoinen pysyvä, että se on ehdottomasti niinku plussaa. H4

Et mitä se mun tehtävä siinä on, mennä leikkimään lapsen kanssa, luoda suhde siihen lapseen. Ja tota mielellään semmoinen pysyvä suhde pitkälle eteenpäin. Että sitten kun tulee se vaihe, että se itsenäistyy ja muuta, niin siinä ollaan niinku paikalla. H2

Edunvalvonta on aina yksilöllinen prosessi, joka alkaa perusteellisella tutustumisella lapseen ja hänen elämäntilanteeseensa. Lapsen henkilökohtaisen tapaamisen lisäksi tutustuminen voi sisältää perehtymistä lapsen asiakirjoihin. Edunvalvojat voivat käyttää myös erilaisia keinoja ja menetelmiä lapsen kanssa työskentelyssä, sillä jokainen lapsi ja hänen tilanteensa on ainutlaatuinen. Haastatteluissa ei kuitenkaan noussut esiin yhtenäisiä menetelmiä, joita edunvalvojat käyttäisivät lapseen tutustumisen tukena. Sen sijaan vaikutti siltä, että edunvalvojat luottavat yksilöllisiin lähestymistapoihin ja mukauttavat toimintansa lapsen tarpeiden mukaan. Edunvalvojana toimimiseen ei ole olemassa valmista sapluunaa tai ohjeistusta, vaan edunvalvojat tekevät työtä omalla persoonallaan. Tavoitteena on kuitenkin luoda luottamuksellinen suhde erityisesti lapseen, mutta tarvittaessa myös hänen verkostoonsa.

No siis ihan konkreettisesti niinku tapaaminen, tutustuminen, lapsen asiakirjoihin ja tavallaan niihin papereihin tutustuminen, tavallaan sen myötä sitä historian ja elämänjangan niinku ymmärtämistä. H3

Joidenkin kanssa mulla on ihan sovittu asiakassuunnitelmassa se, et yleensä tapaan joka toinen kuukausi esimerkiksi, että tehdään jotain. Mennään käymään jossain ja siinä sen toiminnan ohella keskustellaan ja jutellaan. Se voi olla semmoinen niinku, et jos ei ole kumpaakaan vanhempaa oikein pelissä. Niin se voi olla semmoinen luotettava henkilö kuitenkin se edunvalvoja siinä lapselle, että sitä suhdetta on hyvä siinä vaalia sitten. H4

Yllä olevasta aineisto-otteesta voi päätellä, että edunvalvojan yksilöllinen työote ja kyky mukautua lapsen tarpeisiin tekevät hänestä korvaamattoman osan lapsen tukiverkosta, erityisesti silloin, kun muut aikuiset lapsen ympäriltä puuttuvat tai vaihtuvat usein.

Edunvalvoja saattaa tarjota kaivattua pysyvyyttä ja luotettavuutta lapsen elämään, mikä on olennaista lapsen hyvinvoinnin kannalta.

Tiedon välittäjä

Haastatteluissa nousi esiin edunvalvojen rooli toimia tulkkina lasten ja aikuismaailman välillä, välittäen tietoa lapselle ikätasoisesti. Tämä pitää sisällään tiedon siirtämisen lisäksi myös lapsen tukemista sekä hänen ymmärryksensä edistämistä. Edunvalvojat kokivat tärkeänä, että lapsi ymmärtää, mitä hänen lastensuojeluprosessissaan kulloinkin tapahtuu ja miksi. Edunvalvojat pyrkivät selittämään lapselle ymmärrettävästi, mitä eri vaiheet

tarkoittavat ja miten ne vaikuttavat lapsen elämään. Toinen osuus tiedon siirtoa on puolestaan tukea lasta ymmärtämään omaa tilannettaan. Edunvalvojan roolissa he auttavat käsittelemään näihin tilanteisiin liittyviä tunteita ja mahdollistavat, että lapsella on aikaa ja tilaa kysymysten esittämiseen. Tiedon välittämisessä tavoitteena on, että lapsi tuntee olonsa turvalliseksi ja ymmärretyksi vaikeassa tilanteessa. Osaltaan tiedon välittäminen myös edistää lapsen osallisuutta ja hänen kykyään vaikuttaa omaan elämäänsä.

--se tärkein tehtävä on olla sille lapselle niin kun sillain läsnä, että se lapsi tietää, mitä hänen niinku lastensuojeluprosessissa on menossa. Että tavallaan mä ajattelen, että se on ehkä se oleellinen, että se lapsi on niinku kartalla siinä omassa prosessissa. H1

--tukee sitä lasta ymmärtämään omaa tilannettaan, omaa asemaansa. Myös ihan niinku tietoisuuden lisääminen ja muu, vaikkei ne sitten johtaisi mihinkään. H3

Haastattelujen aineisto-otteet osoittavat, että edunvalvojat pyrkivät aktiivisesti varmistamaan, että lapsi ymmärtää oman tilanteensa ja lastensuojeluprosessin etenemisen. Edunvalvojan kyky toimia tiedon välittäjänä lapsen ja aikuismaailman välillä mahdollistaa sen, että lapsi tuntee olonsa kuulluksi ja ymmärretyksi. Tämä puolestaan on olennaista lapsen edun toteutumisen kannalta.

Lapsen äänen vahvistaja

Edunvalvojan rooli lapsen äänen vahvistajana nousi haastatteluissa voimakkaasti esiin. Suurin osa haastateltavista edunvalvojista koki ensisijaiseksi tehtäväkseen varmistaa, että lapsi tulee kuulluksi ja hänen mielipiteensä otetaan huomioon kaikissa häntä koskevissa päätöksissä. Lapsen edunvalvojan tehtäviin kuuluu lastensuojeluprosessissa huolehtia, että lapsen oikeus tulla kuulluksi häntä koskevassa päätöksenteossa toteutuu (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 56). Lapsen oikeudet ja erityisesti hänen osallisuutensa vahvistaminen hänen omassa asiassaan toteutuu edunvalvojan määräämisen ja sen toiminnan kautta (Heikkilä ym. 2018, 26–27). Edunvalvojan tehtävänä on siis selvittää, mitä lapsi itse ajattelee tilanteestaan ja välittää tämä tieto eteenpäin päätöksenteossa. Edunvalvojan tehtävänä on auttaa lasta tuomaan esiin lapsen omat näkemykset ja toiveet, muun muassa asiakassuunnitelmapalavereissa.

No sehän on se lapsen äänen niinku kuulluksi tuleminen. Niin mä ajattelen, että se on se kaikkein tärkein ja oikeastaan se keskeinen asia, että mistä siinä on kysymys, että jotenkin se lapsi tulee kuulluksi siinä omassa asiassaan. H6

Se on mun mielestä ehkä niinku se tärkein, että kunnioittaa sitä sen lapsen oikeutta tuoda se oma näkemyksensä sellaisenaan, kun se on. Vaikka se voisi olla hänen tavallaan niinku, ehkä jopa tämmöistä muuta etua vastaan. H3

Useat haastateltavat korostivat, että lapsen näkökulma ja ajatukset ovat tärkeitä riippumatta siitä, onko hänen mielipiteensä sama kuin muilla asianosaisilla. Lapsen ääni tulee siis kuulla, vaikka se olisi ristiriidassa muiden näkemysten kanssa. Edunvalvojat korostivatkin lapsen osallistamisen tärkeyttä ja pyrkivät omalta osaltaan saamaan lapsen osalliseksi omaan asiaansa. Edunvalvojan tehtävänä on varmistaa, että lapsi ei ole vain passiivinen osapuoli, vaan aktiivinen toimija omassa asiassaan. Äänen vahvistajan rooli on erityisen tärkeä, sillä sen avulla lapsi voi kokea tullessa kuulluksi ja ymmärretyksi sekä pystyväksi osallistumaan omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin. Tärkeää on muistaa, että lapset ovat asiantuntijoita omaan elämäänsä ja arkeensa liittyvissä asioissa (Saastamoinen 2016, 283).

Puhevallan käyttäjä

Edunvalvoja ei ole pelkästään lapsen äänen vahvistaja, vaan omassa roolissaan myös aktiivinen toimija, joka käyttää omaa puhevaltaansa lapsen edun edistämiseksi. Kaikissa haastatteluissa korostui voimakkaasti edunvalvojien rooli puhevallan käyttäjänä. Puhevalta tarkoittaa, että edunvalvojalla on oikeus tehdä muun muassa hakemuksia, oikeus tulla kuulluksi ennen päätöksentekoa ja oikeus itsenäiseen muutoksenhakuun lapsen asiassa (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 80).

Ja sitten tosiaan mullahan on niinku rooli, että olen niin kuin sen lapsen asioissa asianosaisen roolissa. Ihan samalla tavalla kun lapsi itse tai hänen huoltajansa. -- ja sitten toki mä käytän sitä omaa puhevaltaani siinä niinku lapsen asioissa. Vaikka mä olisin tosiaan eri mieltä, kun lapsi tai hänen huoltajansa. H1

Edunvalvojat kokivat olevansa puolueettomia asiantuntijoita, joilla on mahdollisuus käyttää puhevaltaansa lapsen parhaaksi myös silloin, kun lapsen, hänen huoltajansa tai muun henkilön näkemys eroaa edunvalvojan näkemyksestä. Edunvalvojalla tuleekin olla kyky arvioida tilanteita objektiivisesti, sillä he ovat itsenäisiä toimijoita lastensuojeluprosessissa.

Ja jotenkin semmoinen tietoisuus siitä, että oikeasti ollaan ihan niinku puolueettomia. Koska eihän aina välttämättä ole samaa mieltä kuin se lapsi tai nuorikaan, että sitten kun on se tavallaan oikeus olla ihan omaa mieltä. On tilanteita, joissa se ei osu ei sosiaalityöntekijän tai nuoren kummankaan niinku suoraan siihen ajatukseen, mikä heillä kummallakaan on ollut siitä, et miten asiat pitäis sitten sujua. H7

No edistää sitä lapsen etua ja oikeutta siinä tietysti, mutta käyttää sitä puhevaltaa sillä tavalla, että sen lapsen eduksi tulisi niitä ratkaisuja tehtyä. H5

Aineisto-otteissakin haastateltavat korostavat edunvalvojan aktiivista roolia lapsen edun puolustamisessa. Edunvalvojat toivat lisäksi esiin, että heidän tehtävänä on varmistaa, että

lapsen oikeuksia kunnioitetaan ja heidän etuaan puolustetaan myös silloin, kun se on ristiriidassa muiden toimijoiden tavoitteiden kanssa. Lastensuojelussa lasten ympärillä toimii eri toimijoita, joilla kaikilla voi olla hieman omat tavoitteensa. Nämä intressit voivat näkyä käytännössä esimerkiksi pyrkimyksenä säästää resursseja, lisätä yritysten tuottoja tai vahvistaa omaa valta-asemaa. Edunvalvojan on kuitenkin pidettävä huoli siitä, että lapsen etu asetetaan aina etusijalle kaikessa päätöksenteossa ja toiminnassa. Tämä edellyttää edunvalvojalta kykyä arvioida tilannetta kriittisesti ja toimia lapsen parhaaksi, vaikka se vaatisikin vastustamaan muiden toimijoiden painostusta tai intressejä.

Tässä yhteydessä edunvalvojan puhevallan käyttö nousee keskeiseen rooliin. Edunvalvojan on myös tiedostettava, että hänen puhevaltaansa liittyy vastuu. Hänen on varmistettava, että hänen toimintansa on aina lapsen edun mukaista ja että se perustuu lapsen todellisiin tarpeisiin ja oikeuksiin. Edunvalvojan on punnittava huolellisesti, miten ja milloin hän käyttää puhevaltaansa, ja hänen on oltava valmis perustelemaan näkemyksensä ja toimintansa selkeästi ja vakuuttavasti.

Prosessin ja oikeuksien valvoja

Haastateltavat korostivat edunvalvojan keskeistä roolia lapsen oikeuksien varmistajana ja osa myös lastensuojeluprosessin valvojana. Edunvalvojan tehtävänä nähtiin valvoa, että sosiaalityöntekijä ja muun muassa sijaishuoltopaikat, toimivat lain, määräysten ja hyvän hallintotavan mukaisesti lapsen edun vaatimalla tavalla. Edunvalvoja tarkkailee, että sosiaalityöntekijä toimii asianmukaisesti ja että lapsen parhaaksi on tehty kaikki mahdollinen. Hänen tehtävänä on muun muassa varmistaa, että lastensuojelupäätöksillä on perusteet ja ne ovat lapsen edun mukaiset. Edunvalvojat kuvailivat tehtävänsä olevan myös lapsen oikeuksien puolustaminen. He seurasivat, että lapsi saa kaikki hänelle kuuluvat etuudet ja palvelut oikea-aikaisesti sekä riittävässä laajuudessa.

Niin kyllä se mun tehtävä on vähän niinku valvoa sitä että se viranomainen toimii asianmukaisesti. -- niin jos se sossu hoitaa sen homman, niin mua ei siinä sitten tarvita. H5

Kyllä mä ajattelen myös että ihan niinku myös siten, että pitää sen lapsen oikeuksista huolta, että sillä lapsella on vaikka haettuna tietyt etuudet. Tai että jos se lapsi on oikeutettu vaikka terapiaan, että sitä terapiaa on haettu. Niinku valvoo myös sitä, että ne asiat mistä sovitaan, ne myös toteutuu. H3

Aineisto-otteet valaisevat hyvin edunvalvojan roolia viranomaisvalvojana ja lapsen oikeuksien puolustajana. Haastatteluissa nousi esiin näkökulma edunvalvojasta kriittisenä

tarkkailijana, jonka tehtävä on puuttua epäkohtiin ja varmistaa, että lapsen oikeudet toteutuvat. Edunvalvojan vastuu lapsen oikeuksien toteutumisesta edellyttää edunvalvojalta aktiivista tiedonhankintaa, seurantaa ja tarvittaessa puuttumista. Haastattelujen perusteella edunvalvojat eivät pelkästään luottaneet viranomaisiin, vaan he olivat valmiita myös haastamaan päätöksiä, jos ne eivät heidän mielestään olleet lapsen edun mukaisia. Näitä olivat esimerkiksi ilman perusteita tehdyt yhteydenpidon rajoittamiset tai huostaanoton purku. Haastatteluissa tuotiin ilmi useita lainvastaisia menettelyjä lastensuojeluprosessissa, joista vakavimpina mainittiin lapsen oman nimetyn sosiaalityöntekijän puuttuminen sekä voimassa olevan asiakassuunnitelman laiminlyönti

No tietysti jos on räikeitä epäkohtia, niin siihen täytyy puuttua. Mut myös sosiaalityöntekijän täytyy olla tietoinen siitä, että lapsen edunvalvoja tarkkailee myös sitä sosiaalityöntekijää ja hänen tekemisiään, mahdollisuuksien mukaan. Ja sit jos se ei toimi, niin en mä tiedä mitä sitten tekis. Sit tarvis tehdä huomautus esimiehille ja semmosta, et tää ei nyt oikeen toimi. H2

Jos lapsen vanhemmat ei millään tavalla niinku ole mukana siinä sijaishuoltoprosessissa sijaishuollon aikana, niin lapsihan on viranomaisen varassa pelkästään. Niin ja hän ei ole oikeustoimikelpoinen, noin ylipäätään. -- Sitten lapsi ei voi olla minun mielestä pelkästään viranomaisen, eli sossun varassa. Silloinhan siinä on valtava valtavääräisy, että sossu voi käyttää sitä valtaa niin kun kuulematta ketään aikuista sen lapsen rinnalla, että mitä mieltä se aikuinen eli edunvalvoja on siitä, jos huoltajaa ei ole. Niin siinä on riski äärettömälle vallankäytölle, että edunvalvoja valvoo myös sitä sossun vallankäyttöä. H5

Käytännössä edunvalvojat kokivat kuitenkin haastavaksi vaikuttaa tilanteisiin, joissa sosiaalityöntekijä ei toimi odotetulla tavalla. Haastateltavat kuvasivat, että heillä on rajallisesti keinoja puuttua tilanteisiin, joissa he kokevat, että lapsen edut eivät toteudu. Haastatteluissa mainittuja keinoja olivat yhteydenotto sosiaalityöntekijään, johtavaan sosiaalityöntekijään ja kantelun tai ilmoituksen laatiminen aluehallintovirastoon. Nämä koettiin kuitenkin pääsääntöisesti toimimattomiksi keinoiksi, prosessi oli epäselkeä tai niihin ei haluttu ryhtyä.

Tämä havainto asettaa kyseenalaiseksi edunvalvojan roolin valvoa sosiaalityöntekijän toimintaa, jos edunvalvojalla ei ole käytössään käytännön keinoja puuttua tai vaikuttaa asioiden kulkuun. Tällainen tilanne voi johtaa edunvalvojassa voimattomuuden tunteeseen, mikä puolestaan voi heikentää hänen työmotivaatiotaan tai kykyään puolustaa lapsen oikeuksia tehokkaasti. Tämä korostaa tarvetta selkeyttää edunvalvojan roolia ja valtuuksia, jotta hän voi toimia tehokkaasti lapsen edun puolesta.

Tämän tutkielman tulokset vahvistavat, että edunvalvojan rooli lastensuojeluprosessissa on moninainen ja vaatii monenlaisia taitoja. Tutkielmassani nousi esiin viisi keskeistä roolia edunvalvojalle: suhteen rakentaja, tiedon välittäjä, lapsen äänen vahvistaja, puhevallan käyttäjä sekä prosessin ja oikeuksien valvoja. Nämä roolit korostavat edunvalvojan merkitystä lapsen tukena ja oikeuksien puolustajana.

Myös Lehtikangas (2014) on pro gradu -tutkielmassaan tarkastellut edunvalvojan roolin muodostumista lastensuojelu- ja rikosprosesseissa siten, miten edunvalvojat sen itse hahmottavat. Lehtikankaan tutkielma tukee osaltaan omia tulkintojani. Hänen tutkielmassaan edunvalvojat määrittelivät roolinsa monipuolisesti, korostaen erityisesti lapsen edun valvojan ja lapsen äänen esiintuojan rooleja. Lisäksi Lehtikangas nosti esiin turvallisen aikuisen, rinnalla kulkijan ja prosessien asiantuntijan roolit. Lehtikankaan tutkielmassa korostui, aivan kuten tässäkin tutkielmassa, että edunvalvojan rooli muotoutuu aina lapsen yksilöllisen tilanteen mukaan. Edunvalvottavien lasten kokonaistilanne ja lapsen ikä vaikuttivat siihen, millaiseksi edunvalvojat kokivat roolinsa lastensuojeluprosessissa. (Lehtikangas 2014, 54–55, 58.)

Molemmat tutkielmat osoittavat, että edunvalvojan rooli on dynaaminen ja vaatii kykyä sopeutua erilaisiin tilanteisiin. Edunvalvojan on oltava sekä lapsen luotettava aikuinen että vahva oikeuksien puolustaja. Lehtikangas nostaa esiin tutkielmassaan edunvalvojan ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden välisen yhteistyön keskeisen merkityksen. Tutkielman mukaan jokaisella viranomaistoimijalla ja lastensuojelun edunvalvojalla on oma, selkeä roolinsa prosessissa, ja saumaton toiminta edellyttää tiivistä yhteistyötä (Lehtikangas 2014, 57).

6 Edunvalvojen näkemyksiä yhteistyöstä

Tutkielmani toinen tutkimuskysymys tarkastelee edunvalvojan ja sosiaalityöntekijän välistä vuorovaikutusta sekä työskentelyä yhdessä. Kuvaan tätä tutkielmassani termillä yhteistyö, vaikka haastateltavien näkemykset tästä vaihtelivatkin merkittävästi. Edunvalvojen haastattelut tarjosivat aiheeseen moniulotteisia näkökulmia, jotka valottavat yhteistyön monimutkaisuutta lastensuojelun ja edunvalvonnan kontekstissa. Vaikka kaikki haastateltavat edunvalvojat olivat roolinsa puolesta käytännössä jossain määrin tekemisissä lasten asioista vastaavien sosiaalityöntekijöiden kanssa, heidän käsityksensä yhteistyön luonteesta ja sen toteutumisesta erosivat merkittävästi toisistaan. Tässä kappaleessa keskityn selvittämään, miten edunvalvojat itse määrittelevät suhteensa sosiaalityöntekijöihin ja millaisten tekijöiden he näkevät vaikuttavan yhteistyöhön.

6.1 Yhteistyötä vai valvontaa?

Edunvalvojen haastattelujen perusteella muodostui kahtiajakoinen näkemys yhteistyöstä sosiaalityöntekijöiden kanssa. Tässä kohtaa on tärkeä muistaa, että lainsäädännössämme ei ole suoraa velvoitetta edunvalvojille sosiaalityöntekijöiden kanssa tehtävään yhteistyöhön (Lybeck & Walldén 2011, 26). Velvollisuuden jonkin tasoiseen yhteistyöhön sosiaalityöntekijän kanssa voi kuitenkin ajatella perustuvan lapsen edun kautta. Toisin sanoen edunvalvojan velvollisuus huolehtia lapsen edusta, luo myös edellytyksen huolehtia toimivasta yhteistyöstä sosiaalityöntekijän kanssa (Toivonen ym. 2019, 48–49), joka osaltaan huolehtii lapsen asioiden kokonaisvaltaisesta hoitamisesta. Selkeän ohjeistuksen puuttuessa, yhteistyö vaikuttaa muodostuvan lapsen tilanteessa yksilöllisesti. Näin edunvalvojan ja sosiaalityöntekijän yhteistyön tekeminen jää paljolti edunvalvojan oman harkinnan sekä tulkinnan varaan.

Haastatelluista edunvalvojistakin noin puolet kokivat, että he tekevät yhteistyötä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kanssa ja se on pääsääntöisesti sujuvaa. He kokivat yhteistyön tärkeäksi ja arvokkaaksi osaksi työskentelyä lapsen asioissa. Heidän mielestään sosiaalityöntekijöiden kanssa on mahdollista reflektoida lapsen tilannetta ja löytää yhdessä parhaat ratkaisut erilaisiin tilanteisiin. Heidän näkemyksensä mukaan edunvalvojan on mahdollista auttaa sosiaalityöntekijöitä työparimaisesti.

-- on se hyvä yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa ja sitten se on ehkä sellaistaikin, että me niin kun vähän jopa yhdessä reflektoidaan sitä lapsen tilannetta, että se ei ole pelkästään sitä, että kysytään mielipiteitä johonkin asiaan tai kuullaan. Vaan käydään ihan oikeasti niinku keskustelua, että meillä on nyt tällaisia vaihtoehtoja tässä ja miten me niinku tehdään. H1

Yllä oleva aineisto-ote avaa näkökulman edunvalvojan ja sosiaalityöntekijän väliseen yhteistyöhön, jossa korostuvat dialogisuus, reflektio ja yhteinen päätöksenteko. Toisaalta on tärkeää huomioida, että vaikka työskentelyn yhteisenä tavoitteena on lapsen etu, osapuolet eivät välttämättä aina ole samaa mieltä asioista. Aineisto-ote osaltaan myös tekee näkyväksi, että yhteistyöllä voi olla monenlaisia tasoja.

Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että edunvalvojat kokevat usein painetta toimia sosiaalityöntekijän työparina (Laakso ym. 2012, 44). Tämä ilmiö nousi esiin myös osassa tämän tutkielman haastatteluja. Osa koki sen haasteena ja osa suhtautui siihen puolestaan neutraalisti. Pitkään jatkuneissa lastensuojelun edunvalvonnoissa edunvalvoja saattaa olla lapselle sosiaalityöntekijöiden vaihtuessa ainoa pysyvämpi linkki viranomaisiin (Laakso ym. 2012, 22). Tämän nähtiin haastatteluissa olevan usein taustalla siinä, että sosiaalityöntekijät halusivat hyödyntää edunvalvojaa ikään kuin työparinaan, esimerkiksi lapsen kuulemisessa. Näissä tilanteissa edunvalvojat vaikuttivat myös suhtautuvan työpariuteen myönteisemmin.

Yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa mahdollistaa tiedon ja näkemysten jakamisen, mikä puolestaan saattaa auttaa löytämään parhaat mahdolliset ratkaisut lapsen tilanteeseen. Haastatellut korostivat, että toimiva yhteistyö edistää lapsen edun toteutumista, kun yhteinen tavoite on selkeä ja ajatuksia voidaan vaihtaa vapaasti. Pitkäaikaiset yhteistyösuhteet koettiin erityisen arvokkaiksi, sillä ne mahdollistivat avoimen ja luottamuksellisen kommunikoinnin.

Mutta et mä ajattelin, että mitä enemmän on pystynyt luomaan sitä yhteistyösuhdetta siihen sosiaalityöntekijään, niin sitä enemmän pystyy niitä ajatuksia ja ideoita niinku pallotelemaan. Ja jolloin helpommin löytyy yhteinen tavoite. Ja mä ajattelen, et sit kun sitä yhteistä tavoitetta on, niin se lapsen etukin niinku toteutuu. H7

Ja kyllä mä ajattelen, että sitten on paljon sitä sellaista yhteistyötä myöskin, että mulla on ihan sosiaalityöntekijöitä, jotka on tullut tässä niinku vuosien saatossa tutuksi. Niin he voi ihan soittaa mulle ja kysyä ihan, että he on tekemässä tällamoista päätöstä ja he varmistaa multa esimerkiksi että tekeekö he oikein. H1

Vuosien saatossa tutuksi tulleet sosiaalityöntekijät saattoivat soittaa edunvalvojalle ja varmistaa päätöksenteon oikeellisuuden, mikä kuvastaa luottamuksellista ja joustavaa yhteistyötä. Toisaalta tämä herättää kysymyksen siitä, onko sosiaalityöntekijöillä itsellään

riittävästi osaamista lastensuojelusta ja edunvalvonnasta, sekä onko tukea saatavilla tarpeeksi heidän omasta työyhteisöstään.

Toinen puoli haastatelluista edunvalvojista puolestaan edusti vastakkaista näkemystä yhteistyöstä sosiaalityöntekijöiden kanssa. He korostivat edunvalvojan ensisijaista valvontaroolia ja pitivät yhteistyötä sosiaalityöntekijöiden kanssa epätarkoituksenmukaisena ja tarpeettomana. Heidän mukaansa edunvalvojan on säilytettävä itsenäisyytensä ja tuotava selkeästi esiin erillisyytensä sosiaalityöntekijästä. Osa haastateltavista koki yhteistyön sosiaalityöntekijän kanssa jopa haitallisena työskentelylle.

Mä en tee yhteistyötä hänen kanssaan, kun mä valvon sitä hänen toimintaa, että mä näen sen niinku näin, jos mä sanon sen niinku sillai selkeästi. Mä oon ihan hänestä ulkopuolinen ihminen. Mä en lähde hänen kanssa juttelemaan niitä. -- Hän tekee yhteistyötä oman tiiminsä kanssa siellä lapsen asiassa, mutta hän ei tee sitä mun kanssa. -- Enkä mene edes samaan aikaan tapaamiselle kotiin. Mä menen sitten kun mä menen niin erikseen. Mä haluan erottaa, lapselle näyttää sen, että mä en ole tän sossun kaveri, vaan mä olen niinku itsenäinen toimija. H5

Tietenkin niissä lainsäädännön rajoissa ja jaetaan se olennainen tieto, mutta että en mä niinku näe muuta yhteistyötä, kun sen tiedon niinku jakamisen tai hankkimisen. Ei se ole jakamistakaan, vaan edunvalvoja pyytää niinku tietoa sosiaalityöntekijältä oman kantansa muodostamiseksi. H5

Aineisto-otteista on tulkittavissa, että osa edunvalvojista kokee yhteistyön sosiaalityöntekijöiden kanssa uhkana heidän itsenäisyydelleen ja puolueettomuudelleen lapsen asioissa. Nämä edunvalvojat korostivat itsenäisen toiminnan ja selkeän erottautumisen tärkeyttä sosiaalityöntekijöistä, jotta lapselle muodostuu kuva edunvalvojasta riippumattomana toimijana. He näkivät ensisijaisena tehtävänä tiedon hankkimisen sosiaalityöntekijöiltä oman kantansa muodostamiseksi, eivätkä pitäneet varsinaista yhteistyötä tarpeellisena. Tämä näkemys, vaikkakin korostaa edunvalvojan itsenäisyyden merkitystä, saattaa samalla rajoittaa tiedonvaihtoa ja yhteistä ymmärrystä lapsen tilanteesta. Se kuvastaa myös edunvalvojan roolin jännitteisen luonteen, jossa itsenäisyyden ja yhteistyön välinen tasapaino on monimutkainen kysymys.

No ainakin pitää niinku lähteä siitä, että edunvalvoja toimii niinku itsenäisesti, että sitä mä ajattelen että pitää olla niinku semmoinen tavallaan rohkeus niinku semmoiseen itsenäiseen toimintaan, että kun ei ole niinku sen sosiaalityöntekijän työpari millään tavalla, että siitä niinku jotenkin pitääkin erottua. H6

Aineisto-otteessa haastateltava kuvaa, että edunvalvojalla tulee olla rohkeutta itsenäiseen toimintaan. Tästä voisi päätellä, ettei erillisuus sosiaalityöntekijästä ole aina välttämättä

helppoa. Se voi vaatia edunvalvojalta vahvaa ammatillista itseluottamusta ja kykyä tehdä itsenäisiä päätöksiä. Itsenäinen toiminta on siis aktiivinen valinta, joka saattaa vaatia edunvalvojalta ponnisteluja. Edunvalvojat saattavat myös kokea painetta sopeutua sosiaalityöntekijän toimintatapoihin tai pelätä konflikteja, mikä voi vaikeuttaa itsenäisen roolin toteuttamista.

Osa haastatelluista korosti edunvalvojan ensisijaista valvontaroolia, katsoen tehtäväkseen varmistaa sosiaalityöntekijöiden toiminnan lainmukaisuuden ja lapsen edun toteutumisen. He kyseenalaistivat jopa tarpeen varsinaiselle yhteistyölle sosiaalityöntekijöiden kanssa. Tämä erottaa selkeästi edunvalvojan ja sosiaalityöntekijän roolit prosessissa, asettaen painopisteen edunvalvojan riippumattomuudelle ja kriittiselle tarkastelulle.

Mut mikä se ajatus on, että edunvalvojalla ja sosiaalityöntekijällä pitäisi olla toimiva yhteistyö? Meillähän on niin eri tilanne, silleen eri lähtökohta, että käräjäoikeus on määrännyt jonkun sitte tietyllä tavalla huoltajan sijaan edustamaan lasta. Edunvalvojan tehtävähän on seurata sosiaalityöntekijän toimintaa, että se on lapsen edun mukaista. En mä tiedä onko siinä sitten mitään yhteistyötä sen enempää. H2

Yllä-olevan aineisto-otteen haastateltava herättää tärkeitä kysymyksiä edunvalvojan ja sosiaalityöntekijän välisestä suhteesta. Haastateltava korostaa edunvalvojan roolia nimenomaan lapsen edustajana, erottaen sen selkeästi sosiaalityöntekijän viranomaisasemasta. Taustalla vaikuttaa myös ajatus siitä, että edunvalvoja ja sosiaalityöntekijä eivät aina ole asioista samaa mieltä. Tämä puolestaan johdattaa pohtimaan, miten yhteistyötä voidaan rakentaa, jos osapuolilla on työskentelyssä erilaiset tavoitteet. Vaikka lapsen edun tulisi olla molempien toimijoiden yhteinen päämäärä lastensuojeluprosessissa, sen monitulkintaisuus saattaa johtaa siihen, että keinot tavoitteen saavuttamiseksi nähdään hyvin eri tavoin. Kuitenkin Lehtikankaan (2014) tutkimus osoittaa, että edunvalvojan ja sosiaalityöntekijän välinen yhteistyö on merkittävää. Tutkimuksen mukaan jokaisella viranomaistoimijalla ja edunvalvojalla on oma roolinsa prosessissa ja saumaton toiminta edellyttää yhteistyötä. (Lehtikangas 2014, 57.)

Vaikka haastateltavien näkemykset yhteistyön luonteesta vaihtelivat, he kaikki korostivat lapsen asiakassuunnitelmapalaveriinkin osallistumisen keskeistä merkitystä työssään. Lisäksi he kuvasivat myös muita yhteydenpidon ja tiedonvaihdon keinoja, kuten puhelinsoitot ja sähköpostiviestintä. Yhteydenpidon tiiviys sosiaalityöntekijän kanssa riippui merkittävästi lapsen yksilöllisestä tilanteesta.

Toisten sosiaalityöntekijöiden kanssa mä oon tosi paljon tekemisissä. Niinku erityisesti just sellaisessa tilanteessa, jos sen lapsen asioissa on joku akuutti tilanne menossa. Niin monesti silloin ollaankin tosi paljon yhteydessä, soitetaan, laitetaan viestiä ja sähköpostia. Mutta sitten mulla on tosiaan sellaisia edunvalvottavia, joilla käytännössä katsottuna on kaikki ihan ok. Suurin piirtein ainoat asiat mitä tehdään, niin on kaksi kertaa vuodessa asiakassuunnitelmaneuvoittelu. Mutta että se, että siinä lapsen asioissa ei tapahdu koko ajan niinku mitään, niin sitten se on aika vähäistä se yhteydenpito. H1

No sitten alkuvaiheessa mä yritän käydä semmosta keskustelua just näistä mun toimintatavoista ja vähän sellaista että, mitä sosiaalityöntekijä sitten niinku ajattelee, että kuinka tiivistä yhteydenpitoa hän toivoo. Et sit se vähän hakee sitä muotoansa. Et ei ole mitään semmoista, että aina kaikkien kohdalla niinku toimin samalla tavalla. Mutta pääasiassa yhteistyö on siis puhelinkeskustelut ja asiakassuunnitelmiin osallistuminen. H7

Aineisto-otteet osoittavat, että vaikka edunvalvojat korostivat itsenäisyyttään, heidän työnsä edellyttää käytännön tasolla kuitenkin jonkin tasoista vuorovaikutusta ja tiedonvaihtoa sosiaalityöntekijöiden kanssa. Yhteydenpidon muoto ja tiiviys räätälöidään kunkin lapsen yksilöllisen tilanteen mukaan, mikä korostaa edunvalvojan työn joustavuutta ja mukautumiskykyä. Edunvalvojan rooli näyttäytyykin dynaamisena ja vaatii kykyä sopeutua erilaisiin tilanteisiin ja tarpeisiin.

Yleisesti haastatteluista nousi esiin, että pääpiirteissään edunvalvojat olivat tyytyväisiä sosiaalityöntekijän kanssa asioiden hoitamiseen. Kaikilla haastatelluilla edunvalvojilla oli myös yhteinen näkemys siitä, miten sosiaalityöntekijän ja edunvalvojan roolit työskentelyssä eroavat toisistaan. Haastateltavat korostivat sosiaalityöntekijän kokonaisvastuuta lastensuojeluprosessin sujumisesta, virkavastuulla tehtävää päätöksentekoa ja sosiaalityöntekijän velvollisuutta huomioida työskentelyssä myös laajemmin muita lapsen verkostoja. Edunvalvojen oma rooli keskittyi puolestaan nimenomaan lapseen ja hänen mielipiteisiinsä. Edunvalvojan ja sosiaalityöntekijän roolierojen ymmärtämiseen vaikutti varmasti osaltaan se, että kaikilla haastateltavilla edunvalvojilla oli itsellään myös kokemusta sosiaalityöntekijänä toimimisesta. Heillä oli siis jo entuudestaan kattava näkemys molempien ammattiryhmien työnkuvasta.

Tornbergin (2016, 63–64) diskurssianalyttinen tutkimus lastensuojelun edunvalvojen eettisistä selonteoista tukee osaltaan edellä mainittuja havaintoja lastensuojeluprosessin roolituksesta. Tornbergin tutkimuksessa edunvalvojat määrittivät itsensä ensisijaisesti lapsen edun ajajiksi ja korostivat kykyään toimia lapsen parhaaksi kaikissa tilanteissa. Sen sijaan sosiaalityöntekijät kuvattiin toimijoina, joiden työtä rajoittavat lukuisat

yhteistyövelvoitteet ja institutionaaliset rakenteet. Tutkimuksessa sosiaalityöntekijät näyttäytyivät ikään kuin olosuhteiden uhreina, joilla ei ole yhteistyövelvoitteiden takia mahdollisuutta keskittyä lapseen, eivätkä he voi toimia oman arvomaailmansa mukaan. Edunvalvoja puolestaan kuvattiin vapaana ja itsenäisenä toimijana, jolla on mahdollisuus tehdä valintoja lapsen edun mukaisesti.

6.2 Yhteistyön edellytykset ja edunvalvonnan haasteet

Edunvalvojat nostivat haastatteluissa esiin useita tekijöitä, jotka heidän mielestään edistävät toimivaa vuorovaikutusta sekä yhteistyötä edunvalvojien ja sosiaalityöntekijöiden välillä. Keskeisimmäksi tekijäksi nousi, että edunvalvoja ja sosiaalityöntekijä ovat toisilleen tuttuja. Tämän mainitsi lähes jokainen haastateltava tutkielmassani. Rantamaan (2013) tutkimus, jossa tarkasteltiin samaa aihetta sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta, vahvistaa näitä havaintoja. Myös siinä edunvalvojan tuttuus ja lapsen etu yhteisenä tavoitteena, mainittiin yhteistyötä edistävinä tekijöinä. Tämä osoittaa, että henkilökohtainen tunteminen ja yhteiset tavoitteet ovat keskeisiä tekijöitä toimivan yhteistyön rakentamisessa näiden ammattiryhmien välillä.

Siinä oli tuttu sosiaalityöntekijä ja hänen kanssa oli helppo jutella asiasta. H2

Se on varmaan se, että sillä sitä edistetään, että tehdään oikeasti säännöllisesti yhteistyötä ja sitten kumpikin oppii tunteen niinku toisen toimintatavat ja sitten myöskin ehkä se, että kumpikin niin kun tietää ne omat roolit ja omat rajat. Ja sitten jos on semmoista niinku epäselvyyttä tai jotain muita toiveita mitkä ylittää niitä roolirajoja, niin sitten käydään ihan selkeä keskustelu. H1

Aineisto-otteet osoittavat, että edunvalvojan ja sosiaalityöntekijän välinen toimiva yhteistyö rakentuu luottamukselle, selkeille rooleille ja avoimelle kommunikaatiolle. Haastateltavien edunvalvojien mukaan sosiaalityöntekijän tunteminen helpottaa vaikeidenkin asioiden käsittelyä, sillä se mahdollistaa luottamuksellisen vuoropuhelun. Säännöllinen yhteistyö ja toisen toimintatapojen tunteminen edistävät luottamusta ja sujuvaa työskentelyä, mikä korostaa syvällisemmän tuntemisen merkitystä muodollisen kommunikaation rinnalla.

Yhteistyön onnistumisen kannalta olennaista oli myös molemminpuolinen kunnioitus ammattirooleja ja tehtävänkuvia kohtaan. Edunvalvojat toivoivat, että sosiaalityöntekijät pitäisivät heidät ajan tasalla lapsen asioista ja huomioisivat heidän olemassaolonsa. Muutamia mainintoja saivat yhteisen tavoitteen määrittely ja sosiaalityöntekijöiden pysyvyys, jotka koettiin myös tärkeinä tekijöinä yhteistyön sujuvuudelle.

Haastateltavien edunvalvojien mukaan yhteistyötä puolestaan haastaa, jos yhteydenpitoa sosiaalityöntekijän kanssa ei ole käytännössä lainkaan. Tähän liittyen edunvalvojat nostivat esiin konkreettisesti sosiaalityöntekijöiden suuren vaihtuvuuden ja huonon tavoitettavuuden sekä tilanteet, joissa sosiaalityöntekijän toiminta koetaan jollain tavalla virheelliseksi tai lapsen edun vastaiseksi.

No tota varmaan just se, että on liian vähän ja on kiire, että sitten toisia työntekijöitä voi olla hirveän hankala niinku saada kiinni. H1

Loput on ehkä semmoisia persoonakysymyksiä --. Ku me kaikki tehdään omalla tavalla sitä työtä, et voi olla et joidenkin kanssa vaan on aina vähän semmosta enemmän, ei hankalaa, mutta ei niin sujuvaakaan se työskentelyä. H7

Osassa haastatteluissa nousi esiin, että yhteistyön sujuvuuteen vaikuttavat merkittävästi myös työntekijöiden persoonallisuudet ja yksilölliset työtavat. Edunvalvojat kokivat, että sosiaalityöntekijöiden henkilökohtaiset ominaisuudet voivat joko edistää tai haitata yhteistyötä. Yllä oleva aineisto-ote korostaa, että yhteistyö ei ole pelkästään ammatillista, vaan siihen liittyy myös henkilökohtaisia tekijöitä. Eri ihmisten välillä voi olla luontaisia yhteensopivuuksia, jotka vaikuttavat siihen, kuinka helposti yhteinen sävel työskentelyyn löytyy. Yhteistyön sujuvuus edellyttää molemminpuolista ymmärrystä ja kunnioitusta erilaisia persoonallisuuksia ja työtapoja kohtaan. Työntekijöiden tulisi olla valmiita joustamaan ja sovittamaan omia toimintatapojaan toisten tarpeiden mukaan. Avoimen ja rehellisen kommunikaation avulla voidaan ehkäistä väärinymmärryksiä ja rakentaa luottamusta, mikä on olennaista toimivan yhteistyön kannalta.

Lisäksi haastateltavat toivat esiin yleisesti edunvalvontaan liittyviä muita haasteita, jotka voivat vaikuttaa lapsen edun toteutumiseen. Ilmeisenä haasteena nousi esiin edunvalvojan oma osaamattomuus. Jos edunvalvoja ei ole perillä omista tehtävistään tai toimivaltuuksistaan, voi sillä olla haitallisia vaikutuksia lapseen ja hänen tilanteeseensa. Toisaalta haasteena nähtiin myös, että edunvalvonta voi heikentää lapsen omaa luonnollista verkostoa ja passivoida lasta itseään.

No mä ajattelen, että siinä tapauksessa sillä voi olla todella todella negatiivisia seuraamuksia, jos edunvalvoja ei itse tiedä mitä hän tekee ja hän lähtee esimerkiksi niin kun viemään niitä lapsen asioita väärään suuntaan. H1

Voi olla tavallaan, että kun sillä lapsella on paljon tavallaan tukitoimia ja muuta, niin sitten se voi myös tavallaan rampauttaa. Ehkä sen lapsen tai sitten sen lapsen niinku luonnollisten verkostojen tavallaan toimijuutta. Tai tavallaan niinku että sitten tavallaan se oma toimijuus heikkenee, että tavallaan aina joku ketä pitää puolta ja aina joku ketä katsoo, että passivoi tavallaan. H3

Yllä-oleva aineisto-ote viittaa siihen, että edunvalvonta voi luoda lapselle riippuvuussuhteen, jossa hän ei opi luottamaan omiin kykyihinsä tai käyttämään omia verkostojaan. Tämä voi olla erityisen ongelmallista, kun lapsen edunvalvonta päättyy ja hän joutuu selviytymään ilman tukea. Edunvalvojien on tärkeää tiedostaa nämä haasteet ja pyrkiä minimoimaan niiden negatiiviset vaikutukset jo ennalta. Tämä edellyttää ammattitaitoa, itsetuntemusta ja kykyä arvioida kriittisesti oman toiminnan vaikutuksia lapseen sekä hänen verkostoonsa. Edunvalvojan tulisi pyrkiä tukemaan lapsen omaa toimijuutta ja vahvistamaan hänen luonnollisia tukiverkostojaan aina kun se on mahdollista.

Haastatteluissa nousi useasti esiin verkostoyhteistyön tekeminen juuri lasten vanhempien ja sijaishuoltopaikkojen kanssa, vaikka varsinaista velvoitetta tähän ei ole. Lapsen ikä vaikutti tähän yhteistyöhön oleellisesti. Mitä pienempi lapsi, sitä enemmän edunvalvojat vaikuttivat olevan tekemisissä lapsen muun verkoston kanssa. Edunvalvojat toivat toisaalta myös esiin, että lapsen oma verkosto voi joskus muodostaa esteen lapsen edun mukaiselle edunvalvonnalle. Erityisesti lapsen lojaalisuus vanhempiaan kohtaan ja vanhempien vastustus edunvalvontaa kohtaan voivat vaikeuttaa työskentelyä.

Se lapsi saattaa olla niin lojaali siitä huolimatta sille vanhemmalleen ja vanhempi ei anna niinku. Vähän ehkä saattaa mustamaalata ja käännä lapsia sitä edunvalvojaa vastaan. Se on niinku haastava tilanne sitten, että sillä ei anneta sitten lapsella oikein lupaa kiinnittyä siihen. H4

No negatiivisia vaikutuksia tai seurauksia, sillä voi olla mä ajattelen siinä tapauksessa, että vanhemmat on niinku kovasti vastaan. Jolloin lapsella ei ole ikään kuin lupaa niinku olla. --. Ja tota siinä saa olla aikamoinen niinku, aika taitava, jotta saa edes jonkin näköistä suhdetta luotua, niin että voi sanoa, että mä oikeesti tiedän, et mitä tälle lapselle niinku kuuluu. H7

Aineisto-otteet korostavat, että vanhemmat voivat pyrkiä vaikuttamaan lapseensa negatiivisesti, estäen lapsen ja edunvalvojan välisen luottamussuhteen syntymisen. Lapsen lojaalisuus vanhempiaan kohtaan voi olla niin vahva, että lapsi ei uskalla tai halua ilmaista omia mielipiteitään ja tarpeitaan, jos ne ovat ristiriidassa vanhempien toiveiden kanssa. Vanhempien voimakas vastustus voi estää edunvalvojaa saamasta riittävää tietoa lapsen tilanteesta ja tarpeista. Edunvalvojan on oltava erittäin taitava ja sinnikäs, jotta hän voi luoda luottamuksellisen suhteen lapseen ja saada selville, mikä tilanteessa on lapsen todellinen etu.

Nämä haastatteluissa esiin nousseet haasteet korostavat, että edunvalvojan työssä on tärkeää ymmärtää perhedynamiikkaa ja osata toimia herkissä tilanteissa. Edunvalvojan on pyrittävä luomaan luottamuksellinen suhde lapseen ja samalla kunnioittamaan lapsen suhdetta vanhempiinsa. Edunvalvojan on myös oltava valmis kohtaamaan vanhempien vastustusta ja pyrkiä ratkaisemaan ristiriitoja lapsen edun mukaisesti. Tämä puolestaan edellyttää edunvalvojalta vahvaa ammattitaitoa, empatiaa ja kykyä toimia eettisesti vaikeissa tilanteissa.

Kriittistä näkökulmaa tukee myös Kuokkasen (2013) tutkimus, jossa todetaan, että lastensuojelun edunvalvonta voi toimia myös lapsen edun vastaisesti. Tutkimuksessa todetaan, että lastensuojeluprosessi on jo itsessään monimutkainen ja siihen osallistuu useita viranomaisia, kuten sosiaalityöntekijöitä, terveydenhuollon ja opetustoimen ammattilaisia, jotka kaikki pyrkivät toimimaan lapsen edun mukaisesti. Tässä kontekstissa edunvalvojan määrääminen voi lisätä lapsen kokemaa kuormitusta. Lapsi joutuu toistuvasti käsittelemään henkilökohtaisia asioitaan ja ilmaisemaan mielipiteitään useille eri tahoille. Tämä voi puolestaan johtaa tilanteeseen, jossa lapsi kokee liiallisen osallistamisen ja kuulemisen velvollisuutena, ei oikeutena. Tällöin edunvalvonta, jonka tulisi tukea lapsen etua, saattaa paradoksaalisesti heikentää sitä. (Kuokkanen 2013, 58–59.)

7 Pohdinta ja johtopäätökset

Lastensuojelun edunvalvontaa varjostaa tiedon puute ja alan pirstaleisuus, jotka haastavat tasa-arvoisen edunvalvonnan toteutumista. Edunvalvojien haastatteluissa kävi ilmi, että sosiaalityöntekijöiden tiedot edunvalvonnasta ovat puutteellisia. Sama haaste on tullut esiin myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen teettämässä selvityksessä (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 112, 215). Haastattelemani edunvalvojat joutuivat paikkaamaan sosiaalityöntekijöiden tietämättömyyttä aiheesta, esimerkiksi muistuttamalla omasta roolistaan ja tarpeestaan kuulla heitä lakisääteisesti tietyissä tilanteissa. Tämä osaltaan selittää haastateltavien löytämisen helppoutta tutkimukseeni, sillä edunvalvojilla on selvä tarve tuoda omaa työtään ja rooliaan muiden tietoisuuteen.

Alan pirstaleisuutta kuvaa myös se, että selkeät ja kattavat ohjeet lastensuojelun edunvalvontaan puuttuvat täysin. Edunvalvojien tehtäviä ei ole laissa tarkemmin määritelty (de Godzinsky 2012, 102) ja lapsen edunvalvonnasta ei ole juurikaan olemassa kotimaista tutkimustietoa (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 11). Edunvalvojien koulutus, työtavat ja valvonnan taso vaihtelevat suuresti, mikä on johtanut jopa haastateltavan "villiksi länneksi" kuvailtuun tilanteeseen. Tämä edunvalvonnan epätasaisuus voi puolestaan johtaa tilanteeseen, jossa lapset ovat eriarvoisessa asemassa asuinpaikastaan tai edunvalvojastaan riippuen.

Haastatteluista välittyi vahvasti, että edunvalvojat kokevat olevansa itsenäisiä ammattilaisia, jotka ovat perillä omista tehtävistään sekä roolistaan lastensuojeluprosessissa. He vaikuttivat olevan sitoutuneita edunvalvontatehtävälleen. Vaikka ajatus vahvasta itsenäisyydestä ja osaamisesta on sinällään kannatettava, se voi myös osoittautua petolliseksi alan pirstaleisuuden ja valvonnan puutteen vuoksi. Haastattelut paljastivat, että edunvalvojat itsekin kaipaavat avointa tiedonvaihtoa ja yhtenäisiä toimintatapoja edunvalvojien kesken. Kuitenkin alan kehittäminen vaikuttaa tällä hetkellä olevan hyvin alueellista ja hajanaista, mikä voi vaarantaa edunvalvojien itsenäisen toiminnan laadun ja yhdenmukaisuuden.

Lapsen edunvalvojan koulutus vaikuttaa tarjoavan hyvän perustan edunvalvojan tehtävien hoitamiselle. Kuitenkin lopullinen vastuu oman osaamisen kehittämisestä jää jokaiselle edunvalvojalle itselleen (Heikkilä ym. 2018, 39). Huolimatta koulutuksen tarjoamista valmiuksista, lainsäädäntö ei aseta edunvalvojakoulutusta pakolliseksi vaatimukseksi lastensuojelun edunvalvojille. Holhoustoimilaki (442/1999) määrittelee edunvalvojan kelpoisuuden yleisellä tasolla, jättäen siihen paljon tulkinnanvaraa. Lastensuojelulain esitöissä

(HE 252/2006) on puolestaan täsmennetty, että lapsen edunvalvojana voi toimia lapsen asioihin perehtynyt asiantuntija, asianajaja tai muu lainopillisen koulutuksen saanut henkilö.

Tämän tutkielman kaikki haastateltavat olivat sattumalta sosiaalityöntekijän pätevyyden omaavia henkilöitä, jotka ovat suorittaneet edunvalvojan koulutuksen. Onkin syytä huomioda, että tutkielman tulokset olisivat voineet olla erilaisia, jos otoksessa olisi ollut edunvalvoja eri koulutustaustoilla. Esimerkiksi oikeustieteen asiantuntijoilla olisi saattanut ollut erilainen näkökulma edunvalvojan tehtäviin, erityisesti juridisten kysymysten osalta. Kun taas sosiaalityön koulutus tuo edunvalvojan työhön vahvan ymmärryksen muun muassa sosiaalisista suhteista, lapsen kohtaamisesta ja lastensuojelun käytännöistä. Nämä puolestaan voivat vaikuttaa siihen, miten edunvalvoja lähestyy esimerkiksi lapsen etua.

Haastattelut osoittivat, että lastensuojelun edunvalvojan tehtäväkenttä on laaja ja monimuotoinen. Analyysissäni näistä tehtävistä muotoutui useita rooleja, jotka ovat havaittavissa lastensuojeluprosesseissa. Kaikkien roolien taustalla vaikutti vahvasti lapsen edun tavoite, joka näyttäytyi keskeisenä edunvalvojan roolissa. Edunvalvojan rooliin vaikuttivat myös tuomioistuinten antamat edunvalvontapäätökset, lapsen yksilölliset tarpeet ja edunvalvojan oma ammatillinen osaaminen. Haastattelut vahvistivat, että edunvalvojat kokivat itsekin roolinsa merkityksellisenä lastensuojelussa ja korostivat työn vaativuutta sekä sen vaatimaa monipuolista asiantuntemusta.

Tutkielmani perusteella edunvalvojilla on kohtuullisen yhtenäinen ajatus siitä, mitä heidän rooleihinsa lastensuojeluprosessissa kuuluu. Roolien erottaminen toisistaan puolestaan oli vaikeaa, sillä ne limittyivät vahvasti toisiinsa. Esimerkiksi kun edunvalvoja rakentaa hyvän suhteen lapseen, lapsi uskaltaa tuoda mielipiteitään esiin vapaammin, ja näin hänen äänensä vahvistuu. Lapsen äänen vahvistaminen ja tiedon välittäminen puolestaan edistävät lapsen oikeuksien toteutumista. Edunvalvojan rooleja onkin mahdotonta asettaa etusijajärjestykseen, sillä niillä kaikilla on paikkansa työskentelyssä. On kuitenkin huomionarvoista, että lastensuojelun edunvalvoja on ainoa toimija lastensuojeluprosessissa, joka tarkastelee asiaa vain ja ainoastaan lapsen näkökulmasta. Hänen tehtävänsä on olla lapsen rinnalla, keskittyä lapseen ja tämän näkökulmaan. (Laakso ym. 2012, 43.) Lapsen kannalta on hyvin merkityksellistä, että haasteellisissa asioissa lapsella on lastensuojelun edunvalvoja, jolla on mahdollisuus edustaa lasta puolueettomasti (Heikkilä & Rantaeskola 2022, 234).

Tutkielmani tulokset edunvalvojien rooleista ovat pääosin yhteneväisiä myös aiemmassa tutkimuksessa havaittujen edunvalvojan roolien kanssa. Lehtikangas (2014, 54) on pro gradu -

tutkielmassaan tutkinut lastensuojelun edunvalvojien roolikäsityksiä lastensuojelu- ja rikosprosesseissa. Hän tunnisti tutkimuksessaan viisi keskeistä edunvalvojan roolia: lapsen edun valvoja, lapsen äänen esiintuoja, turvallinen aikuinen, rinnalla kulkija ja prosessien asiantuntija. Samalla oma tutkielmani tuo esiin myös joitakin mielenkiintoisia eroavaisuuksia aiempaan tutkimukseen nähden. Erityisesti edunvalvojien kokemus omasta roolistaan prosessin valvojana korostui omassa tutkimuksessani voimakkaammin. Tämä saattaa viitata siihen, että lastensuojeluprosessit ovat monimutkaistuneet ja edunvalvojat kokevat yhä tärkeämmäksi varmistaa, että lapsen oikeudet toteutuvat kaikissa prosessin vaiheissa.

Toisaalta edunvalvojat kohtaavat merkittäviä haasteita tilanteissa, joissa he havaitsevat sosiaalityöntekijöiden toiminnassa epäkohtia tai jopa lainvastaisuuksia. Edunvalvojien mahdollisuudet puuttua sosiaalityöntekijöiden toimintaan vaikuttavat olevan riittämättömät ja rajalliset. Vaikka edunvalvojalla olisi selkeä näkemys siitä, että sosiaalityöntekijä toimii virheellisesti tai jopa lainvastaisesti, heillä ei välttämättä ole riittäviä valtuuksia tai keinoja puuttua tilanteeseen tehokkaasti. Tämä voi johtaa turhautumiseen ja ammatilliseen ristiriitaan, kun edunvalvoja kokee, ettei hän voi toteuttaa tehtäväänsä lapsen edunvalvojana riittävän tehokkaasti. Tämä haaste korostaa tarvetta selkeämmille toimintatavoille ja edunvalvojien valtuuksille, jotta he voivat tarvittaessa puuttua sosiaalityöntekijöiden toimintaan lapsen edun turvaamiseksi.

Sosiaalityöntekijöiden ja edunvalvojien välinen yhteistyö osoittautui haastatteluissa mielipiteitä jakavaksi teemaksi. Näin jyrkkä kahtiajakoisuus kuitenkin yllätti minut tutkijana, vaikka osa eroista onkin todennäköisesti selitettävissä yhteistyön käsitteen moniselitteisyydellä. Jälkikäteen arvioituna olisi ollut hyödyllistä määritellä yhteistyön käsite haastatteluissa yhdenmukaisesti kaikille osallistujille, jotta vastaukset olisivat olleet vertailukelpoisempia. Koen kuitenkin, ettei pelkkä käsitteen määrittely olisi selittänyt kaikkia toisistaan poikkeavia näkemyksiä. Edunvalvojat tulkitsivat mielestäni yhteistyön käsitteen ja merkityksen lastensuojeluprosessissa osittain toisistaan poikkeavasti.

Vaikka tutkielmani otsikoinnissa asetan yhteistyön ja valvonnan vastakkainasetteluun, en kuitenkaan koe, että kyse olisi joko tai tilanteesta. Pikemminkin itse näen, että valvonta ja yhteistyö voivat täydentää toisiaan tai jopa edellyttää toisiaan. Valvomalla prosessia edunvalvoja varmistaa, että kaikki osapuolet toimivat lapsen edun mukaisesti. Tämä ei tarkoita epäluottamusta sosiaalityöntekijää kohtaan, vaan lapsen oikeuksien turvaamista. Yhteistyö puolestaan mahdollistaa vuoropuhelun ja tarvittavan tiedon jakamisen, mikä on

olennaista lapsen edun kannalta. Tärkeintä on löytää tasapaino, jossa valvonta varmistaa lapsen oikeudet ja yhteistyö mahdollistaa tehokkaan toiminnan lapsen eduksi.

Mielestäni yhteistyö ei aina vaadi, että asioista ollaan samaa mieltä. Yhteistyö edellyttää enemmänkin kykyä kuunnella ja ymmärtää eri näkökulmia, kuin yksimielisyyttä kaikista asioista. Erityisen tärkeää on, ettei kumpikaan unohda tai hylkää omaa rooliaan lastensuojeluprosessissa. Edunvalvojan tehtävä on toimia lapsen edun puolustajana ja puhevallan käyttäjänä, kun taas sosiaalityöntekijän rooli liittyy laajemmin lapsen ja perheen tilanteen tukemiseen. Rantamaan (2013) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät kokivat yhteistyön edunvalvojen kanssa pääosin sujuvaksi ja he luottivat edunvalvojen ammattitaitoon sekä toimintamalleihin. He kuitenkin kokivat, ettei heillä ole edunvalvojan kanssa tehtävälle yhteistyölle riittävästi aikaa. Tämä alleviivaa yhteistyöstä koetun laadun subjektiivisuutta ja eri ammattiryhmien erilaisia näkökulmia.

Yhteiskunnallisesti ajankohtaiset tekijät, kuten köyhyys, syrjäytyminen ja perheväkivalta, vaikuttavat merkittävästi lastensuojelun tarpeeseen ja sitä kautta myös edunvalvontatyöhön. Vaikka lastensuojelu on yleisesti mediassa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa paljon esillä, edunvalvonta näyttää jääneen vähäisemmälle huomiolle niin mediassa kuin kehittämistyössäkkin. Tämä tutkielma kuitenkin osoittaa, että lastensuojelun edunvalvonta on edelleen tärkeä ja ajankohtainen tutkimuskohde. Edunvalvojilla itsellään vaikuttaa myös olevan vahva halu kehittää edunvalvontaa.

Tutkielmani on luonteeltaan rajallinen, eikä sen perusteella voida tehdä laajoja yleistyksiä. Se avaa kuitenkin näkökulmia, jotka voivat toimia pohjana jatkotutkimuksille. Tutkielman tulokset vahvistavat, että edunvalvonnan merkitys lastensuojelussa on kiistaton, mutta sen laadukas toteutuminen vaatii rakenteellisia ja toiminnallisia parannuksia. Edunvalvonnan selkeämpi ohjeistus, alan valtakunnallinen koordinaatio ja valvonta, yhtenäiset koulutusstandardit sekä yhteistyökäytännöt tukisivat lapsen oikeuksien toteutumista entistä paremmin. Mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe olisi edunvalvojakoulutuksen ja muun osaamisen vaikutus laadukkaaseen edunvalvonnan toteutumiseen. Tärkeää olisi nostaa myös lasten ja nuorten ääntä paremmin kuuluviin lastensuojelun edunvalvontaan liittyen. Tavoitteena tulee olla, että lapsen oikeudet toteutuvat yhdenvertaisesti kaikilla lapsilla.

Lähteet

- Aaltio, Iris & Puusa, Anu (2020) Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 177–188.
- Arolinna, Riina (2014) ”Se lähtee lapsen näkökulmasta.” Hallintolain mukainen lapsen kuuleminen huostaanoton valmistelussa sosiaalityöntekijöiden kertomana. Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto: yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö.
<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/96440/GRADU1418306043.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Viitattu 17.10.2024.
- Bilson, Andy & Sue White (2005) ”Representing Children’s Views and Best Interests in Court: An International Comparison”. Child Abuse Review vol. 14, 220–239.
- Cafcass (2024) The role of Cafcass – the role of the Children’s Guardian.
<https://www.cafcass.gov.uk/parent-carer-or-family-member/my-family-involved-public-law-proceedings/applications-supervision-and-care-orders/role-cafcass-role-childrens-guardian#:~:text=Children's%20Guardians%20are%20qualified%20social,about%20the%20child's%20best%20interests> Viitattu 2.11.2024.
- de Godzinsky, Virve (2013) Lapsen etu ja osallisuus tahdonvastaisissa huostaanotoissa. Teoksessa Hakalehto-Wainio, Suvianna & Nieminen, Liisa (toim.) Lapsioikeus murroksessa. Helsinki: Helsingin Kamari Oy, 155–182.
- de Godzinsky, Virve-Maria (2012) Huostaanottoasiat hallinto-oikeuksissa. Tutkimus tahdonvastaisten huostaanottojen päätöksentekomenettelystä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 260.
<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/221ab231-00c3-4d2c-ac0a-033f718f4941/content> Viitattu 12.3.2025.
- Esitutkintalaki (805/2011) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110805>
 Viitattu 30.9.2024.
- Hakalehto-Wainio, Suvianna (2013) Lapsen oikeudet ja lapsen etu lapsen oikeuksien sopimuksessa. Teoksessa Hakalehto-Wainio, Suvianna & Nieminen, Liisa (toim.) Lapsioikeus murroksessa. Helsinki: Helsingin Kamari Oy, 17–52.
- Hallintolaki (434/2003) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2003/434>
 Viitattu 15.9.2024.

- Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi (222/2010) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2010/20100222>
Viitattu 17.10.2024
- Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (252/2006) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060252>
Viitattu 17.10.2024.
- Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (164/2014 vp)
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_164+2014.pdf
Viitattu 16.10.2024.
- Harju, Pilvikki (2016) ”Meillä tuli semmonen hyvä suhde” Lasten ja nuorten kokemuksia lastensuojelun edunvalvonnasta. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto: yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
<https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62543/Harju.Pilvikki.pdf?sequence=2>
Viitattu 15.1.2015.
- Heikkilä, Marjukka & Rantaeskola, Satu & Suikkanen-Malin, Tuija (2018) Lapsen edunvalvonta lastensuojelu- ja rikosprosesseissa. Sastamala: Warelia.
- Heikkilä, Marjukka & Rantaeskola, Satu (2022) Suunnitelma lapsen edunvalvonnan kehittämisestä valtakunnallisesti rikosasioissa ja lastensuojeluasioissa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 19/2022. Helsinki.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/144883/URN_ISBN_978-952-343-862-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 15.9.2024.
- Heikkilä, Marjukka (2018) Lapsen edunvalvonta rikosprosessissa ja lapsiystävällinen tandemmalli. RIKU – rikosuhripäivystys (verkkolehti) 1/2028, 34–35.
<https://www.riku.fi/rikosuhripaivystys/riku-lehti/riku-lehti-1-2018/lapsen-edunvalvonta-rikosprosessissa-ja-lapsiystavallinen-tandem-malli/> Viitattu 25.1.2025.
- Helander, Merike (2022) Kansallisen lainsäädännön kehitys 2018–2021 YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanon näkökulmasta. Teoksessa Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2022:1, 89–130.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163787/Eduskuntakertomus%20FINAL%20saav%20suomi.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Viitattu 10.10.2024.

- Huhtinen, Aki-Mauri & Tuominen, Juha (2020) Fenomenologia – Ihmisten kokemukset tutkimuksen kohteena. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 296–307.
- Hyvärinen, Matti & Suoninen, Eero & Vuori, Jaana (2021) Haastattelut. Teoksessa Vuori, Jaana (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/haastattelut/> Viitattu 21.9.2024.
- Isoherranen, Kaarina (2008) Yhteistyön uusi haaste – moniammatillinen yhteistyö. Teoksessa Isoherranen, Kaarina & Rekola, Leena & Nurminen, Raija (toim.) Enemmän yhdessä – moniammatillinen yhteistyö. Helsinki: WSOY oppimateriaalit, 26–48.
- Isokangas, Hanna (2016) Lastensuojelun edunvalvonta käräjäoikeuden päätösten valossa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto: Valtiotieteellinen tiedekunta.
- James, Helen & Lane, David (2018) The Child’s Guardian – Listening and Giving Weight to Children’s View international journal of children’s rights 26/2018, 117–135.
- Juhila, Kirsi (2021) Koodaaminen. Teoksessa Vuori, Jaana (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/koodaaminen/> Viitattu 18.1.2025.
- Juuti, Pauli & Puusa, Anu (2020) Johdanto – mitä laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan? Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 9–19.
- Jäsberg, Marjukka (2016) Lastensuojelulain mukainen edunvalvonta – edunvalvojien kokemuksia toimintaympäristöstä ja työstään lapsen osallisuuden vahvistajana. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto: yhteiskuntatieteellinen tiedekunta.
- Kaitonen, Moona (2024) Lastensuojelun edunvalvonta.
<https://www.lastenedunvalvonta.fi/lastensuojelun-edunvalvonta/> Viitattu 30.9.2024.
- Kiviniemi, Kari (2018) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS- kustannus, 73–87.
- KKO 2004: 44. Holhustoimi – edunvalvojan määrääminen. Finlex
<https://finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2004/20040044> Viitattu 25.1.2025.

- Kotkavuori, Aapo (2013) Mitä on lapsen etu? Sisällönanalyysi Helsingin hallinto-oikeuden tahdonvastaisista huostaanottopäätöksistä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto: Valtiotieteellinen tiedekunta.
<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/f825c70b-3958-46f7-b094-7f2fd46c55c7/content> Viitattu 25.1.2025.
- Kuismin-Raerinne, Julia (2023) Moniammatillinen yhteistyö lastensuojelussa. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto: oikeustieteellinen tiedekunta.
<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/4ea3853c-dcd2-499b-ad0d-c7fea9ea8731/content> Viitattu 16.10.2024.
- Kuokkanen, Johanna (2013) Lapsen edunvalvonta lastensuojelulain mukaan ja edunvalvonnan vaikutukset asianosaisten oikeudelliseen asemaan. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto: oikeustieteellinen tiedekunta.
- Laakso, Milja & Marjomaa, Paula & Peltoniemi, Kaisi (2012) Edunvalvonta – se on minua varten. Lasten ja edunvalvojien kokemuksia edunvalvojasta lastensuojelussa ja rikosprosessissa. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 19.
https://www.pelastakaa lapset.fi/wp-content/uploads/2023/07/edunvalvoja-se-on-minua-varten_web.pdf Viitattu 17.10.2024.
- Laine, Timo (2018) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS- kustannus, 29–50.
- Laki holhoustoimesta (442/1999) Finlex <https://finlex.fi/fi/lainsaadanto/1999/442>
Viitattu 13.9.2024.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) Finlex
<https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1983/361> Viitattu 13.9.2024.
- Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (817/2015) Finlex
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150817> Viitattu 30.9.2024.
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) Finlex
<https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2000/812#L2P10> Viitattu 13.9.2024.
- Lastensuojelulaki (417/2007) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2007/417>
Viitattu 13.9.2024.
- Lastensuojelun Keskusliitto. Lapsen etu. <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus-turvaa-lasten-ihmisoikeudet/sopimuksen-yleisperiaatteet/lapsen-etu/>
Viitattu 10.10.2024.

- Lehtikangas, Anna-Kaisa (2014) ”...jotta sä olisit mun kanssa täs hommas, ku mä en voi yksin olla”. Lastensuojelun edunvalvoja lapsen tukena. Pro gradu- tutkielma. Tampereen yliopisto: yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö.
<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/95363/GRADU-1401088479.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Viitattu 17.10.2024.
- Lybeck, Tuula & Walldén Jaana (2011) Nuorisolain muutokset – monialainen yhteistyö ja etsivä nuorisotyö. Teoksessa Aaltonen, Kimmo (toim.) Nuorten hyvinvointi ja monialainen yhteistyö. Helsinki: Tietosanoma, 25–58.
- Malja, Marjo & Puustinen-Korhonen, Aila & Petrelius, Päivi, & Eriksson, Piia (2019) Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 8/2019. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161862/STM_2019_8_J_Lastensuojelun_laatusuositus.pdf?sequence=4&isAllowed=y Viitattu 14.11.2024.
- Marjomaa, Paula & Lapinleimu, Otso & Laakso, Milja (2010) Löytöretki lastensuojelun edunvalvontaan. Teoksessa Marjomaa, Paula & Laakso, Milja (toim.) Lastensuojelun edunvalvonta - lapsen oikeus osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa. Käsikirja lastensuojelun edunvalvonnasta. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 15, 9–35. <https://www.pelastakaalapset.fi/wp-content/uploads/2023/07/kasikirja-lastensuojelun-edunvalvonnasta.pdf> Viitattu 2.11.2024.
- Mattila, Minna (2022) Lapsen etua ja toimijuutta etsimässä. Lapsen etu ja toimijuus lastensuojelulain asiakasmitoitusta koskevassa lainvalmisteluaineiston lausunnoissa ja asiantuntijalausunnoissa. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/65292/Mattila_Minna.pdf?sequence=1 Viitattu 25.1.2025.
- Moilanen, Pentti & Rähkä, Pekka (2018) Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 51–72.
- Mölsä, Milla (2021) Lasten ja nuorten kokemuksia lastensuojelun edunvalvonnasta. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/131147/M%C3%B6ls%C3%A4Milla.pdf?sequence=2> Viitattu 25.1.2025.

- Niskala, Sanni & Oranen, Mikko & Piironen, Hanna & Sinko, Päivi (2010) Alkusanat – Lastensuojelun edunvalvonta lapsen oikeuksien turvaajana. Teoksessa Marjomaa, Paula & Laakso, Milja (toim.) Lastensuojelun edunvalvonta - lapsen oikeus osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa. Käsikirja lastensuojelun edunvalvonnasta. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 15, 5–7.
<https://frantic.s3.eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/2015/10/Kasikirja-lastensuojelun-edunvalvonnasta.pdf> Viitattu 2.11.2024.
- Pajulampi, Henna (2013) Lapsen oikeus osallistua. Teoksessa Hakalehto-Wainio, Suvianna & Nieminen, Liisa (toim.) Lapsioikeus murroksessa. Helsinki: Helsingin Kamari Oy, 89–123.
- Pelastakaa Lapset (2011) Laatusuositukset lastensuojelun edunvalvojan työskentelylle. Lastensuojelun edunvalvojanhanke 6/2011. https://www.pelastakaalapset.fi/wp-content/uploads/2023/07/laatusuositukset_lastensuojelun_edunvalvontatyolle.pdf Viitattu 16.10.2024.
- Pelastakaa Lapset (2023) Lapsen edunvalvoja lastensuojelun päätöksenteossa. https://www.pelastakaalapset.fi/wp-content/uploads/2023/07/lapsen_edunvalvoja_lastensuojelun_paatoksenteossa_kortti_a5.pdf Viitattu 21.10.2024.
- Pelastakaa Lapset (2025) Lastensuojelun edunvalvonta. <https://www.pelastakaalapset.fi/lastensuojelupalvelut/lastensuojelun-edunvalvonta/> Viitattu 10.3.2025.
- Phillips, Jon & Walsh, Matthew (2019) Teaming up in child welfare: The perspective of guardians ad litem on the components of interprofessional collaboration. Children and Youth Services Review 96/2019, 17-26.
- Phillips, Jon (2016) A qualitative study of collaboration between guardians ad litem and caseworkers in the child welfare system. Children and Youth Services Review 60/2016, 61–67.
- Puusa, Anu & Julkunen, Saara (2020) Uskottavuuden arviointi laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 189–201.
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli (2020) Laadullisen tutkimuksen olemus. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 73–83.

- Puusa, Anu (2020a) Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 99–112.
- Puusa, Anu (2020b) Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 141–152.
- Rantamaa, Marika (2013) "On se kyllä kantanut hedelmää": lastensuojelun sosiaalityöntekijän ja lapsen edunvalvojan yhteistyö systeemiteoreettisessa viitekehyksessä. Pro gradu-tutkielma. Lapin yliopisto: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
- Räty, Tapio (2023) Lastensuojelulaki: käytäntö ja soveltaminen. Viides uudistettu painos. Helsinki: Edita Publishing.
- Saaranen-Kauppinen, Anita ja Puusniekka, Anna (2006) Strukturoitu ja puolistrukturoitu haastattelu. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_3.html Viitattu 30.11.2024.
- Saastamoinen, Kati (2016) Lapsen suojeleminen: viranomaisten ja muiden toimijoiden välisenä yhteistyönä. Helsinki: Edita Publishing.
- Soikkeli, Tanja (2019) ”Edunvalvojalla on se aika sille lapselle” Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä lastensuojelun edunvalvojan roolista lapsen osallisuuden edistäjänä. Pro gradu-tutkielma. Itä-Suomen yliopisto: Yhteiskuntatieteiden laitos.
https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/20326/urn_nbn_fi_uef-20190130.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 31.10.2024.
- Sormunen, Milka (2021) The Best Interests of the Child in Human Rights Practice: An Analysis of Domestic, European and International Jurisprudence. Väitöskirja. Helsingin yliopisto: Oikeustieteellinen tiedekunta.
<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/dac3ce21-d49c-4db6-9a36-ccdf43f4ea96/content> Viitattu 22.11.2024.
- Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301> Viitattu 30.9.2024.
- Stötzel, Manuela & Fegert Jörg M. (2006) The representation of the legal interests of children and adolescents in Germany: A study of the children’s guardian from a child’s perspective. International Journal of Law, Policy and the Family 20/2006, 201–224.
- Suomen perustuslaki (731/1999) Finlex <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> Viitattu 16.10.2024.

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2023a) Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelun edunvalvonta. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-edunvalvonta#Lapsen%20oikeus%20osallistua%20ja%20tulla%20kuulluksi> Viitattu 13.9.2024.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2023b) Lastensuojelun käsikirja. Edunvalvojapankki. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-edunvalvonta/edunvalvojapankki> Viitattu 29.1.2025.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2024) Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelun arvot ja periaatteet. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-arvot-ja-periaatteet> Viitattu 21.10.2024.
- Toivonen, Virve & Kalliomaa-Puha, Laura & Muhonen, Jatta & Haarala-Muhonen, Anne (2019) Ammattilaisten yhteistyö huostaanottoasiassa. Defensor Legis 1/2019, 44–57.
- Toivonen, Virve-Maria (2017) Lapsen oikeudet ja oikeusturva. Lastensuojeluasiat hallintotuomioistuimissa. Väitöskirja. Helsingin yliopisto: Oikeustieteellinen tiedekunta: Helsinki: Alma Talent.
- Tolonen, Hannele (2015) Lapsi, perhe ja tuomioistuin. Lapsen prosessuaalinen asema huolto- ja huostaanotto-oikeudenkäynneissä. Väitöskirja. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 327. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys. <https://edition.fi/lakimiesyhdistys/catalog/view/456/371/968-1> Viitattu 11.12.2024.
- Tornberg, Outi (2016) Eettisyys puheena. Diskurssianalyysi lastensuojelun edunvalvojien eettisissä selonteoissa. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62428/Tornberg.Outi.pdf?sequence=2&isAllowed=y> Viitattu 28.2.2025.
- Tulensalo, Hanna (2010) Edunvalvojan toiminta lapsen kanssa. Teoksessa Marjomaa, Paula & Laakso, Milja (toim.) Lastensuojelun edunvalvonta - lapsen oikeus osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa. Käsikirja lastensuojelun edunvalvonnasta. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 15, 88–117. <https://www.pelastakaalapset.fi/wp-content/uploads/2023/07/kasikirja-lastensuojelun-edunvalvonnasta.pdf> Viitattu 14.10.2024.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf Viitattu 22.3.2025.
- United Nations. Convention on the Rights of the Child. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child> Viitattu 11.12.2024.
- Uppman, Anne (2016) Lastensuojelun edunvalvonta. Lapsen osallisuuden ja kuulluksi tulemisen vahvistamisen välineenä lastensuojelussa. Pro gradu – tutkielma. Tampereen yliopisto: Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100055/GRADU-1479130815.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Viitattu 31.10.2024.
- Walsh, Tamara & Douglas, Heather (2011) Lawyers, advocacy and child protection. Melbourne University Law Review, 1/2011, Vol.35 (2), 621–650.
- YK:n lapsen oikeuksien komitea (2013) Yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (3 artikla, 1 kohta)* https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37288006/CRC_C_GC_14_julkaisu.pdf/c9407429-51cc-308e-a490-dff4d8ef0087/CRC_C_GC_14_julkaisu.pdf Viitattu 25.1.2025.
- YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (1989) https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf Viitattu 13.9.2024.

Liitteet

Liite 1: Haastattelurunko

Taustatiedot

- Mikä on koulutustaustasi?
- Oletko käynyt lapsen edunvalvojan koulutuksen?
- Kuinka monta vuotta olet työskennellyt lapsen edunvalvonnan parissa lastensuojeluprosesseissa?
- Monessako lastensuojelun edunvalvontatapauksessa suunnilleen olet ollut mukana?

Edunvalvojan rooli prosessissa

- Kerro lapsen edunvalvojan roolista lastensuojeluprosessissa.
- Miten roolisi eroaa sosiaalityöntekijän roolista lastensuojeluprosessissa?
- Millaisista tehtävistä edunvalvojan rooli mielestäsi koostuu?
- Mitkä ovat mielestäsi tärkeimmät tehtävät lapsen edunvalvojana?
- Millaista osaamista tai ominaisuuksia mielestäsi lastensuojelun edunvalvojalla tulisi olla?

Lapsen edun tavoite

- Miten lapsen edun tavoite näkyy ja toteutuu mielestäsi työskentelyssä?
- Mitä hyötyä edunvalvonnasta on lapselle? Millaisia negatiivisia seurauksia sillä voi olla?
- Kuvaa tilanne, kun edunvalvonta lastensuojeluprosessissa on ollut onnistunutta?
- Mitkä tekijät voivat estää tai edistää lapsen edun toteutumista lastensuojeluprosessissa edunvalvojan näkökulmasta?
- Näyttäytyykö lapsen edun toteutuminen mielestäsi edunvalvojan ja sosiaalityöntekijän yhteisenä tavoitteena työskentelyssä?

Edunvalvojan ja sosiaalityöntekijän yhteistyö lastensuojeluprosessissa

- Millaista yhteistyötä teet lasten asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa?
Mitä yhteistyö pitää sisällään?
- Miten saat tietoa lapsen asioista sosiaalityöntekijältä ja miten itse välität sitä hänelle?
- Miten oman roolin rajaaminen työskentelyssä onnistuu?
- Mikä edistää yhteistyötä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa?
- Mikä haastaa yhteistyötä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa?
- Miten yhteistyötä voisi mielestäsi kehittää?